

Вісник Національного банку України

1/2004

Щомісячний науково-практичний журнал
Національного банку України

Видається з березня 1995 року

№ 1 (95) ♦ Січень 2004

Номер підписано до друку 31.12.2003 р.

Редакційна колегія:

КІРЕЄВ О.І. (голова),
БУРЯК С.В., БАЖАЛ Ю.М., ГАЙДАР Є.Т.,
ГАЛЬ В.М., ГАЛЬЧИНСЬКИЙ А.С., ГЕЄЦЬ В.М.,
ГРЕБЕНИК Н.І., ГРУШКО В.І., ДОМБРОВСЬКИ Марек,
ІЛАРІОНОВ А.М., КРАВЕЦЬ В.М.,
КРОТЮК В.Л., КРЮЧКОВА І.В.,
ЛАНДІНА Т.В., МАТВІЄНКО В.П.,
МЕЛЬНИЧУК М.О., МІЩЕНКО В.І.,
МОРОЗ А.М., ОСАДЕЦЬ С.С.,
ПАЛАМАРЧУК А.Б., ПАСІЧНИК В.В.,
ПАТРИКАЦ Л.М., ПЕТРИК О.І.,
ПОДОЛЄВ І.В., РАЄВСЬКИЙ К.Є.,
РИЧАКІВСЬКА В.І., САВЛУК М.І., САВЧЕНКО А.С.,
СЕНИЦЬ П.М., СМОВЖЕНКО Т.С., ФЕДОСОВ В.М.,
ХОФФМАНН Лутц, ШЕВЦОВА О.Й.,
ШЛАПАК О.В., ШУМИЛО І.А.,
ЮЩЕНКО В.А., ЯРЕМЕНКО С.О.,
ЯЦЕНЮК А.П.

Номер підготовлено редакцією
періодичних видань НБУ

Головний редактор
ПАТРИКАЦ Л.М.

Заступник головного редактора
КРОХМАЛЮК Д.І.

Відділ з випуску журналу "Вісник НБУ"
Начальник відділу **ПАПУША А.В.**

Заступник начальника відділу **ГАВРИЛЕНКО З.А.**

Редактор з питань бухгалтерського обліку,
розрахунків та інформаційно-програмного
забезпечення **КОМПАНІЄЦЬ С.О.**

Редактор з питань валютного регулювання
та міжнародних банківських зв'язків **БАКУН О.В.**

Редактор з питань економіки, законодавчого
забезпечення та комерційних банків

В'ЮНСКОВСЬКИЙ М.І.

Головний художник **КОЗИЦЬКА С.Г.**

Літературний редактор **КУХАРЧУК М.В.**

Дизайнер **ПЛАТОНОВА Н.Г.**

Коректори **СІЛЬВЕРСТОВА А.І., ГОРБАНЬ Н.В.**

Оператор **ЛИТВИНОВА Н.В.**

Реклама і розповсюдження:

ГРЕБІШКОВ В.І., ФЕСЕНКО Н.М.

Фото **НЕГРЕБЕЦЬКОГО В.С.**

Черговий редактор

В'ЮНСКОВСЬКИЙ М.І.

Адреса редакції:

просп. Науки, 7, Київ-028, 03028, Україна

тел./факс: (044) 264-96-25

тел.: (044) 267-39-44

E-mail: litvinova@bank.gov.ua

Журнал зареєстровано Держкомвидавком України
09.06.1994 р., свідоцтво КВ № 691

Журнал рекомендовано до друку

Вченою радою Київського національного
економічного університету

Публікації в журналі Вищою атестаційною комісією
України визнано фаховими

Передплатний індекс "Вісника НБУ"

та додатка "Законодавчі і нормативні акти

з банківської діяльності" у Каталозі видань України

Державного підприємства по розповсюдженню

періодичних видань "Преса" 74132

Дизайн

Редакція періодичних видань НБУ

Надруковано з готового оригінал-макета

департаментом організації виробництва і

господарської діяльності НБУ

Формат 60 × 90 / 8. Друк. офсетний.

Фіз. друк. арк. 9.0

Умовн. друк. арк. 9.0. Обл.-вид. арк. 10.6

При передруку матеріалів, опублікованих у журналі,
пошлання на "Вісник Національного банку України"
обов'язкове. Редакція може публікувати матеріали в
порядку обговорення,

не поділяючи думку автора. Відповідальність

за точність викладених фактів несе автор,

а за зміст рекламних матеріалів — рекламодавець.

© Вісник Національного банку України, 2004

Синій птах –
провісник Вашого успіху

ЗМІСТ

ЦЕНТРАЛЬНИЙ БАНК

С.Тігіпко Добробут нації починається зі стабільності вітчизняних грошей.....	3
А.Загородський “Єдиний голос” НБУ.....	7
Робоча поїздка Голови НБУ до Херсона	8
На святого Миколая в НБУ	8
О.Терещенко Регуляторні можливості центрального банку в оздоровленні фінансів реального сектору економіки	9

ФОНДОВИЙ РИНОК

Ринок державних цінних паперів України у листопаді 2003 року	13
--	----

ДОРОГОЦІННІ МЕТАЛИ

С.Яременко, Г.Юрчук Ринок банківських металів — новий сегмент фінансового ринку України	14
--	----

МАКРОЕКОНОМІКА

О.Петрик Якою має бути стратегічна ціль монетарної політики?	20
А.Сундук, Я.Юрін Банківське кредитування як чинник гарантування інвестиційної безпеки регіонів України.....	24
І.Овчаренко Концептуальні засади реалізації державної політики подолання бідності	26
О.Бакун Ризик-менеджмент в економічному житті України.....	29
Форми державної фінансової підтримки приватного підприємництва	31

БАНКИ УКРАЇНИ

М. В'юнковський Банки — лауреати конкурсу “Золоті торгові марки”	33
Г.Лавінський, В.Галіцин, І.Бушуєва Банківський контролінг.....	34
Л.Патріац, Д.Крохмалюк Проблеми та перспективи розвитку банківської системи України	38
Зміни і доповнення до Державного реєстру банків, внесені за період із 1 листопада по 1 грудня 2003 р., а також зміни і доповнення до переліку операцій, на здійснення яких банки отримали банківську ліцензію та письмовий дозвіл Національного банку України на здійснення операцій, внесені за період із 1 листопада по 1 грудня 2003 р.....	44
Банки, включені до Державного реєстру банків у листопаді 2003 р.....	45
С.Компанієць Удосконалення ринку охоронних послуг	46
Основні показники діяльності банків України на 1 грудня 2003 року	51
О.Примостка Місце та роль банківських установ у новій пенсійній системі	52
О.Романченко Роль сучасного банку в боротьбі з легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом	55

ФІНАНСОВИЙ РИНОК

О.Бакун Парламентарії шукають шляхи компенсації втрачених заощаджень.....	57
А.Кузнєцова, Я.Карпа Банківський сектор України як джерело фінансування інвестиційно-інноваційної діяльності.....	60
Основні монетарні параметри грошово-кредитного ринку України у листопаді 2003 року.....	64

НОВИНИ, ФАКТИ, КОМЕНТАРІ

Калейдоскоп подій	65
-------------------------	----

ВАЛЮТНИЙ РИНОК

Офіційний курс гривні щодо іноземних валют, який встановлюється Національним банком України щоденно (за листопад 2003 року).....	66
Офіційний курс гривні щодо іноземних валют, який встановлюється Національним банком України один раз на місяць (за листопад 2003 року)	68

НУМІЗМАТИКА І БОНІСТИКА

Нумізматична виставка в Дніпропетровську	68
Про введення в обіг пам'ятної монети “Почаївська лавра”	69
Про введення в обіг пам'ятної монети “Кирило Розумовський”	69
Про введення в обіг пам'ятної монети “Саламандра”	70
Про введення в обіг пам'ятної монети “Бандура”	70

АНОТАЦІЇ	71
-----------------------	----

Добробут нації починається зі стабільності вітчизняних грошей

Знайоме обличчя:

інтерв'ю
з Головою Національного
банку України
Сергієм Тішіком

.....
23 грудня 2003 року виповнився рік, як на посаді Голови Національного банку України працює С.Л.Тішіко. Рік, позначений багатьма позитивними тенденціями в розвитку банківської системи держави. Йдеться, зокрема, про зростання обсягів капіталу, активів та зобов'язань банків, поліпшення якості кредитного портфеля, збільшення обсягів кредитування економіки й населення. Гривня залишалася стабільною. В країні відбувалося загальне економічне зростання. А в Національному банку тривала напружена повсякденна робота: виникали нові ідеї, приймалися реформаторські рішення, напрацьовувалися нормативно-правові і законодавчі акти. Національний банк став активніше впливати на економічні процеси в державі.

В інтерв'ю з Головою НБУ С.Л.Тішіком ми торкнулися лише деяких аспектів розвитку банківської системи України в 2003 році, її сьогоденних та перспективних завдань.

— *Сергію Леонідовичу, минув рік, як Ви очолили Національний банк України. Що Вам особисто, як банкіру і як людини, дав цей рік?*

— Для кожного службовця Національного банку досвід, який він отримує, працюючи в нашій установі, надзвичайно важливий. Я також не виняток. Зізнаюся: багато речей я не знав, не відчував до такої глибини, як тепер, — навіть працюючи віце-прем'єр-міністром чи міністром економіки. Центральний банк — це особлива школа знань. А керівник його — це, по суті, організатор подій у банківській системі держави. На ньому — особлива відповідальність. Відповідальність за прийняте рішення і за результат. Однак нагадаю, що, хоча управлінське рішення приймаю я, все ж готують його виконавці. Тому найбільше ціную професіоналів. У Національному банку справді кваліфікований персонал. А творча професійна робота збагачує кожного. І мене особисто теж.

— *А про які здобутки Національного банку можна сьогодні говорити?*

— Коли я прийшов у Національний банк, я поставив перед собою і своїми колегами триєдине завдання. Перше: зберегти макроекономічну стабільність шляхом забезпечення стабільності гривні та контролю за інфляційними процесами. Друге: забезпечити економіку необхідним і достатнім ресурсом, збільшивши обсяги й терміни кредитування економіки і населення та зменшивши кредитні ставки. І третє: зміцнити банківську систему та підвищити її стійкість до криз. Як Національний банк виконав це завдання, свідчать факти й цифри, які, не буду лукавити, мене радують. За підсумками одинадцяти місяців ВВП порівняно з 2002 роком збільшився на 7.7%, промислове виробництво зросло на 15.5%, приріст інвестицій в основний капітал сягнув 32.5%, темпи зростання експорту підвищилися на 23.2%, а імпорту — на 25.5%.

За останні чотири роки Україна має 7% економічного зростання. Безперечно, це зростання підтримується позитивним розвитком банківської системи, в чому значну роль відіграє центральний банк. Гривня зберігає стабільність: за 11 місяців минулого року її ревальвація становила 0.01%. У результаті — погашено заборгованість за зовнішніми платежами на суму 1.5 мільярда гривень, значно збільшено міжнародні валютні резерви — до 6.9 мільярда доларів США, або 3.2 місяця імпорту. Зауважу: на обсяг валютних резервів дуже вплинув попит на імпорт. Радує, що

структура імпорту здорова, що серед його складових зростає значення машиноукомплектування. Водночас за 11 місяців 2003 року на 10% підвищилася конкурентоспроможність експорту. Щодо цін на промислові товари, то ми сьогодні можемо конкурувати в Європі. Прискоренню виробництва сприяла стратегія випереджаючої пропозиції грошей. Грошова база зросла на 24.2%, грошова маса — на 36.1%. Досягнуто також високого рівня позитивного сальдо поточного рахунку платіжного балансу — 2.7 мільярда доларів США. Цифри, як бачите, переконливі.

Сьогодні розвиток банківської системи значно випереджає загальноекономічну динаміку. Зростає довіра населення до банків. Їх діяльність стає дедалі більше соціально орієнтована. Посилюється вплив банків на реальний сектор економіки.

— *Сергію Леонідовичу, минулого року істотно зросло кредитування економіки та населення. Що передбачається зростити в цій сфері у найближчому майбутньому?*

— Збільшенню обсягів кредитування реального сектору економіки та населення сприяло нарощення ресурсної бази банків — на 55.6%. Обсяги кредитування економіки зросли на 54.8%, в тому числі довгострокового — у 2.4 раза. Кредитування населення — у 2.4 раза, а довгострокове — утричі. Це значно кращі результати, ніж ми прогнозували.

Справді, в Україні нині немає проблеми кредитних грошей. Навпаки, банки не знають, де їх розміщувати, тому що бракує великих і серйозних проектів. У 2003 році НБУ виступив з ініціативою рефінансувати комерційні банки під заставу корпоративних облігацій приватних компаній. Як заставу ми брали передусім облігації державних компаній. Так банки змогли прокредитувати Укрзалізницю, Укртрансгаз, Укртелеком. Нині ведемо мову про випуск таких паперів ще однієї компанії. Для Національного банку це хороша практика, особливо якщо йдеться про державні монополії. Для нас їхні облігації — досить надійна гарантія. Плануємо і надалі працювати в цьому напрямі, лише з однією поправкою: умови рефінансування будуть жорсткішими. В нинішньому році ми відмовляємося від довгострокового, до 3-х років, рефінансування так званих інноваційно-інвестиційних проектів і переходимо до широкого спектра рефінансування однорічного. Додам: щодо кожного такого проекту Націо-

нальний банк прийматиме окрему постанову, причому вимоги до комерційних банків будуть структурованішими і прозорішими.

Приємно відзначити, що якість кредитного портфеля банків України значно поліпшилася — частка проблемних позичок на кінець минулого року зменшилася до 3.5%.

Переконаний, у нинішньому році цей показник буде ще кращим. Адже нарешті маємо Закон “Про захист прав кредитора”, який допоможе врегулювати практику управління кредитними ризиками. Щодо кредитування фізичних осіб, то нам давно треба було відродити механізм розстрочки, такий популярний за радянських часів. Ми розуміємо, що, кредитуючи населення, ми полегшуємо його життя. Що заважає активно кредитувати наших громадян? Увесь світ живе кредитами. В розвинутих країнах 50% від загального обсягу позичок надається фізичним особам. А в нас — усього 10%. Звичайно, тут багато марудної роботи, але ми повинні спонукати банки кредитувати населення. Досвід у цьому вже є. Наприклад, Приватбанк і “Аваль” щодня видають по 4—5 тисяч кредитів. До речі, фізичні особи, на відміну від юридичних, повертають позики утричі краще.

Сьогодні я з повним правом можу сказати, що механізм розстрочки у нас запрацював. І сталося це, без перебільшення, завдяки зусиллям НБУ, який із 62 проблем, що стримували кредитування населення, за один рік зміг розв'язати 32. Ми значно спростили процедуру отримання кредитів. Дозволили кредитувати в іноземній валюті. До речі, не боючись, що це призведе до погіршення позиції гривні, оскільки вона сьогодні стабільна як ніколи. Скасували вимогу документально підтверджувати цільове використання споживчих кредитів. Ввели інші, крім споживчого кредиту, форми кредитування населення. У результаті, за попередніми підсумками, через мережу магазинів продано, наприклад, автомобілів у 1.7 раза, пральних машин — на 15%, відеоманітофонів — на 17% більше, ніж за відповідний період попереднього року.

Зауважу, кредитуючи населення, ми значно розширюємо внутрішній ринок держави. Наприклад, за 9 місяців минулого року оборот роздрібною торгівлі зріс на 18.1%, у тому числі непродовольчими товарами — на 29.5%. Виробництво вітчизняних непродовольчих товарів збільшилося на 22.3%. Це, власне, і є тими конкретними діями Національного банку, які може оцінити кожен пересічний українець. І в цьо-

му сенсі мої амбітні бажання задоволені: на цій посаді я маю змогу подбати про людину, певною мірою забезпечити її потреби.

Національний банк і надалі докладатиме зусиль, щоб гроші йшли в економіку держави. Адже тоді маємо економічне зростання, а отже, — поліпшується наше життя. Це — стратегічна мета НБУ, яку нам під силу здійснити. Для цього необхідно насамперед зменшити ризики для кредитора, гармонізувати зовнішні та внутрішні запозичення, розширити фінансовий інструментарій для роботи банків. А далі — поетапно зменшувати потреби держави у запозиченнях на внутрішньому ринку. І — постійно проводити зважену антиінфляційну політику.

— Як, на Вашу думку, банки можуть сприяти вирішенню надзвичайно важливої соціальної проблеми забезпечення українців житлом? Яку роль відіграє в цьому Національний банк?

— Не секрет, житлове будівництво — головний індикатор економічного зростання. Однак поки що схеми іпотеки у нас досить складні. Як відомо, на початку цього року набрали чинності відразу три закони про іпотечне кредитування — “Про іпотеку”, “Про іпотечне кредитування, операції з консолідованим іпотечним боргом та іпотечні сертифікати” та “Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю”. Сподіваюся, законодавче врегулювання іпотечного ринку дасть змогу активніше його розвивати.

Сьогодні в Україні 17 мільйонів громадян стоять у черзі на житло, отже, іпотека — це той сегмент ринку, де непочатий край роботи. Попит на цей кредитний продукт, дарма, що житло дорожчає, зростає з кожним днем. Зауважу, що нині кредити, які банки видають на купівлю та будівництво житла з використанням іпотечних схем, в основному перекриваються за рахунок депозитів. Але з чинністю іпотечних законів Україна зможе піти шляхом деяких розвинутих країн, де кредити покриваються за рахунок іпотечних цінних паперів. І в цьому плані цікавий досвід країн Балтії: там кредити на житлове будівництво видаються на 25 років і більше і під 2—6%. Заслугує на увагу і казахстанський досвід.

Нині Національний банк ініціює створення іпотечної структури. Щоправда, для цього необхідні гроші, структура потребує певної капіталізації. Свої пропозиції ми надіслали до Кабінету Міністрів. На жаль, ми не змогли про-

вести це через держбюджет, але сподіваємося, що в змінах до Закону “Про державний бюджет України на 2004 рік” можливі відповідні корективи.

НБУ вже підготував також стандарти, які можна буде використовувати при укладенні іпотечних договорів.

— Сергію Леонідовичу, виступаючи перед бізнесменами, Ви часто говорите про величезні можливості лізингу, які у нас, в Україні, використовуються ще дуже слабо. Що перешкоджає розвитку в нашій державі лізингу?

— Справді, для того, щоб успішно розвиватися, підприємець змушений іти в банк, брати кредит під 18—20% річних, купувати новітнє обладнання, техніку, а потім повертати позику. Це йому не вигідно. У західних країнах 80% нового устаткування придбається через лізинг. Те ж із сільгоспвиробником, який просить: “Дайте гроші в село!” А банкір ставить йому цілком слушне запитання: “Під що?” Банки бояться цього сектору. Хоча насправді село — рентабельний сектор. Абсолютно конкурентний. Можна заробляти 100% річних прибутку. Але ж на селі немає новітніх технологій. Якби вони були, не треба було б чекати дощу та спусувати неврожаї на несприятливі погодні умови. А техніка — це знову ж такі лізинг.

Очікуємо на його активізацію, адже Верховною Радою прийнято Закон “Про фінансовий лізинг”, над розробкою якого попрацювали фахівці Національного банку.

— А які маємо результати за підсумками року на валютному ринку? І чому, незважаючи на те, що останнім часом курс долара відносно євро стрімко знижується, Національний банк не поспішає змінювати валютну прив'язку з долара на євро?

— Результати не гірші, ніж попереднього року. І, зважаючи на динаміку поточного рахунку платіжного балансу, розвиток валютного ринку дає підстави очікувати збереження нинішнього курсу гривні щодо долара США, принаймні ближчим часом. Хоча, зауважу, Національний банк працює в умовах волатильності зовнішніх ринків. Зрозуміло, що 20-відсоткові курсові коливання деякою мірою ускладнюють проведення політики валютної стабільності. Однак НБУ і надалі проявлятиме волю, докладаючи зусиль для збереження стабільності гривні.

Щодо прив'язки до долара, а не до євро, то пояснюється це тим, що зовнішні зобов'язання України в ос-

новному — в доларах, навіть контракти з країнами євросони у нас — в доларах. І населення все рахує в доларах. Якби ми змінили прив'язку, то ввели б додаткові ризики — і для підприємців, і для держави в цілому. Тут у нас абсолютно прагматична позиція. Найближчим часом змін не передбачається. Економіці це вигідно, адже ми бачимо, що гривня досить стабільна, валютні резерви збільшуються...

— Відомо, що зайве накопичення бюджетних коштів на рахунках Державного казначейства було однією з причин кризи ліквідності на фінансовому ринку України. Яку роботу в даному напрямку проводить і передбачає проводити НБУ?

— Буду відвертим: система казначейського обслуговування коштів бюджету в Україні вкрай слабка, а по природі своїй — дуже консервативна. Всі ми пам'ятаємо, що трапилося в середині листопада 2003 року, коли стрімко впала ліквідність банківської системи. Держказначейство тоді заморозило на своїх рахунках 4.7 мільярда гривень, що спровокувало подорожчання міжбанківських ресурсів з 10—20% на початку місяця до 50—70% річних.

Штучне, шляхом проведення активно-пасивних операцій на міжбанківському ринку, дотримання банками нормативів ліквідності призвело до ситуації, коли вони, намагаючись формально виконувати вимоги НБУ щодо ліквідності, опинилися на межі краху ліквідності і втрати платоспроможності. Тому ми зобов'язали банки припинити практику використання міжбанківських кредитів як одного з основних джерел формування ресурсної бази.

Нині залишки на рахунках Держказначейства зменшилися більш як на 2 мільярди гривень. Знято проблему на міжбанку, зменшено ставки. У планах нинішнього року — забезпечення стабільності міжбанківського ринку. Це означає, що ми, враховуючи ризик накопичення значної частини фінансових ресурсів на бюджетних рахунках, докладаємо зусиль, аби перепиняти легкий доступ до дешевих міжбанківських ресурсів.

— Сергію Леонідовичу, на одній з останніх прес-конференцій Ви заявили, що Національний банк не допустить зростання споживчих цін внаслідок утворення монетарного нависання (гроші Держказначейства, готівка поза банками), що в НБУ достатньо фінансових інструментів контролю за монетарними показниками і, якщо буде потрібно, він миттєво зв'яже зайву ліквідність

банківської системи або підніме її до нормального рівня. Тобто макроекономічній стабільності нашої держави ніщо не загрожує?

— Не зовсім так — є одна обов'язкова передумова: просуватися шляхом демократичних перетворень. Глобальна економіка диктує упровадження таких принципів політичної організації суспільства, як верховенство права, прозорість прийняття державних рішень, активне залучення громадян до визначення пріоритетів суспільного розвитку. Тобто потрібні структурні реформи: адміністративна, інституційна (приватизація), комунальна, податкова, регуляторна, судова, пенсійна.

— Це — проблеми загальнодержавного характеру. А які нині найгостріші проблеми банківської системи і як Національний банк передбачає їх вирішувати?

— Насамперед, це — поки що недостатній рівень і якість капіталів банків, що спричинено формуванням їх регулятивного капіталу значною мірою за рахунок переоцінки засобів та нарахованих (неотриманих) доходів. Як вирішуватимемо цю

проблему? По-перше, змінимо порядок розрахунку регулятивного капіталу, встановивши жорсткіші критерії щодо показників переоцінки основних засобів та нарахованих доходів. По-друге, до банків, які не в змозі забезпечити виконання вимог банківського законодавства стосовно необхідного рівня капіталізації і, зокрема, мінімального розміру регулятивного капіталу, висунемо вимоги щодо розробки програм капіталізації, прийнятих у рамках укладення угод. При невиконанні цих програм НБУ діятиме рішуче — застосовуватиме процедуру примусової реорганізації або ліквідації.

З нинішнього року ми вводим чіткий порядок визначення виду спеціалізації банків та контролю за дотриманням ними спеціальних значень економічних нормативів. Зокрема, позиція НБУ щодо підвищення значення нормативу адекватності регулятивного капіталу до 10% та його запровадження з 1 березня 2004 року залишається незмінною. Банки мають провести ретельну інвентаризацію своїх активів.

Наступні проблеми: недостатня якість активів, зокрема кредитних портфелів банків; непрозорість структури кредитних портфелів, зокрема, кон-

блеми, треба вжити низку заходів. Для поліпшення загальної якості, раціональності структури активів та їх доходності рекомендуватимемо банкам переглянути їх політику щодо активних операцій — зосередитися насамперед на зменшенні залежності від кредитування інсайдерів, а також на скороченні частки та абсолютних розмірів малодоходних та непрацюючих активів. Уже підготовлені рішення про заходи щодо підвищення рентабельності діяльності банків. Буде затверджено алгоритм розрахунку рентабельності активів і капіталу, визначено критерії віднесення банку до певної категорії за рівнем рентабельності.

Крім того, з 1 березня набере чинності нове Положення "Про регулювання Національним банком України ліквідності банків шляхом рефінансування, депозитних та інших операцій". Тобто запровадимо новий підхід до підтримання ліквідності банків — бланкові кредити "овернайт" надаватимуться не більше трьох разів на місяць. Нагадаю, що з 15 грудня 2003 року "овернайт" визначено в розмірі не більше 15% від суми обов'язкових резервів. Принципово зміниться роль облікової ставки та політика щодо рефінансування і стерилізації коштів. Передбачаємо також упровадити єдину систему проведення міжбанківських операцій на грошово-кредитному ринку, вдосконалити перелік об'єктів забезпечення кредиту, який може приймати Національний банк при рефінансуванні, тощо.

— Рік, що минув, справді багатий на реформи й новації в українській банківській системі...

— Це так. Ми взяли курс на підвищення інвестиційної привабливості банків, на забезпечення належного рівня доходів тих банківських установ, які ведуть чесний бізнес. Особливу увагу приділили питанням управління ризиками. Наприклад, започаткували перехід до нагляду на основі оцінки ризиків та превентивного нагляду. Новий інструмент — систему оцінки ризиків — апробовано у кількох банках-волонтерах. Запрацював ще один інструмент для банків — мінімальні вимоги до систем управління ризиків. Позитивну оцінку отримала також система раннього виявлення і реагування на проблемні ситуації в банках.

Але це не все. Генеральний департамент банківського нагляду разом з Асоціацією українських банків з ме-

центрація ризиків кредитування інсайдерів у окремих банках; недостатній рівень рентабельності активів.

Щоб вирішити ці про-

тою відображення реальної ліквідності готує зараз зміни до порядку її розрахунку. Планується внести зміни до нормативно-правових актів НБУ, зокрема — щодо застосування заходів впливу до банків за проведення ризикових операцій, у тому числі вочевидь збиткових.

— *Сергію Леонідовичу, на нараді з керівниками комерційних банків, яка відбулася напередодні Нового року, Ви поставили перед головами правлінь і спостережних рад банків завдання підвищити вимоги до свого менеджменту. Цікаво, а яким, на Ваш погляд, вимогам має відповідати сучасний банківський менеджмент, зокрема менеджери банку?*

— Надзвичайно високим. Це має бути команда однодумців, вірних

справі, яку вони роблять. Команда високопрофесійна, дружна і прогресивна. Це люди, які постійно працюють над собою, самовдосконалюються, не соромляться вчитися у інших. Я щасливий, що поряд зі мною працюють люди, яким я довіряю і можу передавати частку власних повноважень.

— *Ви якось сказали: ніщо так не слугує демократичним цілям, як гроші. Що Ви мали на увазі?*

— Знаєте, що таке гроші, я зрозумів іще в дитинстві. Коли моя мама поїхала зі старшим братом у Кишинів (він вступав до вузу), ми з бабусяю Анютою взялися обробляти три гектари кукурудзи і стільки ж соняшнику. Тоді я заробив перші свої гроші, заробив у поті чола. Бабуся за них купи-

ла мені светра... Я відчув себе дорослим, тому що на светра заробив собі сам. Тепер же я думаю, що гроші — це мірило ділового успіху і честі. Це — можливість жити гідно. Вони дарують почуття свободи. А значить — слугують демократичним цілям.

— *І насамкінець, що б Ви, Сергію Леонідовичу, побажали читачам “Вісника НБУ”?*

— Я завжди бажаю іншим того, чого й собі. Щоб усі, хто читає наш журнал, мали міцне здоров'я, щоб їх радували їхні родини, щоб вони багато заробляли і мали достаток. Будьте щасливі в новому році!

Розмову вела
Людмила Патріац,
“Вісник НБУ”.

□

Хроніка/

“Єдиний голос” НБУ

У Навчальному центрі Національного банку України відбувся семінар “Зв’язки з громадськістю в центральному банку”. Серед слухачів — співробітники центрального апарату і територіальних управлінь, які відповідають за цю ділянку роботи, а також за співпрацю із засобами масової інформації. Мета — підготувати учасників семінару до запровадження в Національному банку стійких уніфікованих

стандартів комунікації із зовнішнім середовищем і принципу “єдиного голосу” (згідно з європейським досвідом центральних банків управління зв’язків із громадськістю несе відповідальність за всі зовнішні контакти банку). Коли ще планували зустріч із регіональними колегами, ми зрозуміли, що передовсім необхідно викликати у людей інтерес до роботи в нових умовах, створити колектив однодумців, а вже потім виробляти спільну точку зору. Тому зробили все, аби запросити до викладання справжніх світових “зірок” у галузі зв’язків із громадськістю. Інна Гертсберг багато років працювала у США та Канаді, має успішний досвід організації соціальної реклами органів державної влади, нині — творчий директор одного з найпотужніших міжнародних агентств “Saatchi & Saatchi”. Марсель Гросс — представник кращого французького агентства, що спеціалізується на зв’язках із громадськістю державних інституцій. Дмитро Кисельов — ведучий російського телеканалу РТР та керівник служби новин українського телеканалу ICTV.

Аби з’ясувати основні негаразди у відносинах між двома “таборами” — журналістами та державними службами зв’язків із громадськістю, — для обміну думками запросили представників ЗМІ та керівників прес-служб державних органів управління. Після гострого діалогу учасники семінару дійшли висновку: обидві сторони працюють на одного споживача — громадянина України, тому насправді базові цілі у журналістів і державних службовців однакові.

З учасниками семінару зустрівся Голова Національного банку України С.Л.Тігіпко, який вислухав пропозиції слухачів і розповів про основні напрями роботи НБУ.

□

Андрій Загородський,

заступник начальника управління зв’язків з громадськістю та засобами масової інформації Національного банку України.

Фото **Владислава Негребецького.**

У робочій президії семінару — Дмитро Кисельов і начальник управління зв’язків з громадськістю та засобами масової інформації НБУ Світлана Войцеховська.

Хроніка/

Робоча поїздка Голови НБУ до Херсона

12 грудня 2003 р. Голова Національного банку України С.Л.Тігіпко здійснив робочу поїздку до Херсона. У ході поїздки головний банкір країни зустрівся з керівниками Херсонської обласної державної адміністрації, працівниками управління Національного банку України в Херсонській області, місцевими банкірами та підприємцями, студентами і викладачами Херсонського державного технічного університету.

Під час розмов із представниками ділових кіл та студентською молоддю Голова Національного банку висловив свою точку зору щодо магістральних напрямів розвитку вітчизняної банківської системи й української економіки в цілому.

Особливе зацікавлення викликала тема кредитування житлового будів-

ництва. С.Л.Тігіпко наголосив, що українські банки мають розглядати кредити для населення загалом як надзвичайно серйозний ринок. У приклад Голова НБУ поставив країни Балтії. “Там банкіри бігають за клієнтами”, — зауважив він. Водночас голова НБУ застеріг вітчизняних банкірів від переоцінки своїх можливостей і порадив постійно зважувати їх, враховуючи ймовірні ризики.

Аналізуючи макроекономічні показники розвитку країни, С.Л.Тігіпко наголосив на динамічному зростанні обсягів промислового виробництва: за 11 місяців 2003 р. вони збільшилися на 15.5%. Особливо стрімко розвиваються машинобудування, деревообробна та харчова галузі промисловості. Внутрішні інвестиції в основний капітал провідних галузей вітчизняної

Голова Національного банку України С.Л.Тігіпко під час зустрічі зі студентами Херсонського державного технічного університету.

економіки впродовж 11 місяців минулого року зросли на 32.5%.

— Це саме ті ключові галузі, — зробив висновок Голова Національного банку України, — які через механізм мультиплікації можуть дати поштовх до відродження економіки країни загалом.

Фоторепортаж/

На святого Миколая в НБУ

Відродження добрих традицій — справа потрібна і корисна. Особливо, якщо вони викликають сплеск гарячих і щирих людських почуттів, до того ж почуттів дитячих. Про це подумалося на святі в Національному банку України з нагоди дня святого Миколая, яке відбулося у яскраво прикрашеному операційному залі.

У гості до працівників головного банку держави приїхало 300 дітей-сиріт зі шкіл-інтернатів міста Києва, Київської, Житомирської та Чернігівської областей. Цікава деталь: обов'язки щодо прийому, супроводу та відправлення дітей було розподілено серед працівників окремих структурних підрозділів центрального апарату НБУ.

Загальновідомо, що стан наших дитячих будинків та шкіл-інтернатів далекий від комфортного — через мізерне державне фінансування часом бракує найнеобхіднішого. Проте хочеться сказати не так навіть про подарунки, які отримали діти, як про те незабутнє свято, котре створили для них дорослі у приміщенні Національного банку. Для кожної дитини із сиро-

тинця ці відвідини стали втіленням фантастичної мрії.

Вітаючи юних гостей, Голова Національного банку Сергій Тігіпко зазначив, що такі свята — продовження низки добродійних заходів, започаткованих центральним банком. До речі, проходять вони не тільки у столиці, а й у регіонах.

Окрім ігор та конкурсів, колорит-

Головний банкір вітає юних гостей НБУ.

не дитяче дійство у Національному банку прикрасив зворушливий виступ фольклорного дитячого колективу “Калинка” (м. Бровари).

На щастя, на добро, на многа літа...

Пропозиції

Регуляторні можливості центрального банку в оздоровленні фінансів реального сектору економіки

ДОГОВІР ЛІЗИНГУ ТА ДОГОВІР ДОРУЧЕННЯ

Сучасною економічною думкою вироблено багато рецептів для розв'язання проблеми активізації фінансової участі банківської системи у процесах оздоровлення реального сектору, в тому числі рекомендацій стосовно вдосконалення індикативного регулювання з метою створення передумов для розширення кредитування підприємств та активізації фондового ринку. В основу окремих пропозицій покладено хибний, на нашу думку, антиринковий підхід, суть якого зводиться до реанімації традиційного для адміністративної економіки інструментарію пільгового кредитування окремих галузей, підприємств та проектів, у тому числі за рахунок так званої цільової грошової емісії. Іншою групою рекомендацій передбачається адміністративне регулювання процентних ставок шляхом встановлення обмежень на граничні відхилення процентів за кредитами комерційних банків від облікової ставки НБУ, встановлення граничного розміру процентної маржі тощо. На відміну від цього, зміст більшості з викладених нижче пропозицій ґрунтується на гіпотезі про те, що *проблему забезпечення реального сектору економіки дешевими фінансовими ресурсами значною мірою можна вирішити на основі зменшення дефіцитів у інформаційному забезпеченні суб'єктів фінансових відносин*. Оскільки саме інформація є визначальним чинником прийняття економічних рішень (у тому числі щодо ціноутворення на фінансово-кредитному ринку), ми акцентуємо увагу на не вирішених досі питаннях подолання інформаційної асиметрії між кредитором і позичальником, емітентом цінних паперів та інвестором, фінансовим посередником тощо.

Інформаційна асиметрія, зумовлена нерівним доступом різних сторін до інформації, яка характеризує фінансово-господарську діяльність підприємств, не дає змоги об'єктивно оцінити їх кредито-

спроможність та правильно селекціонувати ризики. Це є першопричиною збоїв у функціонуванні механізму ціноутворення на фінансовому ринку та невігравданого зростання процентних ставок.¹ За такої ситуації в кращому становищі опиняються позичальники, які здійснюють високо-ризикову діяльність, тоді як суб'єкти господарювання з помірним рівнем ризику (а отже, й рентабельності) не можуть скористатися занадто дорогими фінансовими ресурсами. Виникає ситуація, коли «обсяги та вартість кредитних ресурсів не відповідають потребам кредитного ринку».² За цих обставин проявляється ефект витіснення з ринку «хороших» позичальників «поганими», що може стати катализатором втрат як на макро-, так і на мікрорівні.³

Відновлення повноцінного функціонування фінансового ринку можна досягти на основі виваженого використання певних регулятивних інструментів НБУ, спрямованих на усунення інформаційної асиметрії. Завдяки зниженню інформаційних дефіцитів можна нейтралізувати згаданий вище ефект витіснення, зменшити загальну ризиковість фінансових операцій, що, на думку автора, стане передумовою застосування всіх інших інструментів активізації фінансування реального сектору економіки.

Перший блок пропозицій, спрямованих на підвищення ефективності виконання Національним банком України покладених на нього функцій, посилення впливу на фінансові відносини, які виникають між банківською системою та реальним сектором економіки, підвищення транспарентності відповідних відносин, зводиться до запровадження в

¹ Stiglitz J., Weiss A. Credit rationing in markets with imperfect information // The American economic review. — 1981. — Vol. 71, June. — P. 393—410.

² Про внутрішнє і зовнішнє становище України у 2002 році: Послання Президента України до Верховної Ради України. — Офіційне інтернет-представництво Президента України, 2003.

³ Weber L. R. Waerungs- und Finanzkrisen: Ursachen und Lehren für Transformationsländer // Der Beitrag zum Internationalen Forschungsseminar in Radein von 14.02.1999. — S.10.

Олег Терещенко

Доцент кафедри фінансів підприємств Київського національного економічного університету. Кандидат економічних наук

Автор вносить пропозиції щодо вдосконалення окремих форм індикативної регулювання банківської діяльності в рамках активізації ролі центрального банку в оздоровленні реального сектору економіки. Шлях до розв'язання загальної проблеми забезпечення суб'єктів господарювання фінансовими ресурсами автор вбачає у запровадженні інструментарію зниження ризиків фінансування, який базується на усуненні інформаційної асиметрії між учасниками фінансово-кредитних відносин.

системі НБУ інституту моніторингу підприємств різних галузей народного господарства.

Моніторинг підприємств — постійне спостереження за їх вибірковою сукупністю; систематизація та аналіз одержаної інформації щодо зміни економічної кон'юнктури, інвестиційної активності, фінансового стану з використанням методів опитування (анкетування), аналітич-

Вибірочність з ринку "хороших" позитивнісць "поганими" може стати катализатором вибрати як на макро-, так і на мікрорівні

ного групування, дискримінантного та факторного аналізів. Функція моніторингу підприємств уже тривалий час виконується центральними банками багатьох країн, зокрема в Німеччині, Франції, Японії, США та в ряді інших. Особливо слід наголосити на тому, що моніторинг підприємств є новим напрямом функціональної діяльності Центрального банку Російської Федерації — як на федеральному, так і на регіональному рівнях. Моніторинг здійснюється вже протягом трьох останніх років, і в ньому задіяно більш як 12 тисяч підприємств усіх регіонів, різних галузей виробництва та видів діяльності.

На думку автора, моніторинг вибіркової сукупності підприємств у системі Національного банку України слід організувати згідно з вимогами ряду статей Закону України "Про Національний банк України". Зокрема, статтею 7 зобов'язано НБУ здійснювати аналіз стану грошово-кредитних, фінансових, цінних та валютних відносин у країні. Статтею 57 цього ж закону надається право НБУ для підготовки банківської та фінансової статистики, аналізу економічної ситуації в країні та право отримувати необхідну інформацію від органів державної влади, органів місцевого самоврядування і суб'єктів господарювання усіх форм власності. Необхідність проведення моніторингу підприємств впливає також із ряду інших нормативних актів, зокрема постанов Правління НБУ "Про затвердження Положення про механізми рефінансування комерційних банків України", "Про затвердження Тимчасового положення про порядок довгострокового рефінансування (підтримки ліквідності) банків Національним банком України" тощо.

Вважаємо, що без запровадження в системі НБУ постійного, системного та дієвого моніторингу підприємств положення щодо необхідності використання аналітичної інформації для прийняття його структурами реальних рішень, у тому числі щодо розширення інструментів

рефінансування, матимуть суто декларативний характер. У подібній ситуації опинилися урядові структури при реалізації політики стосовно надання державних гарантій забезпечення іноземних кредитів: рішення приймалися за відсутності відповідного моніторингу. Наслідком цього стала трансформація майже всього гарантованого урядом боргу підприємств у прямий державний зовнішній борг України (частка платежів держави у загальній сумі погашення заборгованості за іноземними кредитами підприємств в окремі роки сягала 97%!).

Результати моніторингу можуть використовуватися у практичній діяльності Національного банку України з метою:

- ♦ підвищення дієвості грошово-кредитної політики, зокрема шляхом тіснішої прив'язки її заходів до потреб розвитку реального сектору економіки;
- ♦ аналітичного забезпечення виконання НБУ функції кредитора останньої інстанції, зокрема при здійсненні операцій із рефінансування комерційних банків під заставу векселів та облігацій суб'єктів господарювання;
- ♦ оптимізації заходів щодо активізації фондового ринку, у тому числі регулювання операцій банків із цінними паперами;
- ♦ прогнозування показників платіжного балансу та регулювання ввезення-вивезення капіталу;
- ♦ розширення інформаційної бази при встановленні економічних нормативів для банків, прийнятті рішень щодо рівня процентних ставок НБУ тощо;
- ♦ оцінки основних тенденцій розвитку реального сектору економіки в цілому та в розрізі окремих регіонів; порівняння відповідних процесів зі світовими тенденціями.

Наголосимо, що йдеться не про моніторинг окремих підприємств заради оцінки їх фінансового стану (чи кредитоспроможності). Відповідне завдання можуть виконувати незалежні рейтингові агенції, кредитні бюро тощо, як це й передбачено програмними документами Національного банку та Кабінету Міністрів України. Голо-

Головною ідеєю моніторингу є системний аналіз репрезентативної вибірки підприємств для прогнозування оцінки впливу реального сектору на макроекономічні показники

вною ідеєю моніторингу є системний аналіз репрезентативної вибірки підприємств для прогнозування оцінки впливу реального сектору на макроекономічні показники. Зрозуміло, такі масштабні й, що важливо, безперервні аналітичні дослідження не в змозі

виконати спеціалізовані установи, оскільки не мають відповідної статистичної бази та фінансування. Результати моніторингу (як аналітичний матеріал для порівняння) можуть бути з успіхом використані також для оцінки кредитоспроможності окремих підприємств. На нашу думку, самоусунення центрального банку від моніторингу процесів на мікрорівні є однією з причин того, що "банківська система зупинилася у своєму розвитку, активно не впливає на розвиток реального сектору економіки".⁴

З викладеного вище випливає, що моніторинг підприємств як допоміжна функція НБУ логічно вписується у загальнодержавну систему регулятивних заходів (у тому числі грошово-кредитну політику), спрямованих на оздоровлення реального сектору економіки. Для організаційно-методичного забезпечення моніторингу підприємств Національному банку необхідно:

- 1) розробити і затвердити Положення "Про проведення моніторингу підприємств";
- 2) створити в системі НБУ відділи моніторингу та економічного аналізу підприємств;
- 3) організувати системну професійну підготовку керівників відповідних відділів (аналітичних центрів) та фахівців (фінансових аналітиків);
- 4) визначити вибірковою сукупність підприємств по Україні в цілому і по кожному регіону;
- 5) провести роботу щодо формування критеріїв, складу та каналів надходження аналітичної інформації про фінансово-господарську діяльність вибіркової сукупності підприємств;
- 6) визначити порядок постановки конкретних завдань для аналітичних центрів і забезпечити логічну систему використання результатів моніторингу при прийнятті рішень Правлінням НБУ та іншими користувачами аналітичної інформації.

Для організації дієвого моніторингу НБУ може скористатися досвідом зарубіжних країн, а також результатами науково-практичних досліджень, присвячених упровадженню сучасних методів моніторингу та оцінки фінансового стану підприємств, зокрема:

- методологічними прийомами оцінки кількісних параметрів діяльності підприємств на основі дискримінантного аналізу;
- науково обґрунтованими критеріями відбору індикаторів (показників) для оцінки підприємств;
- засадами формування вибіркової сукупностей підприємств, які підлягають

⁴ Про внутрішнє і зовнішнє становище України у 2002 році: Послання Президента України до Верховної Ради України. — Офіційне інтернет-представництво Президента України, 2003.

моніторингу та механізмів збору аналітичної інформації тощо.

У рамках методичного забезпечення моніторингу доцільно розробити спеціальні алгоритми оцінки фінансового стану, якими враховувалися б потреби банківської системи та НБУ, із використанням матеріалів таких, наприклад, категорій підприємств:

- ◆ які беруть участь у формуванні статутних капіталів банків та інших фінансово-кредитних установ;
- ◆ які залучають значні обсяги кредитів, у тому числі в іноземній валюті;
- ◆ суб'єкти господарювання, боргові зобов'язання яких беруть участь (чи така участь передбачається) в операціях рефінансування;
- ◆ які отримали позики під гарантії уряду України;
- ◆ великі експортери, які забезпечують значні надходження в країну валютної виручки.

Аналіз витрат і вигод від запровадження моніторингу дає підстави стверджувати, що так звані агентські витрати, пов'язані з реалізацією заходів у рамках моніторингу, будуть несуттєвими порівняно з економічними вигодами, одержанню яких він сприятиме, зокрема, вартість розробки програмного забезпечення заходів з моніторингу буде незначною, оскільки відповідні програмні засоби можна отримати в результаті вдосконалення наявних засобів обробки статистичної інформації. Адміністративні витрати з моніторингу будуть також невисокими: у кожному регіональному відділенні НБУ відповідні функції можуть виконувати 2—3 фахівці. Ефективність діяльності й окупність затрат буде виразнішою, якщо до функцій відповідного відділу віднести оцінку боргових зобов'язань підприємств (облігації, векселі тощо), котрі використовуються як забезпечення в операціях рефінансування комерційних банків. Проблема полягає в тому, що початкові витрати на організацію моніторингу слід нести сьогодні, а економічний ефект очікується в майбутньому.

З наукової точки зору **моніторинг сприятиме:**

- ◆ підвищенню рівня транспарентності фінансових відносин на мікрорівні, а отже, зменшенню частки тіньової економіки;
- ◆ зниженню рівня процентних ставок за користування позичковим капіталом;
- ◆ підвищенню об'єктивності прогнозування макроекономічних показників і вибору ефективної стратегії діяльності НБУ та уряду України;
- ◆ створенню необхідних передумов для здійснення операцій рефінансування під заставу векселів та облігацій підпри-

ємств і поживлення функціонування фондового ринку.

Запровадження моніторингу може стати важливим мобілізуючим фактором, який стимулюватиме підприємства до ефективного самоаналізу, виявлення чинників, що впливають на їх господарську діяльність, порівняння власних параметрів фінансового стану з відповідними показниками інших підприємств та загальними тенденціями.

Усі ризики, пов'язані з фінансуванням реального сектору економіки банківською системою, повинні нести відповідні фінансово-кредитні інститути. Завдання центрального банку — надати інформаційну та методичну підтримку для об'єктивної оцінки цих ризиків. Саме тому, поряд з моніторингом підприємств, **наступний блок пропозицій**, спрямованих на поліпшення індикативного регулювання фінансово-кредитних відносин, пов'язаний з удосконаленням нормативних актів, які регулюють порядок здійснення кредитних операцій банків та операцій із корпоративними цінними паперами. Поживленню кредитної та інвестиційної діяльності банківських установ сприятиме вдосконален-

Ці ризики, пов'язані з фінансуванням реального сектору економіки банківською системою, повинні нести відповідні фінансово-кредитні інститути. Завдання центрального банку — надати інформаційну та методичну підтримку для об'єктивної оцінки цих ризиків

ня деяких нормативних актів НБУ, зокрема положень “Про кредитування”, “Про порядок формування і використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків”, “Про порядок розрахунку резерву на відшкодування можливих збитків банків від операцій з цінними паперами та інших вкладень у статутні фонди підприємств”. Зазначимо, що слабким місцем перелічених документів є позиції, що регламентують порядок оцінки фінансового стану об'єктів кредитування (відповідно інвестування). Наслідком цих недоліків є тенденція до формалізації оцінки кількісних показників фінансового стану позичальника (емітента), зниження ролі оцінки фінансового стану як такої та орієнтування керівництва банків при прийнятті відповідних рішень на “суб'єктивізм та інтуїтивізм”.

Зупинимося на найсуттєвіших недоліках згаданих вище нормативних актів, які не сприяють вирішенню проблеми асиметричної інформації між банком і підприємством та запропонуємо шляхи їх усунення. Незважаючи на те, що банкам на-

дано право самостійно визначати рівень ризику кредитних операцій, оцінювати фінансовий стан позичальників та вартість застави, з метою розрахунку резервів на покриття можливих втрат за цими операціями класифікація ступеня ризику здійснюється на основі аналізу за рекомендованою в Положенні “Про порядок формування і використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків” схемою, яка є досить рестриктивною. На наш погляд, доцільно передбачити можливість використання кількох альтернативних методологічних підходів до класифікації ступеня ризику саме в контексті розрахунку резервів. Мова може йти про застосування однофакторного та багатфакторного дискримінантного аналізу, регресійного аналізу, моделі Logit-Probit тощо. Звичайно, за діючих нині рамок умов банки можуть використовувати ці та інші методи, однак для класифікації ступеня ризику вони зобов'язані використовувати методику, рекомендовану положенням НБУ.

Проведене дослідження засвідчує, що перелік обов'язкових показників, які містить зазначена методика, є науково необґрунтованим (зокрема не враховано ефект мультиколінеарності), а алгоритми їх розрахунку — нестандартизованими. Так, некоректними, на нашу думку, є рекомендації щодо аналізу грошових потоків підприємства на основі чистих надходжень на всі рахунки позичальника. Як свідчить міжнародна практика, для цих цілей слід використовувати показники операційного, інвестиційного та фінансового Cash-flow (чистого грошового потоку), що визначаються на основі звіту про рух грошових коштів. Спірним є також використання у відповідних методиках терміна і показника “залучені кошти” для характеристики позичкового капіталу підприємства (довгострокові та поточні зобов'язання). Доцільніше використовувати термін “позичковий капітал”, як це й робиться в економічно розвинутих країнах.

Окрім того, бракує рекомендацій щодо вирішення проблеми вагомості і нормативних значень окремих показників. В умовах відсутності в більшості банків потужних аналітичних центрів ця проблема на практиці залишається невирішеною або вирішується суб'єктивно — скажімо, кожному показникові присвоюється однакова кількість балів. Водночас не потребує доведення той факт, що на майбутню спроможність погасити позику нерівномірно впливають, наприклад, показники покриття, абсолютної ліквідності, структури капіталу тощо.

Потребує перегляду твердження, що основний критерій оцінки кредитоспроможності позичальника — забезпеченість вла-

сними коштами не менш як 50 відсотків усіх його видатків, а оптимальне теоретичне значення показника співвідношення позичкового та власного капіталу (коєфіцієнт заборгованості) є не більшим 1.0. Про необхідність такого перегляду свідчать як вітчизняні, так і зарубіжні статистичні дані, що характеризують структуру джерел фінансування підприємств. Статистичний аналіз спонукає до висновку про суттєву диференціацію структури капіталу підприємств різних галузей та видів діяльності. Зокрема, діапазон варіації коефіцієнта заборгованості вітчизняних підприємств становить від 0.4 (сільське господарство) до 10.5 (торгівля). Аналогічні тенденції спостерігаються також на підприємствах провідних економічно розвинутих країн. Наприклад, у Німеччині амплітуда зазначеної варіації становить від 1.6 (хімічна промисловість) до 32 (роздрібна торгівля). Фінансистам усього світу відомо, що оптимальна структура капіталу перебуває в тісній залежності від галузевої специфіки підприємства: в галузях із високим рівнем оборотності капіталу переважає позичковий капітал і навпаки — в галузях із низьким рівнем оборотності. Для усунення таких недоліків пропонується перехід (у тому числі шляхом прийняття Національним банком відповідних положень) на методологію дискримінантного аналізу. Про доцільність такого кроку свідчать результати досліджень, згідно з якими в Німеччині, приміром, окрім центрального банку, близько 58% кредитних інститутів уже використовує цей методичний підхід і ще 7.5% планує перейти до його використання.⁵

Третій блок пропозицій, спрямованих на посилення зв'язку банківської системи з реальним сектором економіки, стосується активізації політики рефінансування банків під заставу корпоративних цінних паперів та кредитних зобов'язань підприємств. Можливість здійснення операцій рефінансування під заставу комерційних векселів, облігацій підприємств та майнових прав за договорами про раніше надані банками кредити передбачена відповідними положеннями НБУ. Ці види кредитного забезпечення в операціях рефінансування центрального банку давно використовуються в Німеччині та в ряді інших європейських країн. Попри певні обмеження щодо операцій рефінансування, зокрема під заставу комерційних векселів, запроваджені ЄСЦБ (Європейська система центральних банків), у Європі домінують саме корпоративні (а не державні) цінні папери (зобов'язання) як забезпечення кредитів центрального банку.

⁵ Guenter T., Gruening M. Einsatz von Insolvenzprognoseverfahren bei der Kreditwürdigkeitsprüfung im Firmenkundenbereich // Die Betriebswirtschaft 60.Jg. — 2000. — № 1. — S. 44.

Основні параметри забезпечень, які допускаються Європейською системою центральних банків при здійсненні операцій рефінансування		
Критерії	Категорія 1	Категорія 2
Вид забезпечення	Облігації ЄСЦБ Інші боргові зобов'язання, які мають вільний обіг на ринку	Боргові зобов'язання, які мають вільний обіг на ринку Боргові зобов'язання, які не мають вільного обігу на ринку Акції, які мають обіг на регульованому ринку
Емітенти	ЄСЦБ Держава Приватний сектор Міжнародні та наднаціональні інституції	Держава Приватний сектор
Кредитоспроможність	Емітент (гарант) повинен класифікуватися ЄЦБ як безсумнівно кредитоспроможний	Емітент (боржник, гарант) повинен класифікуватися національним центральним банком, котрий акцептує забезпечення, як безсумнівно кредитоспроможний
Місцезнаходження емітента (гаранта)	Зона обігу євро	Зона обігу євро
Валюта	Євро	Євро

Рішенням Ради ЄСЦБ встановлено дві категорії забезпечень, які можуть прийматися для здійснення операцій рефінансування (див. таблицю).

Дослідження параметрів можливих видів забезпечень дає підстави для висновку про широкий діапазон можливостей для використання в рамках операцій рефінансування корпоративних цінних паперів та інших зобов'язань підприємств, зокрема облігацій, векселів, кредитних вимог банків до суб'єктів господарювання. Національні центральні банки, які входять до системи ЄСЦБ, особливу увагу приділяють активнішому використанню в операціях рефінансування в ролі застави кредитних зобов'язань приватного сектору. Аналіз відповідних нормативних актів свідчить, що в країнах Євросоюзу реалізується політика, спрямована на

У Європі домінують корпоративні (а не державні) цінні папери (зобов'язання) як забезпечення кредитів центрального банку

врівноваження часток зобов'язань приватного сектору та держави в операціях рефінансування ЄСЦБ.

Операції рефінансування під заставу боргових зобов'язань підприємств слід розглядати не лише як інструмент підтримки ліквідності банків. Допускаючи до предметів застави, які можуть бути прийняті під забезпечення кредитів рефінансування, облігації та векселі підприємств, центральний банк сприяє розширенню попиту на цінні папери цього виду і таким чином активізує функціонування фондового ринку. З іншого боку, здійснюючи заходи з оцінки кредитоспроможності емітентів, відбору адекватних боргових вимог, центральний банк тісніше співпрацює з реальним сектором економіки. В комплексі з моніторин-

гом підприємств це створює регулярну аналітичну основу для оцінки тенденцій розвитку економіки, прогнозування макроекономічних показників та підвищення ефективності грошово-кредитної політики. Зазначимо, що в Україні ще не повною мірою сформовано конкретні механізми реалізації згаданих інструментів рефінансування. Зокрема, відсутнє необхідне методологічне забезпечення, не сформовано чітких критеріїв відбору емітентів корпоративних цінних паперів для операцій рефінансування, в системі НБУ немає відповідних структурних підрозділів, які б забезпечували об'єктивність прийняття рішень щодо адекватності запропонованого банком забезпечення та здійснювали роботу із супроводження кредитів. Для успішної реалізації заходів із рефінансування комерційних банків під заставу боргових зобов'язань підприємств вважаємо за необхідне:

1. Розробити методику оцінки кредитоспроможності емітентів боргових зобов'язань, які можуть прийматися як кредитне забезпечення. Для цього можна використати методологію дискримінантного аналізу з підвищеним рівнем значень шкали інтерпретації та експертну систему (з метою оцінки якісних критеріїв кредитоспроможності);

2. Систематизувати підходи до оцінки вартості цінних паперів — предметів застави. Особливу увагу при цьому слід звернути на розробку адекватних методик розрахунку ставок дисконтування.

3. Запровадити “пулову” систему надання забезпечення: всі предмети застави об'єднуються в один пул, який може використовуватися для всіх операцій рефінансування.

4. Відповідні інструменти рефінансування застосовувати в комплексі з регулярним моніторингом підприємств, про що йшлося вище.

Ринок державних цінних паперів України у листопаді 2003 року

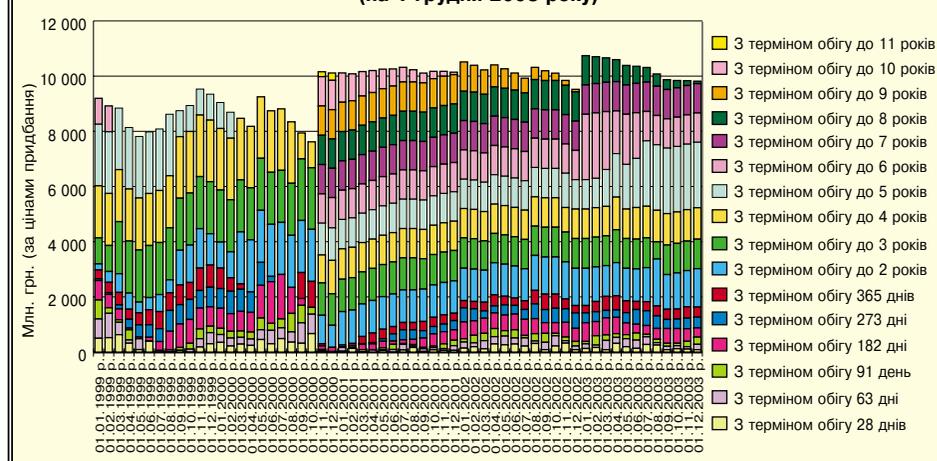
Результати розміщення облігацій внутрішніх державних позик у листопаді 2003 року

Номер розміщення	Дата проведення розрахунків за придбані облігації	Пропозиція				Результати			
		Встановлені обмеження на загальний обсяг розміщення облігацій, шт.	Номинал облігацій, грн.	Розмір купона на одну облігацію, грн.	Термін погашення облігацій	Обсяг розміщених облігацій, шт.	Залучено коштів до державного бюджету від розміщення облігацій, тис. грн.	Встановлений рівень доходності облігацій, %	Середньозважений рівень доходності облігацій, %
122	05.11.2003 р.	—	1 000	—	27.10.2004 р.	—	—	—	—
123	05.11.2003 р.	—	1 000	28.00	04.05.2005 р.	50 000	49 914.00	11.20	11.20
124	12.11.2003 р.	—	1 000	—	11.02.2004 р.	—	—	—	—
125	12.11.2003 р.	—	1 000	—	12.05.2004 р.	—	—	—	—
126	12.11.2003 р.	—	1 000	—	11.08.2004 р.	—	—	—	—
127	12.11.2003 р.	—	1 000	—	03.11.2004 р.	—	—	—	—
128	19.11.2003 р.	—	1 000	—	18.02.2004 р.	10 000	9 875.20	5.00	5.00
129	19.11.2003 р.	—	1 000	—	19.05.2004 р.	—	—	—	—
130	19.11.2003 р.	—	1 000	—	18.08.2004 р.	—	—	—	—
131	19.11.2003 р.	—	1 000	—	10.11.2004 р.	—	—	—	—
132	19.11.2003 р.	—	1 000	—	18.05.2005 р.	—	—	—	—
133	26.11.2003 р.	—	1 000	—	25.02.2004 р.	—	—	—	—
134	26.11.2003 р.	—	1 000	—	26.05.2004 р.	—	—	—	—
135	26.11.2003 р.	—	1 000	—	25.08.2004 р.	—	—	—	—
136	26.11.2003 р.	—	1 000	—	17.11.2004 р.	—	—	—	—
137	26.11.2003 р.	—	1 000	28.00	25.05.2005 р.	30 000	29 948.40	11.20	11.20
Разом		X	X	X		90 000	89 737.60	X	X

Обсяг розміщення облігацій внутрішніх державних позик за січень – листопад 2003 року*

Період	Обсяг розміщених облігацій, шт.	Залучено коштів до держбюджету, тис. грн.
Січень	95 000	92 814.00
Лютий	129 000	125 853.35
Березень	25 000	24 016.64
I квартал	249 000	242 683.99
Квітень	129 300	125 912.54
Травень	169 503	165 035.08
Червень	96 599	92 915.18
II квартал	395 402	383 862.81
I півріччя	644 402	626 546.80
Липень	68 969	64 699.34
Серпень	46 741	46 119.92
Вересень	60 671	60 072.43
III квартал	176 381	170 891.69
Жовтень	121 450	117 544.42
Листопад	90 000	89 737.60
Грудень		
IV квартал	211 450	207 282.02
Усього з початку року	1 032 233	1 004 720.51

Обсяг облігацій внутрішніх державних позик, що перебувають в обігу (на 1 грудня 2003 року)

*За станом на 01.12.2003 р.

На замовлення "Вісника НБУ" матеріали підготовлено працівниками департаменту монетарної політики Національного банку України.

Дослідження/

Ринок банківських металів — новий сегмент фінансового ринку України

Сергій Яременко

Директор департаменту валютного регулювання Національного банку України

Галина Юрчук

Начальник відділу торговельних операцій департаменту валютного регулювання Національного банку України

В Україні відроджується ринок золота. Зробивши глибокий історичний екскурс та ґрунтовно проаналізувавши тенденції сучасного світового ринку золота, автори переконують: становлення вітчизняного ринку банківських металів — явище необхідне та закономірне, і Національний банк своїми нормативними документами забезпечив його ефективне функціонування та розвиток.

Забезпечення динамічного розвитку фінансового ринку — важливе завдання держави на етапі реформування економіки. Фінансовий ринок має складну внутрішню структуру; від ефективної взаємодії всіх його сегментів залежить якість функціонування фінансової системи держави, швидкість її адаптації до змін в економічному і соціально-політичному житті. Крім того, Україна як держава з перехідною економікою має вирішити завдання інтеграції своєї фінансово-банківської системи у світові фінансові ринки. Тому напрями розвитку вітчизняного фінансового ринку повинні визначатися як внутрішніми факторами, так і світовими тенденціями.

Щоб побудувати ефективний фінансовий ринок, в основу його створення необхідно закласти певні науково обґрунтовані методи та принципи. Важливо також забезпечити функціонування різноманітних фінансових інструментів, їх ефективність, конкурентоспроможність, відповідність міжнародним стандартам та сучасній фінансово-банківській практиці.

Саме під таким кутом зору слід розглядати введення Національним банком України в дію Положення “Про здійснення уповноваженими банками операцій з банківськими металами”¹, а також “Правила проведення Торговельної сесії та здійснення окремих операцій, пов’язаних з купівлею-продажем іноземних валют та банківських металів”² і “Правила надання уповноваженим банкам індивідуальних ліцензій на вивезення за межі України банкнот іноземних держав, банківських металів та на право переказування за межі України іноземної валюти для оплати банківських металів і спеціальних дозволів на ввезення в Україну бланків чеків та порядок ввезення в Україну банкнот іно-

земних держав і банківських металів”³. Адже ці нормативні документи детально регламентують порядок функціонування нового для нашої країни сегмента фінансового ринку — ринку банківських металів, а також умови і порядок широкого доступу всіх учасників ринку до цього фінансового активу.

Нормативно-правові акти визначають суб’єктів ринку та клієнтів (фізичні особи, фізичні особи-підприємці та юридичні особи, в тому числі промислові споживачі) і регламентують порядок проведення ними операцій з банківськими металами (БМ). Поширено проведення операцій купівлі-продажу на міжбанківському валютному ринку та на біржах (у тому числі на УМВБ). При цьому структура операцій з БМ наближена до операцій з іноземними валютами I групи Класифікатора НБУ. У документах також визначено режими рахунків у БМ, операції уповноважених банків з БМ на валютному ринку України та на міжнародних ринках.

Слід зазначити, що ряд українських банків останніми роками вже набув певного досвіду проведення операцій на ринку БМ. Проте рівень розвитку фінансових інструментів цього сегмента фінансового ринку ще досить незначний. Розвиток вітчизняного ринку банківських металів стримують не лише об’єктивні (скажімо, недостатній соціально-економічний рівень добробуту потенційних учасників ринку), а й суб’єктивні фактори, зокрема:

- ◆ незначна практика використання БМ у ролі застави, отримання кредитів, розміщення депозитів тощо;
- ◆ недостатній рівень розвитку інфраструктури українського ринку БМ;
- ◆ низький рівень інформаційно-маркетингового забезпечення діяльності банків на ринку БМ.

На нинішньому етапі розвитку банківської системи України банки є найпотужнішими учасниками фінансо-

¹ Затверджено постановою Правління НБУ від 06.08.2003 р. № 325 та зареєстровано в Міністерстві юстиції 29.08.2003 р. за № 749/8070.

² Затверджено постановою Правління НБУ від 06.08.2003 р. № 326 та зареєстровано в Міністерстві юстиції 29.08.2003 р. за № 750/8071.

³ Затверджено постановою Правління НБУ від 06.08.2003 р. № 327 та зареєстровано в Міністерстві юстиції 29.08.2003 р. за № 753/8074.

вого ринку. Деякі з них чи їх групи, зайнявши певну нішу, зосереджують свої зусилля на наданні традиційних послуг. Однак традиційні способи отримання прибутку в основному вже задіяні, а корпоративні клієнти розподілені між банками. В умовах зростаючої конкуренції завдання переосмислення ринкової стратегії з метою формування індивідуальних рис і визначення свого місця на ринку фінансових послуг набуває для українських банків особливої ваги. З огляду на це впровадження сучасних банківських продуктів і фінансових інструментів на ринку БМ дасть змогу розширити спектр послуг, сприятиме зростанню клієнтської бази та мінімізації сукупних витрат банків.

Усе це спонукає українські банки вивчати досвід надання фінансових послуг на ринку дорогоцінних металів, який має глибоку історію.

Першим міжнародним правовим документом, який регулював правила операцій з дорогоцінними металами, була угода між Францією, Бельгією, Італією та Швейцарією про створення так званого Латинського монетного союзу (1865 р.). Згодом до нього приєдналися Греція, Румунія, Болгарія, Іспанія, Фінляндія та Сербія. Згідно з угодою країни — члени Латинського союзу вільно карбували монети із золота та срібла (у вартісному співвідношенні 15.5:1). Франки, ліри та драхми, які містили 4.5 грама срібла або 0.29 грама золота, вільно оберталися в усіх країнах союзу. Населення і центральні банки цих країн вільно приймали власну та іноземну валюту.

Власне кажучи, золото й срібло використовувалися як міра вартості. Про таке призначення золота свого часу писав К. Маркс: “Первая функция золота состоит в том, чтобы доставить товарному миру материал для выражения стоимости, т.е. для того, чтобы выразить стоимости товаров как одноименные величины, качественно одинаковые и количественно сравнимые» (Маркс К., Соч., 2 изд., т. 23, с.104). Цю функцію “жовтий метал” почав виконувати ще в стародавньому Єгипті, де ходили золоті злитки (вагою 14 грамів), на яких було тавро з іменем фараона. У 670 р. до н. е. у Лідії (на території Малої Азії) відкарбовано першу

овальну монету з електру (природного сплаву золота і срібла), а в 550 р. до н. е. — першу монету із чистого золота. Трохи згодом у Персії золоті монети ввійшли у широкий обіг.

У середні віки чистого золотого обігу не було (насамперед через проникнення арабських срібних динарів), але й у ті часи в ролі міжнародного засобу платежу використовували деякі національні золоті монети (своєрідні “середньовічні долари”) — флорентійські флорени, венеціанські дукати, іспанські реалі.

Зауважимо, що встановлене Латинським монетним союзом співвідношення вартості золота (“сонячного металу”) та срібла (“місячного металу”) майже відповідає встановленій у стародавні часи пропорції 13.5:1 (відповідно до співвідношення сонячного та місячного років). Ця пропорція залишалася практично незмінною протягом тисячоліть, а в XVIII—XIX століттях стабілізувалася на рівні 14:1 — 15:1. Нині вартість золота (за даними Лондонського фіксингу) приблизно в 75.5 — 76 разів перевищує вартість срібла.

У сучасній світовій практиці застосовуються різні форми організації ринку дорогоцінних металів:

- ♦ жорстко регульований державою ринок, на якому єдиним (або головним) покупцем та продавцем золота є центральний банк, а інші суб’єкти ринку продають чи купують золото у нього (Китай, Південно-Африканська Республіка);

- ♦ торгівля золотом зосереджена на спеціалізованих біржах (або у спеціалізованих секціях товарних чи валютних бірж), правила здійснення операцій на яких та доступ операторів (насамперед, нерезидентів) регулюється центральними банками (Франція, Туреччина);

- ♦ система вільної біржової торгівлі золотом (США, Люксембург, Гонконг);

- ♦ система міжбанківської торгівлі золотом, фактично монополізованої кількома великими банками або їх об’єднанням — пулом (Німеччина, Швейцарія, Великобританія);

- ♦ система конкурентної міжбанківської торгівлі з фактичним домінуванням кількох банків — “маркет-мей-

керів” (США, Японія, Голландія).

Нині до числа золотодобувних входить понад 70 країн, але в багатьох із них видобуток дорогоцінного металу обмежується лише кількома тоннами чи сотнями кілограмів. Тому вони несуттєво впливають на світовий ринок золота (інформацію щодо провідних країн-видобувників та обсягів видобутку золота подано в таблиці 1). Майже половину світового видобутку золота і срібла забезпечують чотири країни-лідери.

Необхідно зазначити, що за останні чотири роки золота видобуто більше, ніж протягом усього стародавнього періоду — відповідно 10 336 і 10 257 тонн (див. таблицю 2, побудовану за даними Г.Квірінга).

Історія золота налічує приблизно шість тисяч років. По суті, її можна поділити на африканський та європейський періоди: перший пов’язаний з основним видобутком золота в Аравійсько-Нубійській пустелі та Єгипті, другий — у Римській імперії.

За оцінками археологів, перші на Землі родовища золота (у вигляді розсипів) знайдено у Східній пустелі та в долинах пересохлих річок Аравійської пустелі (територія сучасного Єгипту, Судану та Ефіопії) у 4 тисячолітті до нашої ери. Пізніше єгиптяни розробляли золоті родовища і в західній частині Аравійсько-Нубійської золотоносної провінції. Багато науковців вважає, що й сама назва “Нубія” походить від давньоєгипетського “нуб” — золото. За 4-тисячолітню історію до нашої ери видобутку золота у провінції видобуто близько 3500 тонн металу.

Одночасно з Єгиптом існували й інші могутні держави (зокрема Вавилон і Ассирія), проте жодна з них не досягла такої величч і багатства, як Єгипет. І хоча в історії Єгипту були періоди занепаду, він відіграв величезну роль як в історії людства, так і в історії золота. Історичні матеріали свідчать, що єгиптяни вже тоді знали технологію видобутку золота промиванням золотоносних пісків і створили доволі потужну для свого часу золотодобувну промисловість. Володіючи великою власною сировинною базою, вони вели активний пошук золота та інших корисних копалин на

Таблиця 1. Динаміка виробництва дорогоцінних металів у світі

Рік \ Метал	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002				
										Усього	Найбільші виробники, %			
Золото, млн. трійських унцій	73.3	73.0	72.3	74.3	77.5	79.1	81.7	83.1	84.3	83.2	ПАР	США	Австралія	Китай
											16	12	11	7
Срібло, млн. трійських унцій	463	457	479	489	527	527	569	581	589	586	Мексика	Перу	Австралія	Китай
											15	12	12	10

Джерело: <http://www.dailyfutures.com/metals/>.

Таблиця 2. Видобуток золота у стародавньому світі

Країни та регіони	Кам'яний та мідний віки (4500–2100 рр. до н. е.)	Бронзовий вік (2100–1200 рр. до н. е.)	Залізний вік (1200–50 рр. до н. е.)	Епоха Римської імперії (50 р. до н. е.–500 р. н. е.)	Тонни
					За весь час
Європа					
Іберія (Іспанія)	50	200	600	1000	1 850
Галія	—	30	500	50	580
Італія	—	15	100	100	215
Карпати	—	35	50	130	215
Балкани	—	80	500	350	930
Інші	—	40	60	80	180
Усього	50	400	1 810	1 710	3 970
Азія					
Аравія	20	30	30	20	100
Мала Азія і Кавказ	10	40	70	12	130
Кіпр	10	20	10	—	40
Індія, Бактрія, Согдіана	100	250	425	215	990
Таріма	—	160	230	80	470
Китай	—	20	50	100	170
Західний Сибір і Алтай	—	—	10	5	15
Інші	—	5	70	110	185
Усього	140	525	895	542	2 102
Африка					
Єгипет	700	570	410	30	1 710
Нубія	20	1 020	510	50	1 600
Ефіопія	10	50	50	110	220
Західна Африка	—	20	100	110	230
Південна Африка	—	50	340	10	400
Інші	—	10	5	10	25
Усього	730	1 720	1 415	320	4 185
УСЬОГО У СВІТІ	920	2 645	4 120	2 572	10 257

всій території Африки. Такі велетенські відстані нелегко долати навіть нині, а в стародавні часи, та ще й у складі цілих експедицій, це були справді героїчні подорожі.

Головною “золотою” провінцією античного світу був Піренейський півострів — територія Іберії (яку пізніше стали називати карфагенським словом “Іспанія”) та Португалії. Саме тут уперше в Європі з’явилися прикраси із холоднокованого самородного золота (майже одночасно з Єгиптом, у IV—III тисячоліттях до н. е.). А перші в Європі родовища золота виявлено на території сучасної Болгарії (археологічні знахідки золотих речей датуються 4 тисячоліттям до н. е.).

Розробки піренейських родовищ цікаві ще й тим, що руда і розсипи мали загалом дуже низький середній вміст золота. За оцінками, в Астурії та північній Португалії добуто 500 млн. т золотоносної породи при середньому вмісті приблизно 3 г золота в 1 т поро-

ди. Це свідчить, що римляни мали розвинуте гірниче виробництво і використовували високоякісну технологію збагачення породи. (Як відомо, в українських родовищах середній вміст золота також невеликий. Тож у наших спеціалістів ці факти вочевидь викликають зацікавлення).

Золото було відоме і скіфам. У курганах “Товста могила”, Чортомликському, “Куль-Оба” та інших археологи знайшли золоті вироби, які свідчать, що скіфи не лише мали достатню кількість “жовтого металу”, а й уміли виготовляти з нього чудові витвори мистецтва. Деякі дослідники вважають, що скіфське золото видобуто з родовищ у деяких районах нинішньої України (зокрема в Донбасі).

Із давніх-давен до наших часів головною сферою використання золота була ювелірна справа, попри його важливе значення для виконання функції грошей (див. таблицю 3). В останні десятиріччя істотно зросло промислове значення зо-

лота та інших дорогоцінних металів (срібла і металів платинової групи — платини, паладію, родію, рутенію, іридію, осмію), які застосовуються нині в авіакосмічній техніці, електроніці, приладобудуванні, ядерній енергетиці, медицині, автомобілебудуванні тощо.

Як свідчить аналіз, останніми роками обсяги щорічного використання золота майже стабілізувалися на рівні його видобутку й обсягів продажу із офіційних резервів (див. таблицю 4).

Рівень видобутку золота завжди був важливим критерієм розвитку світової економіки, навіть незважаючи на те, що в результаті Ямайської (Кінгстонської) угоди 1976 р. до статуту МВФ (“IMF’s Articles of Agreement”) було внесено Другу поправку, яка скасувала вимогу щодо визначення золотого вмісту валют країн — членів МВФ та офіційно закріпила демонетизацію золота. З 1978 р., після ратифікації цієї поправки країнами — членами МВФ, золото остаточно втратило функцію світових грошей.

Відтоді офіційні курси національних валют країн — членів МВФ, а також ціни на золото встановлюються згідно з ринковою кон’юнктурою. Питання регулювання операцій із золотом та іншими дорогоцінними металами повністю перейшли до компетенції внутрішнього законодавства держав. Змінилася також роль золота у формуванні валютних резервів країн, а деякі з них (Франція, ФРН, Швейцарія), маючи значні запаси золота, почали обліковувати його за ринковими цінами. Разом із тим чітко відстежувалася тенденція до постійного збільшення продажу золота з офіційних резервів.

Функції монетарного металу золото частково зберегло у Західній Європі, забезпечуючи конкурентоспроможність як національних валют, так і попередника євро — екію. Крім того, саме у цей період там набули значного розвитку фінансові послуги на ринку кредитування під заставу золота. Збільшився також попит на нього з боку ювелірної промисловості країн, що розвиваються, — нестабільність національних валют спонукала до купівлі золотих виробів, котрі, як правило, не мали високої художньої вартості, але завдяки значному вмісту металу, ринкова ціна якого у доларах США залишалася доволі стабільною, становили засіб збереження багатства.

Проте з кінця 1970-х років золото поступово було витіснене із числа основних регуляторів світового фінансового ринку. Його ринкова вартість, яка в 1980 р. сягнула свого максимуму (по-

Таблиця 3. Основні сфери споживання золота у світі

Крайна	Рік	1997	1998	1999	2000	2001	2002				2003		
							Усього	I квар-тал	II квар-тал	III квар-тал	IV квар-тал	I квар-тал	II квар-тал
Ювелірне виробництво, ТОНН													
Усього		3 311.5	3 182.5	3 153.5	3 231.6	3 037.9	2 688.6	625.9	591.7	598.5	872.5	574.6	626.1
У тому числі													
Індія		572.0	658.2	629.7	620.0	597.7	459.3	101.8	116.2	97.6	143.7	89.0	161.0
США		316.5	349.8	373.9	387.3	389.3	385.6	80.2	66.1	87.7	151.7	75.3	60.8
Китай		339.0	243.3	215.3	205.6	203.2	199.6	55.6	44.0	46.0	54.0	55.6	38.0
Саудівська Аравія		226.6	186.8	168.7	169.8	163.4	139.3	40.4	34.5	30.0	34.4	37.5	38.3
Туреччина		149.6	139.6	91.9	147.7	92.4	97.9	17.9	20.7	34.7	24.5	29.6	36.1
Індонезія		91.0	41.5	109.8	86.7	97.8	92.9	23.5	22.9	25.2	21.3	17.0	26.1
ОАЕ		37.9	62.9	80.8	94.3	94.9	87.9	27.1	22.7	16.3	21.8	25.5	24.2
Італія		113.1	112.4	100.7	92.1	91.2	87.5	14.2	17.3	13.1	42.9	12.3	15.0
Єгипет		131.9	134.8	137.6	128.1	115.9	82.0	19.3	18.5	23.7	20.5	17.8	16.3
Великобританія		54.2	63.7	65.0	75.0	81.9	79.1	12.1	10.9	14.0	42.1	10.9	9.5
Роздрібний інвестиційний ринок, ТОНН													
Усього		443.1	263.7	353.7	149.0	345.1	331.9	89.2	61.5	92.1	89.1	66.5	69.8
У тому числі													
Японія		37.1	55.7	108.6	55.3	63.3	93.0	44.0	17.0	17.0	15.0	12.0	9.5
Індія		116.0	116.2	101.0	103.0	112.0	88.0	17.0	19.0	20.2	31.8	14.5	23.0
В'єтнам		29.0	26.0	31.0	34.0	33.8	34.9	8.8	7.9	9.6	8.6	6.9	8.7
Туреччина		20.3	20.8	22.0	29.7	26.7	30.6	10.8	7.0	7.0	5.8	16.7	13.6
США		54.6	82.0	87.2	-18.8	23.8	25.3	2.8	4.8	8.1	9.6	10.3	3.9
Індонезія		11.5	-22.5	11.0	8.5	8.5	10.0	2.5	2.0	3.1	2.4	-3.3	1.4
Німеччина		38.4	25.0	-7.0	-28.0	22.0	5.7	-4.4	-5.3	9.5	5.9	3.7	-2.0
Франція		-30.0	-27.0	-25.0	-35.0	-22.1	-27.6	-8.0	-6.9	-5.7	-7.0	-7.8	-5.5
Електронна промисловість та інші галузі промисловості, ТОНН													
Усього		349.2	328.4	345.5	379.8	295.9	291.7	66.6	75.7	73.1	76.3	75.2	81.3
У тому числі													
Японія		104.5	92.0	97.4	115.6	75.2	86.2	19.6	24.7	20.8	21.2	21.6	22.0
США		74.9	68.4	72.1	73.5	49.5	49.7	13.0	12.8	11.2	12.7	13.3	12.6
Південна Корея		20.8	23.3	28.3	33.1	25.1	26.8	6.3	6.7	6.8	7.0	7.0	8.4
Індія		22.0	21.0	23.2	26.0	31.7	23.4	3.3	3.7	7.0	9.4	7.4	11.8
Швейцарія		13.7	14.4	12.8	16.4	16.6	14.6	3.6	3.7	3.7	3.6	3.6	3.7
Німеччина		17.0	17.9	17.7	19.4	17.0	13.9	3.6	3.5	3.1	3.7	4.0	3.7
Китай		17.7	16.5	15.9	17.0	13.2	13.0	3.2	3.2	3.3	3.5	3.5	3.6
Стоматологія, ТОНН													
Усього		70.1	64.0	66.1	69.0	68.5	69.7	17.3	17.2	17.3	17.9	17.4	16.9
У тому числі													
Японія		21.3	20.0	20.0	20.8	21.2	22.7	5.5	5.6	5.8	5.8	5.9	5.9
США		12.2	12.6	12.5	14.0	14.3	14.3	3.7	3.6	3.5	3.5	3.3	3.2
Німеччина		15.4	11.9	12.9	13.5	13.9	13.4	3.5	3.2	3.2	3.5	3.4	3.2

Примітки:

На роздрібному ринку враховано лише операції первинного ринку з металами не нижче 99% проби.

Дані за 2003 рік — попередні.

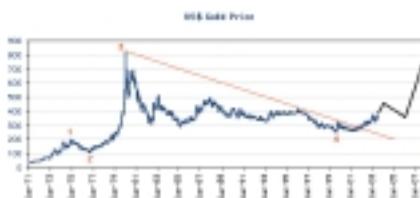
Джерело: Gold Fields Mineral Services (GFMS), Лондон.

над 800 доларів США за тройську унцію), різко зменшилася. Останнє 30-річчя дехто з аналітиків поділяє на ряд періодів (див. графік 1), які характеризуються зміною цін на золото.

Останніми роками золото поступово відновлює свою колишню силу на фінансових ринках світу. Скажімо, “золотий” індекс Чиказької біржі опціонів і ф'ючерсів (СВОЕ Gold Index) у 2002 р. підвищився майже на 50%. Динаміка його зростання (див. графік 2) суттєво пере-

вищує дохідність американського фондового ринку в цілому, яка визначається

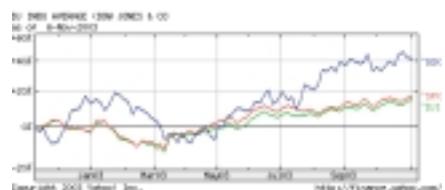
Графік 1. Динаміка цін на світовому ринку золота

за індексом Standard & Poor's 500. Усе це свідчить про певні переваги золота як об'єкта інвестицій.

Початок військових дій в Іраку чима-

Графік 2. Порівняльна динаміка “золотого” індексу Чиказької біржі опціонів і ф'ючерсів (XAU) та індексу S&P 500 (SPX)

Таблиця 4. Баланс пропозиції та попиту золота у світі

Період Попит і пропозиція	2001 р.	2002 р.						2003 р. порівняно з відповідними періодами 2002 р.			
		Усього	Приріст, %	I квар- тал	II квар- тал	III квар- тал	IV квар- тал	I квартал		II квартал	
								Усього	Приріст, %	Усього	Приріст, %
Пропозиція, ТОНН											
Видобуток золота	2 623	2 590	-1.3	574	632	706	678	589	1.0	639	1.0
Продаж з офіційних резервів	529	559	5.6	164	119	84	192	159	-3.0	133	12.3
Золотий брухт	707	837	18.3	199	207	199	232	270	35.7	243	17.3
Чистий дохід від скорочення інвестицій	53	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Усього	3 912	3 985	1.9	936	958	989	1 102	1 018	8.8	1 015	5.9
Попит, ТОНН											
Виробництво, всього	3 513	3 173	-9.1	781	755	774	863	714	-9.4	795	5.3
У тому числі											
Ювелірне	3 038	2 689	-11.5	656	638	657	737	576	-13.9	664	4.1
Інше виробництво	475	484	1.8	124	117	117	126	138	11.3	131	12.1
Тезаврація у злитки	248	252	1.7	80	53	61	58	22	-72.5	54	1.4
Хеджування виробників золота	151	423	180.1	31	104	149	139	145	367.7	162	56.4
Чисті інвестиції	—	137	—	44	46	5	41	137	211.4	4	—
Усього	3 912	3 985	1.9	936	958	989	1 102	1 018	8.8	1 015	5.9
Лондонський фіксинг, 1 тройська унція в доларах США	271.04	309.68	14.3	290.07	312.40	314.20	321.87	352.09	21.4	346.90	11.0

Примітки:

Операції хеджування — будь-які операції виробників з мінімізації своїх ризиків, окрім страхування ризику продавців опціонів центральним банком.

Чиста інвестиція — сума всіх операцій пропозиції/попиту, не забезпечених цінними паперами.

Дані за 2003 рік — попередні.

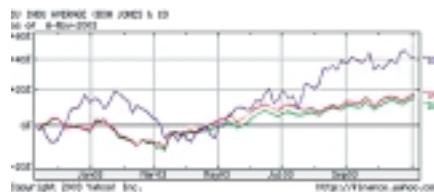
Джерело: GFMS, Лондон.

ло інвесторів сприйняло як сигнал до швидкої стабілізації економічної ситуації у США та зміни тенденцій на світовому фондовому ринку. Із підвищенням інтересу до акцій ціни на золото почали знижуватися. До середини березня 2003 р. його вартість впала до 335, а на кінець місяця — нижче 330 доларів США за тройську унцію. Падіння цін на золото супроводжувалося зниженням котирування акцій золотодобувних компаній. Так, на Філадельфійській біржі індекс акцій компаній, зайнятих у сфері видобутку золота і срібла (Philadelphia Gold & Silver Index), який минулого року зріс на 41%, із початку 2003 р. до 10 квітня зменшився майже на 14%. Але попри певне зниження у 2003 р. “золотого” індексу Чиказької біржі, середня прибутковість за операціями з акціями золотодобувних компаній в останні 12 місяців усе ще істотно перевищує зростання індексу широкого ринку S&P 500. При цьому ряд експертів продовжує рекомендувати акції золотодобувних компаній як об’єкти для інвестицій.

Чимало аналітиків основним чинником вірогідної “втечі” інвесторів на ринок золота вважають геополітичні про-

блеми і не виключають, що після вирішення конфлікту на Близькому Сході фактором політичної нестабільності може стати Північна Корея. Хоча нинішній стан ринку золота свідчить, що події в Іраку не надто вплинули на його динаміку: тенденції до підвищення привабливості золота для інвесторів зберігаються (див. графік 3). Повідомлення про ціну золота — інформація, ретельно відстежувана на світових фінансових ринках. У кожен конкретний момент часу золото коштує стільки, скільки готові заплатити за нього учасники ринку. Ціноутворення на ринку золота визначається не так обмеженими обсягами чи надзвичайними фізичними

Графік 3. Випереджальна динаміка “золотого” індексу (GOX) Чиказької біржі опціонів та ф’ючерсів (SPX — індекс S&P 500, DJI — індекс Dow Jones)

властивостями “жовтого металу”, як взаємодією множини різноманітних політичних і соціально-економічних факторів.

Один із вагомих чинників ціноутворення — політика на ринку золота центральних банків. Так, на думку фахівців, світові резерви та запаси золота сягають 145 тис. тонн, причому понад 22% (за іншими оцінками — понад 30%) від загального обсягу володіють центральні банки. Тому будь-яка стрімка зміна місця золота в політиці формування ліквідних резервів центробанками провідних держав може призвести до зміни його ринкової ціни. Причому цей фактор набагато вагоміший, ніж зміна обсягів його видобутку: ліквідні золоті запаси центробанків оцінюються в 360 млрд. доларів США, а щорічний видобуток становить близько 7% від цієї суми (у 2002 р. він дорівнював 25.8 млрд. доларів).

Падіння довіри до американського долара та дефляційні процеси, які згідно з політикою Федеральної резервної системи США супроводжуються емісією грошей з метою підвищення ліквідності банківської системи країни, також стиму-

люють попит на золото як резервні активи. Все це спонукає провідних фінансистів та аналітиків знову розцінювати золото як фактор стабілізації макроекономічних процесів. Не дивно, що голова ФРС США А.Грінспен називає золото “індикатором ринкової психології”.

Психологічні фактори — доволі вагомі чинники поведінки приватних інвесторів на ринку. Адже більшість світових золотих запасів, які оцінюються в 1.7 трлн. доларів, знаходиться в їхніх активах — насамперед у вигляді ювелірних виробів. Тому приватні інвестори також можуть визначати політику на ринку золота і суттєво впливати на динаміку цін. Так, на початку 2002 р. внаслідок банківської кризи в Японії було призупинено програму страхування довгострокових депозитів, що спричинило стрімке зростання попиту на “жовтий метал” (див. таблицю 3), — золоті мірні злитки, монети і медалі, попри їх незначну дохідність, стали розглядати як найнадійніші та найліквідніші активи. Аналогічна ситуація спостерігалась у США після подій 11 вересня 2001 року.

Центробанки можуть впливати також на характер попиту приватних інвесторів. Скажімо, центральний банк Франції, маючи значні резерви золота, поки що не проводить значних інтервенцій на ринку золота, тому попит на нього впродовж кількох років задовольняють здебільшого приватні інвестори (див. таблицю 3).

Важливий вплив на ринок золота мають тенденції на суміжних ринках. Швидке зростання фондового індексу NASDAQ і капіталізації високотехнологічних компаній стимулювало значні інвестиції у ці сектори ринку, в тому числі за рахунок продажу золота приватними інвесторами у США, Німеччині та інших розвинутих країнах. З іншого боку, крах багатьох компаній “нової економіки” та зниження капіталізації цього ринку призвели в 2001 р. до падіння обсягів виробництва електронної промисловості США, Японії, Південної Кореї та зменшення потреби у золоті (див. таблицю 3).

Не менш важливий чинник — національні традиції. Так, маючи значні золоті резерви, країни Азії (зокрема, Індія, запаси якої оцінюються на рівні 20% від світових) не відіграють помітної ролі на світовому ринку золота. Традиційним для них є інвестування золота в ювелірні вироби як засіб збереження багатства та заощаджень.

На думку деяких аналітиків, вартість золота визначається передусім тим, що протягом тисячоліть населення всього світу розглядало його як засіб утворення скарбу. Золото й нині вважають більш

вартісним з огляду на майбутнє, ніж паперові гроші, державні боргові зобов'язання чи корпоративні цінні папери. Тому чимало великих покупців золота вбачають у ньому насамперед не так актив, прибутковість якого можна прогнозувати і порівнювати з прогнозною прибутковістю інших активів, як своєрідний страховий поліс у часи політичної та економічної невизначеності.

У цьому контексті доволі цікавий метод прогнозування ситуації на ринку золота використовує редактор видання “Freemarket Gold & Money Report” Джеймс Терк (James Turk). Він же є фундатором відомої платіжної системи GoldMoney.com, у якій засобом платежу слугують грами золота. Для визначення характеру тенденцій на ринку золота Терк вводить так званий “індекс страху”, обчислюючи його шляхом множення поточного обсягу золотих резервів США на ринкову ціну золота і ділячи отриманий результат на поточне значення грошового агрегату М3. На його думку, розрахований таким чином індекс є індикатором міри недовіри більшості інвесторів до золота і надлишку довіри до паперових грошових знаків, які друкуються ФРС. Якщо отримане значення індексу перевищує своє 21-місячне ковзне середнє і при цьому значення середнього зростає, це є сигналом до купівлі золота.

Тим самим запропоновано своєрідний критерій поведінки інвестора на ринку золота. Так, наприкінці грудня 2002 р. у США цей індекс досяг значення 1.06. Це є історичним мінімумом із 1971 р., коли США відмовилися від обміну доларів на золото за ціною 35 доларів за унцію, що стало одним із вагомих чинників краху Бреттон-Вудської валютної системи. На думку Терка, це означає, що 1.06% долара підтримується федеральними золотими резервами, а 98.94% — борговими зобов'язаннями. Експерт доходить висновку, що найпо-

тужнішою “мильною бульбашкою” є не завищені котирування акцій або високі ціни на житло, а вартість долара. Тому він прогнозує тенденції до підвищення попиту на золото та акції золотодобувних компаній і, навпаки, — зменшення попиту на долари.

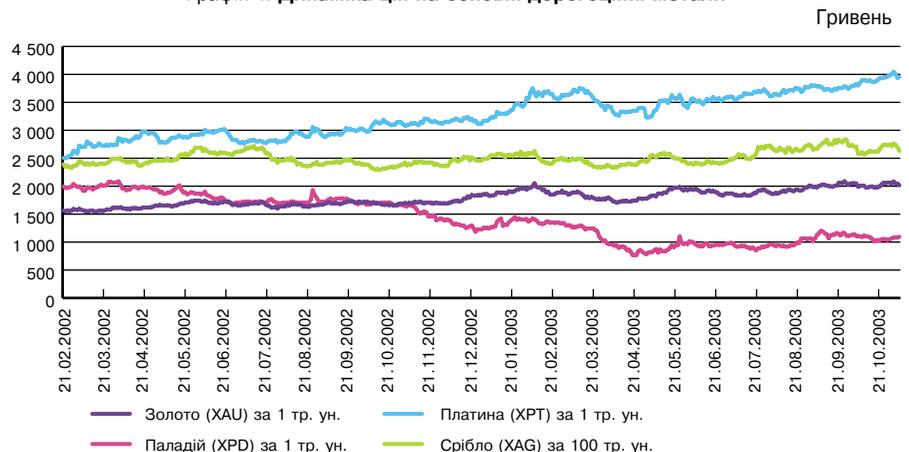
Зрозуміло, аналогічний критерій поведінки інвестора на ринку золота можна розрахувати і для умов України. Хоча, з огляду на початковий етап розвитку українського ринку золота, невелику частку монетарного золота у структурі золотовалютних резервів і сталі пріоритети щодо страхування заощаджень за допомогою доларів США, значення цього індексу, на нашу думку, не відображатиме реальної ситуації на ринку банківських металів в Україні. Хоча, зробивши відповідні розрахунки, дізнаємося, що, наприклад, на 31.12.2001 року воно становило майже 0.0156.

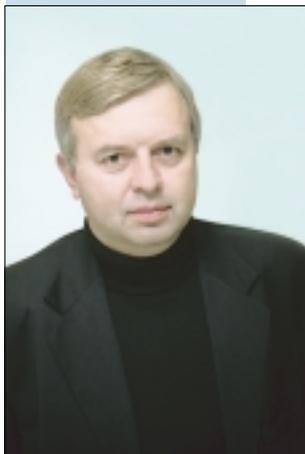
Утім, зростання інтересу до ринку БМ характерне і для України. В цьому можна пересвідчитися, проаналізувавши динаміку цін на банківські метали (див. графік 4). Вона переконливо свідчить, що сьогодні водночас із відновленням минулого значення золота на світовому фінансовому ринку народжується новий сегмент фінансового ринку України — ринок банківських металів. □

Література

1. Борисов С.М. Золото в економіке сучасного капіталізму. — М.: Фінанси і статистика. — 1984.
1. Марфунін А.С. Історія золота. — М. — 1987.
2. Потьомкін С.В. Благородний 79-й. — М.: Недра. — 1978.
3. Ринок золота України // Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності — додаток до журналу “Вісник Національного банку України”. — 1998. № 9 (спеціальний випуск).

Графік 4. Динаміка цін на основні дорогоцінні метали

**Олександр
Петрик**

Директор департаменту економічного аналізу, досліджень та прогнозування Національного банку України

“Відповідно до Конституції України основною функцією Національного банку є забезпечення стабільності грошової одиниці України. На виконання своєї основної функції Національний банк сприяє дотриманню стабільності банківської системи, а також, у межах своїх повноважень, — цінової стабільності.”

*Стаття 6 Закону України
“Про Національний банк
України”.*

Точка зору/

Якою має бути стратегічна ціль монетарної політики?

Головним завданням переважної більшості центральних банків є розвиток та підтримання ефективної фінансової системи в країні, а стратегічною цілью монетарної політики — забезпечення стабільності грошової одиниці. Проте яким саме має бути центральний банк? Яким чином організувати його структуру з метою оптимального виконання головних функцій? Яким шляхом досягти стабільності грошової одиниці в процесі проведення монетарної політики і як визначати (зокрема кількісно) її стабільність? Відповіді на ці запитання є вкрай важливими, але було б помилкою вважати, що на кожен із них є однозначні відповіді.

Наприкінці минулого — початку поточного сторіч багато центральних банків як розвинутих країн, так і країн, що розвиваються, а також країн із перехідними економіками досягли істотних успіхів у підтриманні низькоінфляційного середовища в своїх економіках, але при цьому існували суттєві відмінності як у виборі монетарної політики, так і в організації та структурі самих центральних банків.

Метою статті, яку пропонуємо вашій увазі, є висвітлення проблемних аспектів визначення цілей монетарної політики та принципів функціонування центрального банку, спрямованих на підвищення її ефективності.

Викладені у статті міркування відображають точку зору автора і не є офіційною позицією Національного банку України. Однак переконані: вони зацікавлять науковців, аналітиків, усіх, хто вивчає теорію і практику банківської справи.

Ефективність діяльності центрального банку як державної інституції значною мірою залежить від предметного розуміння суспільством його функцій та цілей. На початку ХХ сторіччя більшість людей вважала, що основою монетарної системи, яку мали підтримувати центральні банки, було беззаперечне конвертування емітованих паперових грошей у золото. Після Другої світової війни більшість економістів, фінансистів, а також політиків, які приймали відповідні рішення, вбачали у фіксованих обмінних курсах вирішальний елемент монетарної стабільності як в окремій країні, так і в світовій фінансовій системі загалом. Тому більшість країн світу встановила та підтримувала міжнародну фінансову систему, в якій головною функцією центральних банків було підтримання фіксованого курсу власної валюти щодо долара США. Ця система припинила своє існування на початку 1970-х, оскільки монетарна політика США спонукала основних торговельних партнерів країни брати на себе її інфляційні наслідки. В обох цих системах у минулому багато економістів наполягало на пев-

них змінах у монетарній політиці та у функціях центральних банків шляхом внесення змін у діючі законодавства та поглиблення розуміння суспільством необхідності таких змін задовго до того, як вони стали економічно та політично неминучими. Такі зміни робити дуже важко і зараз, оскільки поширені нині загальні точки зору та розуміння економічного розвитку часто обмежують наші можливості трансформувати економіку й закони у новому напрямі.

ЯК ВИЗНАЧИТИ СТАБІЛЬНІСТЬ ВАЛЮТИ ЯК СТРАТЕГІЧНУ ЦІЛЬ МОНЕТАРНОЇ ПОЛІТИКИ?

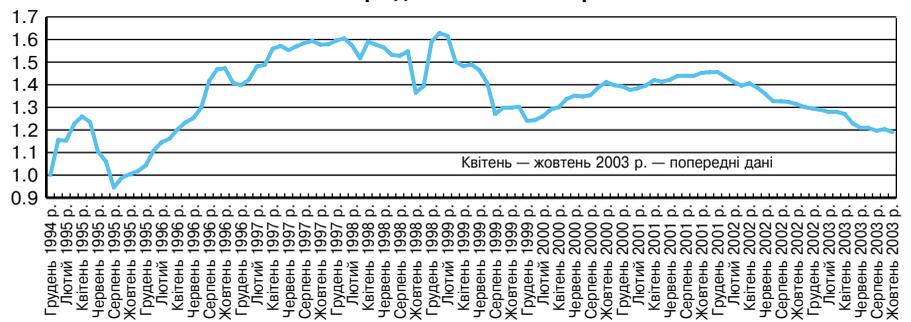
З і статті 6 Закону “Про Національний банк України” (нею ми скористалися як епіграфом) випливає, що забезпечення стабільності грошової одиниці (тобто гривні) є основною функцією НБУ. Підтримання ж цінової стабільності (тобто стабільності внутрішніх цін) Національний банк може забезпечувати в межах своїх повноважень. І це зрозуміло, тому що у сфері забезпечення стабільності внутрішніх цін діють наявні чинники, які перебувають поза межами впливу монетарної політики НБУ. Серед

них можуть бути: адміністративне регулювання цін урядом, зміни цін монополістів, зовнішні та внутрішні цінові шоки. Слід зважити і на фундаментальний закон Балаша-Самуельсона, згідно з яким ціни на товари та послуги, що не торгуються, будуть зростати у довгостроковому періоді. Тобто стабільність національної валюти в законі про НБУ не отожнюється із стабільністю внутрішніх цін, або, інакше кажучи, із внутрішньою стабільністю гривні. В такому разі можна вважати, що в законі йдеться про стабільність національної валюти як про зовнішню стабільність, тобто про стабільність обмінного курсу відносно корзини валют або якоїсь окремої іноземної валюти (наприклад, щодо долара США, що де-факто і відбувається в останні роки). Однак в Україні офіційно задекларовано режим плаваючо-керованого обмінного курсу, який може змінюватися під впливом попиту і пропозиції на валютному ринку, в тому числі — за участі НБУ. Виникає запитання: **чи можна стверджувати, що Національний банк не буде виконувати своєї основної функції — забезпечення стабільності національної одиниці, — якщо відбудеться девальвація (чи ревальвація) гривні щодо долара США, продиктована об'єктивними економічними чинниками?** Звичайно, у такому випадку виникає певна колізія між економічною необхідністю і "буквою закону". Це важлива проблема, до вирішення якої слід готуватися уже зараз. Невідповідність між офіційно проголошеним курсовим режимом та існуючою валютно-курсовою політикою, з одного боку, є гальмуючим чинником для інвесторів, а з іншого, — фактором, що стримує довіру до монетарної політики НБУ і не сприяє її прозорості.

В Основних засадах грошово-кредитної політики на 2003 рік забезпечення стабільності гривні передбачалося здійснювати шляхом зміцнення цінової стабільності та відповідної стабільності грошово-кредитного ринку й банківської системи в цілому. Як кількісне значення цінової стабільності гривні було прийнято інфляцію на рівні 6-7% на рік.

Завданням валютно-курсової політики було також збереження режиму керовано-плаваючого курсу, а орієнтиром — стабільність реального ефективного обмінного курсу за умов помірної девальвації номінального обмінного курсу (до рівня 5.48 грн. за долар США в середньому за рік). Фактично упродовж 2003 року номінальний обмінний курс залишався майже незмінним, тоді як реальний ефективний обмінний курс, за нашими розрахунками, депреціював упродовж 2003 року при-

Графік 1. Індекс реального ефективного обмінного курсу гривні за період із 1994 по 2003 р.

близно на 8% (див. графік 1).

Отже, в Основних засадах грошово-кредитної політики на 2003 рік стабільність гривні визначалася вже у контексті цінової стабільності без проголошення таргетування номінального обмінного курсу, тобто зовнішньої стабільності, як це можна трактувати, виходячи із закону про НБУ.

Але, як засвідчив розвиток макроекономічної ситуації протягом 2003 року, валютно-курсова політика НБУ, спрямована на таргетування номінального обмінного курсу гривні щодо долара США, забезпечувала (відповідно до положень закону про НБУ щодо номіналь-

Основною метою грошово-кредитної політики в 2004 р. є підтримка стабільності гривні як монетарної передумови поступового переходу від екстенсивного економічного зростання до розвитку на інноваційно-інвестиційній основі та досягнення довгострокових соціальних, структурних й інституційних цілей.

Для виконання цього завдання необхідне розгорнуте таргетування стабільності грошової одиниці, яке передбачає постійний моніторинг динаміки цін на товари та послуги, обмінного курсу та процентних ставок, їх співвідношення і в разі потреби — вплив на них засобами грошово-кредитної політики. Одночасно створювати-

Зміна окремих макроекономічних показників за січень — жовтень 2003 року порівняно з відповідним періодом попереднього року		
	Відсотки	
Показники	Січень — жовтень 2002 р.	Січень — жовтень 2003 р.
ВВП	4.1	7.2
Обсяг промислової продукції	6.0	5.7
Обсяг виробництва товарів народного споживання	8.3	22.2
Загальний обсяг роздрібного товарообороту	14.9	18.8
Експорт товарів та послуг	8.0	23.2

ної зовнішньої стабільності гривні) прискорене зростання ВВП, промисловості та експорту (див. таблицю), хоча вона формально й не збігалася із завданнями, визначеними в основних засадах на зазначений вище рік, зокрема і щодо змін номінального обмінного курсу, і щодо "таргетування" реального ефективного обмінного курсу як "стабільного" (що є просто економічно неможливим у середньо- або довгостроковому періоді), і щодо зростання грошових агрегатів.

Основними засадами грошово-кредитної політики на 2004 рік передбачається, що "до кінця поточного (2003 — Авт.) року пріоритетами грошово-кредитної політики залишаються підтримка стабільності національної грошової одиниці та підвищення довіри до неї, збільшення монетизації економіки з одночасним контролем за впливом монетарного фактора на інфляційні процеси, сприяння економічному зростанню...

муться умови для поступового переходу до таргетування інфляції.

Реалізація грошово-кредитної політики ґрунтуватиметься на використанні та модернізації її діючих принципів і механізмів, спрямованих на підтримку стабільності внутрішніх цін, динаміки реального ефективного курсу грошей та темпів зростання пропозиції грошей в економіку в межах, що забезпечуватимуть виконання основної мети...

У процитованих вище засадах теж є певні суперечності й невизначеність у цілях монетарної політики, які зараз формулюються в Україні та які негативно позначаються на результатах її впровадження. Адже одночасно досягати всіх визначених орієнтирів (якими є і рівень інфляції, й обсяги грошової пропозиції та динаміка обмінного курсу гривні, а це — основні орієнтири Основних засад грошово-кредитної політики останніх років), а також підтримува-

ти стабільність динаміки реального ефективного курсу гривні — неможливо по економічній суті. Як наслідок таке формулювання цілей призводить до значних відхилень за результатами року в названих вище показниках, що негативно впливає на ступінь довіри до монетарної політики Національного банку.

Тому дуже важливим є як якісне, так, можливо, і кількісне визначення основної функції НБУ — стабільності грошей та встановлення чіткої і зрозумілої цілі монетарної політики.

У цьому сенсі треба враховувати такі фундаментальні економічні принципи.

По-перше, беззаперечним є твердження про те, що інфляція, вища за певне невелике порогове значення (воно може бути різним для кожної з країн), витратна для економіки. (Дефляція теж витратна. Слід зауважити, що витрати не є симетричними щодо відхилення від нуля. Так, дефляція у 7% буде набагато більшим злом для економіки, ніж інфляція у ті ж 7%.)

По-друге, у довгостроковому періоді в будь-якій економіці не існує компромісу між рівнями інфляції та реального зростання ВВП¹.

По-третє, очікування всіх суб'єктів економіки щодо наступної монетарної політики та її можливих результатів (як і макроекономічної політики взагалі) є особливо важливими для оцінки її нинішньої ефективності.

Тому діючий нині монетарний режим в Україні не можна де-юре чітко класифікувати як режим із таргетуванням курсу, монетарних агрегатів або інфляції. Але де-факто монетарну політику НБУ, здійснювану протягом останніх чотирьох років (2000—2003 рр.), можна класифікувати як класичну прив'язку до долара США (див. графік 2).

Орієнтир з інфляції, який на початку року встановлюється та узгоджується з іншими макроекономічними показниками² (зокрема з реальним зростанням ВВП), неможливо класифікувати як ціль монетарної політики НБУ, що тарге-

Додаток.

Центральні банки та інфляційне таргетування

Протягом останніх понад десяти років дедалі зростаюча кількість центральних банків основною ціллю монетарної політики встановила досягнення та підтримання низького рівня інфляції. У деяких країнах, зокрема в Новій Зеландії, Австралії, Швеції, Канаді, Великобританії, Чехії, Польщі, центральні банки прийняли прями інфляційні цілі. Такий тип монетарного устрою відомий як **інфляційне таргетування** (inflation targeting). Він зокрема має на меті шляхом законодавчо окресленого кількісного контролю інфляції поліпшити поінформованість усіх макроекономічних агентів стосовно інфляційного розвитку, посилити довіру до центрального банку, стабілізувати інфляційні очікування та досягати інфляційної цілі без суттєвих втрат у темпах економічного зростання. Це робить мо-

нетарну політику центрального банку прозорішою та відповідальнішою.

Здебільшого режим інфляційного таргетування визначається такими характеристиками:

- ◆ оголошення середньострокової цифрової цілі для інфляції;
- ◆ інституційна домовленість (закон) про цінову стабільність як пріоритетну ціль монетарної політики;
- ◆ прозора стратегія монетарної політики, яка дає змогу розробляти зрозумілий план дій, визначати чіткі цілі та приймати відповідні рішення на основі розуміння каналів впливу інструментів політики на інфляцію (трансмісійний механізм);
- ◆ чіткий механізм підзвітності центрального банку;
- ◆ здоровий стан державних фінансів та стала макроекономічна стабільність;
- ◆ добре розвинута фінансова система;
- ◆ якісна методологія для здійснення прогнозу інфляції.

тується, і цей показник не має законодавчого мандату для його досягнення.

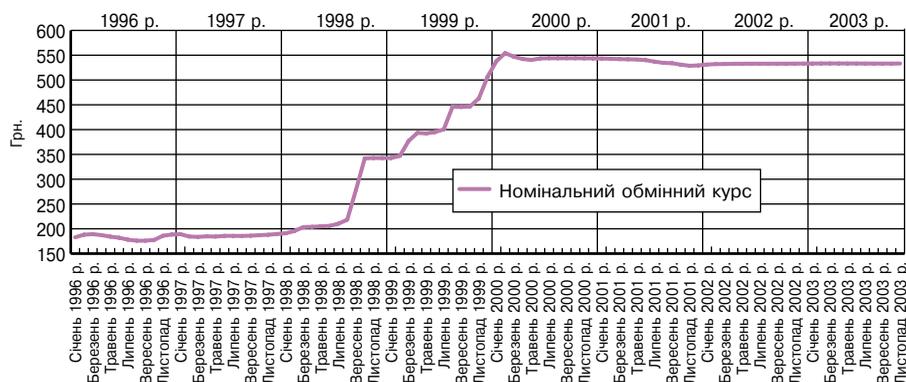
Нині в Україні тривають дискусії щодо сутності монетарної політики: на думку одних, вона має обмежуватися підтриманням стабільності грошової одиниці (зовнішньої або внутрішньої); на переконання інших — ця політика в контексті внутрішньої стабільності має бути спрямована на досягнення цілі щодо рівня інфляції; на думку третіх — окрім цілі щодо інфляції, монетарна політика повинна досягати цілі щодо зростання економіки.

Відповіді на ці дискусійні питання дає міжнародний досвід діяльності переважної більшості сучасних центральних банків, єдиною стратегічною ціллю монетарної політики яких є **цінова**

стабільність. Для її досягнення одні використовують курсову прив'язку до однієї зі світових валют як номінальної якоря і завдяки цьому досягають цілової стабільності всередині країни. Інші центральні банки перейшли чи переходять на режим прямого таргетування інфляції (див. додаток), треті використовують більш еkleктичні підходи до контролю за інфляцією.

Центральний банк може досягати цілі щодо рівня інфляції в довгостроковому періоді, проте поза його можливостями — досягати цілей щодо реального зростання ВВП або підвищення рівня зайнятості та економічне зростання в довгостроковому періоді визначаються такими немонетарними чинниками, як нако-

Графік 2. Середньомісячний обмінний курс гривні щодо долара США за період із 1996 по 2003 р.

¹ Окремі вітчизняні економісти вважають, що підвищення рівня інфляції (до певного порогового значення, який їм, однак, важко визначити) може стимулювати (за рівних інших умов) сталі економічне зростання.

² Згідно із Законом "Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України" уповноважений центральний орган виконавчої влади з питань економічної політики (яким є Міністерство економіки та з питань європейської інтеграції України) готує прогнози щодо економічного і соціального розвитку України на середньо- та короткостроковий періоди, у тому числі й щодо показника інфляції, який визначається у Прогнозі економічного та соціального розвитку України на відповідний рік.

пичення капіталу, підвищення продуктивності праці, прогрес науки й технології, чітко унормовані права власності та інші регулятивні правила, які сприяють ефективній роботі ринків. Усі зазначені чинники асоціюються в основному з ефективною діяльністю урядів.

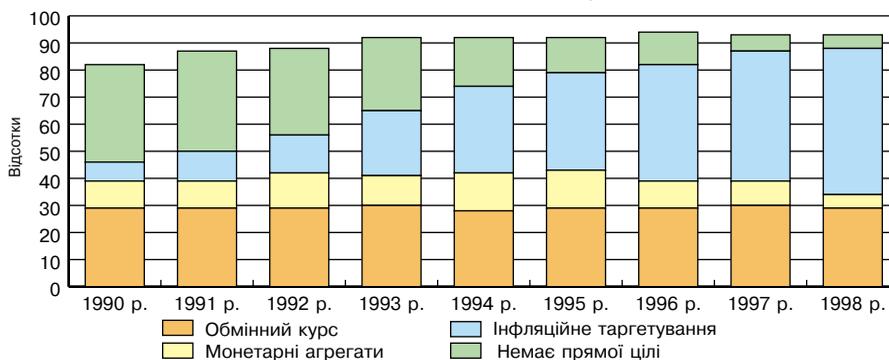
Та все ж центральний банк має можливість за допомогою монетарної політики сприяти економічному зростанню й зайнятості. Історичний досвід багатьох країн (і Україна — не виняток) засвідчує, що економічне зростання (за інших рівних умов) є більшим, якщо центральний банк запобігає надмірній інфляції та її нестабільності, забезпечує оптимальний пруденційний контроль за банківською системою, яка повинна ефективно виконувати роль фінансового посередника, та нівелює інфляційні очікування всіх суб'єктів економіки шляхом підвищення їх довіри як до монетарної політики, котру проводить, так і до банківської системи в цілому.

З огляду на це в Україні у перспективі (після виконання низки передумов) можливе запровадження монетарного устрою з визначеною кількісною інфляційною ціллю монетарної політики як мандатом для центрального банку.

Якщо інфляція (як і дефляція) є витратними для економіки, то центральний банк повинен мати чітку, кількісно визначену інфляційну ціль.

Значимість публічної точки зору (зокрема і тих, хто відповідає за фінансову політику в країні) щодо наявності чіткої інфляційної цілі для монетарної політики є визначальною у ефективності такого підходу.

Графік 3. Динаміка структури прямих цілей, які використовуються центральними банками світу*

*На основі репрезентативної вибірки, яка охоплює 91 центральний банк.
Джерело: Квартальний бюлетень Банку Англії (серпень 1999 року), с. 275.

Поточна політика фактично номінальної прив'язки гривні до долара США є зараз ефективною як із точки зору цінового якоря, так і з точки зору підтримання цінової конкурентоспроможності української економіки.

Але, враховуючи коливання долара відносно основних світових валют, зок-

рема щодо євро в довгостроковому періоді, а також зміну структури зовнішньої торгівлі чи структури зовнішнього боргу, можна очікувати на виникнення потреби у зміні курсової прив'язки. Це, безумовно, впливатиме на зміну інфляційних очікувань в Україні³.

НЕЗАЛЕЖНІСТЬ ЦЕНТРАЛЬНОГО БАНКУ

Майже ніхто не заперечує, що незалежність центрального банку є одним із найголовніших чинників ефективної монетарної політики. Однозначне визначення поняття, про яке йдеться, — складна справа, до того ж йому часто дають різне тлумачення як політики, так і економісти. Проте не викликає сумнівів, що неодмінними передумовами незалежності центрального банку мають бути:

- ◆ незалежність керівництва центрального банку від політичного тиску;
- ◆ неможливість уряду впливати на прийняття рішень керівництвом центрального банку або неможливість ревізії таких рішень;
- ◆ послідовне дотримання задекларованих параметрів стабільності валюти та фінансової системи, що у свою чергу стабілізує інфляційні очікування;
- ◆ значний термін повноважень Голови банку.

Слід звернути увагу на ще один аспект, який може суттєво впливати на довіру до центрального банку і мати дуже негативні макроекономічні наслідки. Це можливість публічної критики з боку різних гілок влади, зокре-

ма уряду, щодо монетарної політики центрального банку. Уряду доцільно утримуватися від цього, обмежуючи свій критицизм рамками внутрішніх дискусій із центральним банком.

³ Із цієї точки зору дуже вчасною є розробка концепції монетарної та валютно-курсної політики у довгостроковому періоді.

Відкритість та прозорість монетарної політики центрального банку є ключовим чинником досягнення тих цілей, які вона ставить перед собою. Поєднання більшої незалежності та відкритості є важливою передумовою політичної відповідальності центрального банку.

ВИСНОВКИ

Для досягнення будь-якою економікою стабільного зростання у довгостроковому періоді за низької та стабільної інфляції необхідні такі ключові передумови:

По-перше, розуміння всім суспільством того, що за низьку та стабільну інфляцію має відповідати не лише центральний банк — багато в чому це залежить і від політики уряду, від узгодженості монетарної та фінансової політики, особливо в умовах перехідного періоду і нерозвинутості ринкових відносин у економіці. Однак центральний банк може сам вирішувати, яким чином та за допомогою яких інструментів він може забезпечити цінову стабільність у тій частині, що залежить від нього. Уряд має чітко усвідомлювати, що підтримка окремих галузей (нехай і дуже важливих з точки зору впливу на інфляцію чи на пропозицію іноземної валюти, тобто впливу на курс — скажімо, таких, як агропромисловий комплекс або металургія) не є прерогативою центрального банку, ця підтримка перебуває у сфері відповідальності промислової, торговельної або структурної політики уряду.

По-друге, центральний банк не повинен підтримувати ті чи інші дії уряду, якщо вони суперечать досягненню стратегічної цілі монетарної політики. Голова центрального банку повинен мати достатньо довгий термін головування, не залежний від зміни уряду чи інших політичних змін у країні. Уряд не повинен змінювати прийняті центральним банком рішення або публічно критикувати ті чи інші його дії; бажано коментувати ці рішення під час конфіденційних зустрічей із керівництвом центрального банку.

По-третє, відкритість і прозорість монетарної політики центрального банку є ключовим пріоритетом досягнення тих цілей, які вона ставить перед собою. Центральний банк проводить свою монетарну політику через банківську систему та фінансові ринки. Тому обгрунтоване пояснення власних дій необхідне для того, щоб ринки функціонували ефективно.

Ці три основні принципи є нині ключовими для успішної діяльності більшості центральних банків світу.

Інвестиції

Банківське кредитування як чинник гарантування інвестиційної безпеки регіонів України

**Анатолій
Сундук**

Провідний економіст відділу проблем економічної і техногенної безпеки, аспірант Ради з вивчення продуктивних сил України Національної академії наук України

**Ярослав
Юрін**

Економіст Шевченківського відділення № 5441 ВАТ "Державний ощадний банк України", аспірант Львівського банківського інституту НБУ

Нинішня трансформація економіки України та відповідні перетворення в суспільно-економічному устрої відбуваються за багатьма напрямками. Автори статті акцентують увагу на одному з них — гарантуванні належної інвестиційної безпеки. Зокрема аналізуються основні показники кредитування економіки країни в розрізі регіонів.

Інвестиційна безпека визначається можливістю накопичення ресурсів або капітальних вкладень. За належного її рівня підвищується капіталовіддача функціонування секторів економіки, зростають темпи розширеного відтворення і технологічного переозброєння економіки.

Серед основних видів інвестицій — витрати на нове будівництво, реконструкцію, розширення і технічне переозброєння діючих промислових, сільськогосподарських, транспортних, торговельних та інших підприємств, на будівництво об'єктів житлово-цивільного призначення.

Інвестиціями слід вважати всі види майнових та інтелектуальних цінностей, вкладених в об'єкти підприємницької діяльності, в результаті якої створюється прибуток (дохід) або досягається певний соціальний ефект. Такими цінностями можуть бути: кошти, цільові банківські вклади, паї, акції та інші цінні папери; рухоме й нерухоме майно (будинки, споруди, устаткування тощо); майнові права, що випливають із авторського права, досвід та інші інтелектуальні надбання; сукупність технічних, технологічних, комерційних та інших знань, оформлених у вигляді технічної документації; право користування землею, водою, ресурсами, будинками, спорудами, обладнанням, а також інші майнові права; інші цінності.

Інвестиції у відтворення основних фондів, а також спрямовані на приріст матеріально-виробничих запасів здійснюються у формі капітальних вкладень [8].

Однією з найважливіших ланок у гарантуванні інвестиційної безпеки є банківський сектор. Банки, як відомо, відіграють особливу роль у перерозподілі грошових активів, оскільки (з точки зору суб'єктів господарювання) є і кредиторськими, й інвестиційними установами за природою своєї діяльності. У науковій еконо-

мічній літературі, присвяченій питанням функціонування банківського сектору, приділяється певна увага механізмам гарантування інвестиційної безпеки регіонів. Проте ця тематика глибоко не досліджена.

Нині виникла гостра потреба в теоретичному та практичному гарантуванні регіональної інвестиційної безпеки. Ця необхідність зокрема передбачає:

- ♦ формування відповідних теоретичних засад;
- ♦ дослідження особливостей банківської активності в рамках інвестиційної безпеки;
- ♦ розробку методів оцінки інвестиційної безпеки в регіональному вимірі;
- ♦ формування теоретичних засад впровадження системи моніторингу інвестиційної безпеки банківської діяльності;
- ♦ розробку комплексу стабілізаційних заходів на випадок загрози безпеці інвестиційної діяльності.

Розглянемо під цим кутом зору можливості банківського кредитування, проаналізуємо регіональні й галузеві особливості розподілу довготривалих і короткострокових кредитів; виокремимо пріоритетні завдання щодо оптимізації ролі грошово-кредитної політики в інвестиційному секторі.

Якщо проаналізувати структуру кредитів за видами, виявимо однозначне домінування короткострокових позичок, які до того ж витрачаються здебільшого на покриття дефіциту обігових коштів. Така тенденція характерна для всіх регіонів держави.

За обсягами наданих кредитів регіони України суттєво відрізняються. У цьому плані лідирують м. Київ і Київська область. За даними Ради з вивчення продуктивних сил України Національної академії наук України, їх частка у загальному кредитному потоці держави починаючи з 1995 року становить від 38 до майже

48%¹. Значна частка кредитів припадає на області Придніпровського регіону (14.5—18.6%). Питома вага позичок, наданих банківськими установами областей Донецького та Східного регіонів, за даними Ради з вивчення продуктивних сил України, становила 17.5% (відповідно 8.2 і 9.3%). У Південному регіоні значення даного показника коливалося в межах від 11.1% (1995 р.) до 8.2% (2000 р.). Зростання (на 0.8%) спостерігалось лише в Одеській області. Кредитні ресурси областей Подільського (1.7%) та Карпатського регіонів (5.0%) теж знижуються. Діапазон коливань — від 0.1% (Івано-Франківська область) до 0.8% (Вінницька область). Більш-менш стабільну ситуацію маємо у Львівській області. Східному регіону (як і Центральному та Придніпровському) притаманна тенденція до збільшення обсягу кредитів. Потенціал зростання є результатом успішної кредитної політики регіональних органів влади. На Поліссі спостерігається протилежна ситуація: за даними Ради з вивчення продуктивних сил України, до 2001 року у Волинській та Житомирській областях показник, про який ідеться, мав нульове значення, у Рівненській і Чернігівській — від'ємне (відповідно -0.9 та -0.4%).

Як бачимо, більшість областей України донедавна мала так звану фолтенденцію у сфері надання кредитів, лише в окремих із них обсяги позичок стабільно збільшувалися. Зауважимо, що зростання, як правило, спостерігалось в індустріальних областях, у великих бізнесових (фінансових, інвестиційних, інноваційних) центрах.

Перейдемо до аналізу (в регіональному масштабі) структури кредитів за строками.

Немає потреби доводити, що довгострокові позички (на термін понад 5 років), як правило, спрямовуються на оновлення та розширення основного капіталу, тобто фактично і є інвестиціями. На жаль, саме їх в Україні гостро не вистачає. Серед основних причин — наявність різких ринкових коливань, відсутність гарантій повернення капіталу, незахищеність кредиторів тощо.

Серед восьми регіонів України найвищі показники надання довгострокових кредитів мали Центральний регіон (9.4% від загального обсягу), Придніпровський (3.2), Південний (1.8) і

Східний (1.3). Найменші значення зафіксовано в Поліському (0.4) та Подільському (0.1%) регіонах. Максимальні значення (в межах регіонів) мали Київська (9.4), Дніпропетровська (2.5) і Харківська (1.0%) області. Довгострокові кредити становили близько 0.1% у Закарпатській, Херсонській, Житомирській і Чернігівській областях. У Луганській, Чернівецькій, Рівненській, Черкаській областях та областях Подільського регіону надання зазначених кредитів протягом дослідженого Радою з вивчення продуктивних сил України періоду не зафіксовано.

На основі даних Національного банку України проведемо аналіз процесу кредитування в часовому вимірі².

Стосовно загального обсягу кредитів, то за період із 1995 по 2003 роки спостерігалась тенденція до їх суттєвого збільшення. Так, упродовж 1999 року приріст загального обсягу позичок порівняно з попереднім роком становив 2 914 млн. грн. (32.84%), протягом 2000 р. — 7 787 (66.05%), 2001 р. — 8 799 (44.95%), 2002 р. — 13 662 (48.15%), а за станом на 1 вересня 2003 р. — 13 455 млн. грн. (32.00%) відносно відповідного періоду попереднього року. Це свідчить про суттєве зростання ролі банківської системи у процесах кредитування та в інвестиційному забезпеченні суб'єктів господарювання грошовими коштами, яке простежується останнім часом.

За секторами економіки протягом 2003 року домінував нефінансовий — на нього припадало понад 85% загального обсягу кредитів.

Незважаючи на відносно невисокий рівень ліквідності національної валюти, вона в Україні стала основним платіжним засобом кредитування. За 8 місяців 2003 р. частка позичок, наданих у національній валюті, сягнула 58.79%.

У розрізі регіонів процентні ставки характеризувалися значною диференціацією. Якщо у Хмельницькій області їх значення досягали 20.4%, то в Києві та Львівській області вони часом знижувалися до 12—13%. Тобто розмах варіації досягав 8%.

Дещо інша ситуація склалася щодо регіональної диференціації ставок для фізичних осіб: мінімальний її розмір (14.3%) було зафіксовано в Дніпропетровській області, максимальний (21.7%) — у Чернігівській.

Середні кредитні ставки у більшості

регіонів перевищували середню ціну кредитів у країні в цілому. На 1 вересня 2003 р. перевищення було таким: в АР Крим — на 5.2%, у Вінницькій області — на 14.4, Волинській — на 2.9, Дніпропетровській — на 0.2, Донецькій — на 2.5, Житомирській — на 5.1, Закарпатській — на 3.4, Запорізькій — на 1.1, Івано-Франківській — на 1.4, Київській (без м. Києва) — на 4.4, Кіровоградській — на 4.8, Луганській — на 3.8, Одеській — на 0.3, Полтавській — на 3.8, Рівненській — на 4.0, Сумській — на 3.4, Тернопільській — на 3.2, Харківській — на 3.0, Херсонській — на 4.1, Хмельницькій — на 5.7, Черкаській — на 2.7, Чернівецькій — на 4.2, Чернігівській — на 4.1. Лише у двох регіонах — м. Києві та Львівській області — середні кредитні ставки виявилися нижчими (відповідно на 2.2 та 3.8%) від загальноукраїнських.

На нашу думку, нижчі ставки за банківськими кредитами в зазначених регіонах пояснюються високою концентрацією банківської інфраструктури, а отже, ширшою пропозицією банківських послуг.

Розглянемо регіональні особливості розподілу кредитів коротко- і довгострокового характеру. Як свідчать проаналізовані нами дані за вісім місяців 2003 року, в Україні поки що домінують короткострокові позички. Серед них переважають кредити в національній валюті. А серед довгострокових — в іноземній. Це, очевидно, пояснюється тим, що короткостроковим позичкам притаманний нижчий рівень ризику. Довгострокові ж кредити, розраховані на тривалий період функціонування, потребують максимально надійного грошового забезпечення, тому під час проведення операцій із ними клієнти надають перевагу іноземній валюті.

Диференціація регіонів за показником надання кредитів довгострокового характеру ще вища, ніж за іншими критеріями. Різниця між більшістю областей та, скажімо, столицею або Дніпропетровським регіоном досягає 10 разів. Так, довгострокові кредити, зосереджені в АР Крим, становлять 4.40% від їх загальнодержавного обсягу. Відповідний показник Вінницької області — 1.26, Волинської — 2.30, Житомирської — 1.20, Закарпатської — 1.24, Запорізької — 4.76, Івано-Франківської — 2.43, Київської (без м. Києва) — 1.68, Кіровоградської — 0.84, Луганської — 3.44, Львівської — 5.07, Миколаївської — 3.01, Одеської — 3.25,

¹ Тут і далі наводяться результати дослідження, проведеного Радою з вивчення продуктивних сил України Національної академії наук України протягом 1995—2000 рр.

² Тут і далі використовуються дані, опубліковані в № 8 "Бюлетеня Національного банку України" за 2003 рік.

Полтавської — 3.88, Рівненської — 0.96, Сумської — 1.92, Тернопільської — 0.72, Харківської — 3.73, Херсонської — 1.66, Хмельницької — 0.99, Черкаської — 2.23, Чернігівської — 0.82.

Дещо вище значення у Донецькій області — 7.30%. Найвищі ж мають м. Київ — 17.89 та Дніпропетровська область — 20.31%.

Проведений аналіз дає підстави для таких висновків.

1. Основна маса кредитних ресурсів, що останнім часом надаються вітчизняними комерційними банками, припадає на сферу промисловості, торгівлю та громадське харчування (68.9% від загального обсягу кредитів).

2. Довгострокові позички обслуговують в основному сферу послуг. Найбільш кредитомісткими нині є сфери зв'язку (45.8) і транспорту (35.4%). Гостра нестача цього виду кредитів відчувається у промислово-му секторі. В даному випадку простежується логічний зв'язок між спрямуванням довгострокових кредитів за видами економічної діяльності та особливостями їх регіональної локалізації, який полягає в тому, що підприємства сфери послуг, розміщуючись у великих містах, "притягують"

до себе довгострокові інвестиції.

3. Стосовно спрямування короткострокових кредитів за видами економічної діяльності, то вони домінують у промисловому секторі, проте не мають інвестиційного значення.

4. Основна маса кредитних ресурсів, наданих комерційними банками суб'єктам господарювання, локалізується в Центральному, Придніпровському та Східному регіонах. Сумарний показник їх частки сягає 74%. Частка всіх інших регіонів дорівнює приблизно 26%.

5. Впадає в око "тяжіння" вітчизняних інвестицій до регіонів із розвинутою промисловою інфраструктурою та центрів фінансової діяльності. На іншому полюсі залишаються регіони, спеціалізацією яких є сільське господарство, переробна промисловість. Вони мають найнижчі показники щодо кредитування, передусім — довгострокового.

6. Основна маса довгострокових кредитів зосереджується у Центральному, Придніпровському, Південному і Східному регіонах. Їх частка становить близько 66% від загальноукраїнського обсягу позичок цього виду.

Короткотермінове кредитування

зафіксовано в усіх без винятку регіонах України. □

Література

1. *Бизнес*. — 2003 р. — 13 січня.
2. *Боринець С.Я. Міжнародні фінанси: Підручник*. — К.: Знання-Пресс, 2002. — 311 с.
3. *Дорогунцов С.І., Чернюк Л.Г., Борщевський П.П., Данилишин Б.М., Фащевський М.І. Соціально-економічні системи продуктивних сил регіонів України*. — К.: Нічлава, 2002. — 690 с.
4. *Луців Б.Л. Банківська діяльність у сфері інвестицій*. — Тернопіль: Картолани, 2001. — 320 с.
5. *Лютій І.О. Грошово-кредитна політика в умовах перехідної економіки: Монографія*. — К.: Атіка, 2000. — 240 с.
6. *Фінанси України*. — 2002. — № 11.
7. *Павловський М.А. Макроекономіка перехідного періоду: Український контекст*. — К.: Техніка, 1999. — 336 с.
8. *Столичные новости*. — 2003. — 14—20 січня.
9. *Українська інвестиційна газета*, 2003. — 14 січня.
10. *Савлук М.І. Вступ до банківської справи*. — К.: Лібра, 1998. — 343 с.
11. *Бюлетень Національного банку України*. — 2003. — № 8.

Ірина
Овчаренко

Аспірант Запорізького державного університету

Соціальна сфера /

Концептуальні засади реалізації державної політики подолання бідності

Як відомо, основною метою державної політики подолання бідності в Україні є надання населенню соціальних гарантій та створення умов для підтримання належного рівня життя, а також формування середнього класу. Автор розмірковує про актуальні проблеми, що виникають у ході реалізації цієї політики та про оптимальні шляхи їх вирішення.

Починаючи з 2000 року в соціальній сфері нашої країни намітилися такі позитивні зрушення: повністю погашено накопичену за попередні роки заборгованість із пенсій і частково — із заробітної плати; почали зростати реальні доходи населення, у тому числі заробітна плата; позавилася тенденція до підвищення рівня зайнятості. Незважаючи на це, радикальних змін у соціальній сфері

не сталося — рівень життя залишається ще низьким.

На нашу думку, розвиток соціальної сфери слід розглядати не лише як основний інструмент підвищення добробуту населення, а також як важливий чинник прискорення процесу економічного зростання.

Будь-яке суспільство поділяється на соціальні групи, які під впливом певних економічних показників відо-

бражають реальне соціально-економічне становище країни. До категорії бідних в Україні належать в основному багатодітні сім'ї, одинокі літні люди (передусім пенсіонери з невеликим стажем роботи), безробітні, а також значна частка тих, хто працює. Найбільше "шансів" потрапити за межу бідності мають жінки, що самостійно виховують дітей, та сім'ї, які втратили годувальників.

Межа бідності — це показник, що визначається як співвідношення вартісної величини обраного в країні відносного критерію бідності на основі даних комплексного обстеження умов життя домогосподарств із прожитковим мінімумом на одну особу в розрахунку на місяць.

В Україні межа бідності в першому півріччі 2003 року становила 185 гривень, коефіцієнт диференціації бідності сягав 62.3%.

Одним із основних узагальнюючих показників економічного розвитку країни та підвищення добробуту населення є його доходи. Тому акцентуємо увагу на динаміці змін саме цього показника (див. таблицю 1).

казник дорівнював 52%.

Середньомісячна заробітна плата за третій квартал 2003 року становила 433.20 грн.¹, що на 21.4% більше, ніж за відповідний період попереднього року. Реальна заробітна плата при цьому зросла на 15.3%.

Загалом у країні в третьому кварталі 2003 року співвідношення зарплати і прожиткового мінімуму (для працездатної особи) становило 134%. Фактична зарплата досягла 140% від прожиткового мінімуму (за підсумками третього кварталу 2002 року цей показник дорівнював 109%).

Якщо ж порівняти доходи населення з межею бідності, виявимо, що соціально найвразливішою верствою населення (інакше кажучи — вкрай бідними) є пенсіонери, місячні грошові надходження яких (разом із цільовою допомогою) в середньому становили 145.04 грн., тобто 78.4% від суми, яка вважається межею бідності. Мінімальні доходи людей, що перебувають на "заслуженому відпочинку", були ще меншими — 46.9% від межі бідності. Майже у такій же ситуації безробітні: їхні доходи не

пенсійна реформа, яку нарешті розпочато. Лише завдяки їй успішному проведенню можна відчутно поліпшити становище сьогоденних пенсіонерів, стимулюючи водночас економічну активність людей працездатного віку. На нашу думку, спочатку слід запровадити добровільну, а через кілька років — обов'язкову накопичувальну систему пенсійного забезпечення, яка спонукатиме населення реєструвати свої доходи й забезпечить необхідний зв'язок між характером трудової діяльності (тривалістю стажу та сумою внесків до Пенсійного фонду) й матеріальним становищем людини у старості.

Реформування системи пенсійного страхування на основі добровільної накопичувальної системи, обов'язкового державного забезпечення та відповідних недержавних проектів допоможе зменшити різницю у фінансових доходах працюючих і пенсіонерів.

Метою реформування пенсійної системи є досягнення належного рівня життя людей похилого віку на засадах соціальної справедливості, гармонізації відносин між поколіннями та сприяння економічному зростанню.

В основі стратегії подолання бідності має бути розуміння того, що цієї мети неможливо досягнути лише шляхом підтримки знедолених. Потрібен комплексний підхід, орієнтований як на бідних, так і на відносно забезпечені верстви суспільства. Зусилля держави, спрямовані на підвищення рівня життя всього населення, мають спиратися на забезпечення стійкого економічного зростання, всебічний розвиток і максимально повне використання трудового потенціалу країни, поліпшення ситуації на ринку праці (див. таблицю 2).

За даними статистики, у I кварталі 2003 року в центрах державної служби зайнятості було зареєстровано 1 090.4 тис. незайнятих громадян. А потреба підприємств у працівниках становила лише 134.2 тис. чоловік. Тобто на одну вакансію претендувало вісім осіб. Нагадаємо, що за рік до цього претендентів було дев'ять, а у I кварталі 2001 року — одинадцять.

Кількість вивільнюваних працівників зростає здебільшого внаслідок приватизації, реструктуризації підприємств, застосування щодо них механізму банкрутства. У зв'язку із цим відбувається інтенсивний перерозподіл трудових ресурсів із легального сектора економіки в "тіньовий". Цей процес супроводжується інтенсифікацією праці, яка, однак, погано оплачується.

Таблиця 1. Динаміка рівня доходів населення України

Показники	Гривні		
	2001 р.	2002 р.	III квартал 2003 р.
Мінімальна заробітна плата на душу населення	140	165	185
Доходи в розрахунку на душу населення	177.7	177.7	293.9
Середня заробітна плата	328.7	376.3	395.4
Мінімальна пенсія	79	86.9	91.8
Середня пенсія разом із цільовими допомогам	122.49	136.55	145.04
Мінімальна допомога по безробіттю	67	74	74
Прожитковий мінімум для працюючих	365	365	365
Прожитковий мінімум для непрацюючих	268	268	268

Як свідчить статистика, за третій квартал 2003 року номінальні доходи населення України становили 105.8 млрд. грн., що на 10.9% перевищує рівень доходів за відповідний період 2002 року. Наявні доходи, які можуть бути використані населенням на придбання споживчих товарів та послуг, зросли на 8.3%, а реальні наявні доходи — на 4.2%. Наявні доходи в розрахунку на душу населення за третій квартал 2003 року становили 293.9 грн. (у третьому кварталі 2002 року — 177.7 грн.); це — 85.9% від прожиткового мінімуму (в 2003 році він становив 342 грн.). Нагадаємо, що в 2002 році зазначений по-

перевищують 75 гривень, тобто становлять лише 60% від межі бідності.

Враховуючи ці тенденції, уряд країни розробив і нині реалізовує Стратегію подолання бідності, затверджену постановою Кабінету Міністрів України від 21 грудня 2001 року № 1712. Нею накреслено шляхи створення економічно-правових умов для збільшення доходів і зростання економічної активності працездатних громадян країни, створення надійної системи соціального захисту населення.

Серед першочергових заходів —

¹ Див.: Шоквартальний бюлетень Держкомстату України. — № 12, 2001 р.; № 12, 2002 р.; № 4, 2003 р., №10, 2003 р.

Таблиця 2. Стан ринку праці в Україні

Показники	2001 р.	2002 р.	I квартал 2003 р.
Кількість безробітних, які перебували на обліку в державній службі зайнятості на кінець періоду, тис. осіб	1 028.8	1 034.2	1 090.4
Рівень безробіття на кінець періоду, % від працездатного населення працездатного віку	3.7	3.8	4.0
Попит на робочу силу на кінець періоду, тис. осіб	96.9	113.9	134.2
Навантаження на одне робоче місце, вакансію, осіб	11	9	8
Кількість працевлаштованих службою зайнятості безробітних за період, тис. осіб	41.6	51.2	61.2

Тому на сучасному етапі одним із основних завдань у сфері регулювання зайнятості є застосування активної політики на ринку праці. В її основу має бути покладена управлінська модель, центральними елементами якої є основні регулятори ринкової організації праці: зарплата (як ціна послуг праці), конкуренція, трудова мобільність, рівень безробіття.

З огляду на це пріоритетними напрямками реформування українського ринку праці є вдосконалення системи її оплати, розширення можливостей отримання населенням офіційних основних і додаткових доходів, соціальна підтримка окремих груп, підвищення якості та конкурентоспроможності робочої сили, сприяння ефективному й доцільному переміщенню працездатного населення, запобігання зростанню безробіття шляхом створення робочих місць за рахунок різних джерел фінансування, впровадження механізмів звільнення і перерозподілу зайнятих, реструктуризації економіки та піднесення вітчизняного виробництва.

Якщо виходити з показників ЄБРР, згідно з якими межа бідності пролягає

на рівні 4 у. о. на добу, то нині на ній балансує близько 70% працездатного населення України. А проте безробіття в нашій країні становить лише 4%. Тобто основною причиною зубожіння є не міра зайнятості населення, а дуже низький рівень оплати праці.

Мізерні зарплати — не єдина проблема сучасної України. Останнім часом посилюються диспропорції в оплаті кваліфікованої та некваліфікованої праці. Часом вантажники у приватних фірмах одержують значно більше, ніж висококваліфіковані спеціалісти в бюджетних установах. Зарплата в такому разі перестає виконувати стимулюючу функцію.

Значною є диспропорція і в заробітній платі працівників різних галузей. Так, середня зарплата в легкій або харчовій промисловості удвічі нижча, ніж у металургії чи електроенергетиці. Просто принизливою є різниця в зарплатах медиків, освітян, аграрників та працівників промисловості.

Визначальним аспектом реформування системи оплати праці, на нашу думку, має стати запровадження такого показника, як мінімальна погодинна тарифна ставка. Гарантії забезпе-

чення громадян нормативно визначеним рівнем оплати за виконану протягом певного часу роботу мала б узяти на себе держава. Запровадження такого показника спричинилося б до низки позитивних зрушень, передусім — до виведення частки тіньової зарплати у легальний обіг, що, в свою чергу, збільшило б надходження до різноманітних фондів, а відтак сприяло б частковій зайнятості, що певною мірою знизило б показник безробіття.

Ще одним важливим аспектом політики подолання бідності є підтримка соціально незахищених верств населення (див. таблицю 3).

ВИСНОВОК

Петендентів на державну допомогу, пенсію та обслуговування в центрах допомоги з кожним роком стає дедалі більше. Тому головними заходами щодо підтримки соціально незахищених верств населення мають бути: поступова заміна пільг адресною матеріальною допомогою; розвиток мережі установ професійної реабілітації інвалідів з метою забезпечення умов для реалізації їх конституційних прав на професійну орієнтацію та навчання, освіти, зайнятості і забезпечення населення житлом; надання пільгових довгострокових кредитів молодим сім'ям та самотнім молодим громадянам на будівництво й реконструкцію житла. Такий підхід вважаємо доцільним і корисним не лише для населення, а й для держави, адже заміна пільг адресною допомогою сприятиме поживленню грошового обігу. □

Література

- Бевз В. Стратегія і запобігання бідності в Україні // *Україна: аспекти праці*. — 1997. — № 7. — С. 42—43.
- Бідність в Україні як соціальний феномен // *Реформа фінансово-кредитної системи перехідної економіки України*. — Луцьк, 1998. — С. 322—324.
- Послання Президента України до Верховної Ради України. “Про внутрішнє і зовнішнє становище України у 2001 році”.
- Стоян О. Подолати бідність в Україні // *Профспілкові вісті*. — 2002. — 13 вересня.
- Стратегія подолання бідності // *Демократична Україна*. — 2002. — 16 серпня.
- Щоквартальний бюлетень Держкомстату України. — 2001. — № 12; 2002. — № 12; 2003. — № 4.
- Постанова Кабінету Міністрів України від 21.12.2001 р. № 1712.

Нотатки журналіста/

Ризик-менеджмент в економічному житті України

Олег
Бакун,

"Вісник НБУ"

Відкриваючи конференцію, перший заступник Голови НБУ **Арсеній Яценюк** наголосив на надзвичайній важливості порушеного питання для нинішнього етапу економічного розвитку країни.

Перший віце-прем'єр міністр України, міністр фінансів **Микола Азаров** також зауважив актуальність конференції з огляду на завдання уряду щодо поліпшення інвестиційного іміджу та прозорості економічних процесів у державі. Стабільне економічне зростання сприяє підвищенню інтересу з боку зарубіжних інвесторів. Про це свідчить збільшення обсягів прямих іноземних інвестицій в Україну: за 9 місяців 2003 року зі 114 країн надійшло майже 1 млрд. доларів. Зростанням довіри до програми українського уряду міністр фінансів пояснює і успішне розміщення євробондів — наприкінці травня 2003 року Міністерство фінансів розмістило їх на 800 млн. доларів під 7.65% річних. Про позитивну оцінку загальноекономічної ситуації свідчить підвищення рейтингу України міжнародними рейтинговими агентствами. І хоча ці рейтинги належать до розряду неінвестиційних, вони вказують на очевидне поліпшення прогнозів розвитку вітчизняної економіки. Сприятливі зміни поточної ситуації пов'язані зі збільшенням ступеня комерціалізації суспільного сектору. Для поліпшення інвестиційного клімату в країні вживаються заходи щодо структурної перебудови економіки, проведення податкової, пенсійної реформ, забезпечення справді незалежного судочинства. Необхідно, пояснив пан Азаров, щоб інвестори отримали чітке уявлення про прибутковість вкладень в українську економіку, про ступінь захисту капіталів та наявні ризики. Кредитний рейтинг як інструмент оцінки ризиків — важливий індикатор для потенційних та існуючих інвесторів. Тому уряд України приділяє велику увагу активізації роботи з міжнародними рейтинговими агентствами.

Необхідно також розвивати систему національних кредитних рейтингів для потреб внутрішнього фінансового ринку. Це особливо важливо в умовах, коли окремі сектори фінансового ринку активно розвиваються або знаходяться на порозі бурхливого розвитку, а чіткі механізми регулювання ще не вироблені. Відтак ефективна система кредитних рейтингів допоможе забезпечити захист інвестицій.

Іноземні учасники конференції представляли в основному одне з провідних міжнародних рейтингових агентств — Moody's. Із доповіддю про суверенний рейтинг України виступив віце-президент Moody's Investors Service Ltd. **Джонатан Шифер**, з методологією кредитних рейтингів та управління корпоративними кредитними ризиками ознайомив старший віце-президент Moody's KMV **Аластер Грехем**, про значення та застосування кредитних рейтингів розповів старший віце-президент агентства **Майкл Корвін**. Директор департаменту інвестиційного банківського фінансування банку Credit Agricole Indosuez, член правління Асоціації інвестиційних банків для підтримки інвестицій у ринки, що розвиваються, **Редван Меруані** присвятив свій виступ ролі кредитних рейтингів у здійсненні інвестицій в Україні.

Суть рейтингу для бізнесу, пояснивав **Джонатан Шифер**, дуже проста: чим вищий рейтинг, тим більше довіри матиме інституціональний інвестор до уряду України; чим більше довіри матиме інвестор, тим нижчу ціну може запропонувати йому уряд, щоб одержати гроші; і навпаки — чим менший рейтинг, тим вища процентна ставка за гроші інституціонального інвестора.

Підрозділ Moody's, яким керує **Джонатан Шифер**, займається визначенням кредитних рейтингів урядів, оцінюючи їх прагнення та можливості (часом це дуже різні речі, наголосив пан Шифер) платити за своїми боргами. Агентство розглядає насамперед

12 грудня 2003 року в Національному банку України відбулася міжнародна конференція "Ризик-менеджмент і кредитні рейтинги в Україні", організована НБУ, Міжнародним центром перспективних досліджень і Національним рейтинговим агентством "Кредит-рейтинг".

Кредитні рейтинги провідних світових агентств — необхідна умова для країни, що прагне вийти на міжнародні ринки капіталу. Для зарубіжний уже сам факт проходження рейтингової процедури; тим самим його ризики зменшуються від невизначеного до фіксованого рівня.

платіжний баланс країни, державний бюджет і ситуацію з державним боргом. Ці три сфери аналізу — основа визначення суверенного кредитного рейтингу держави. Крім того, оцінюється макроекономічна, монетарна та фіскальна політика. Не залишається поза увагою агентства і загальна політична ситуація в країні, її стабільність, оскільки воно має будувати свій прогноз на три-п'ятирічний період.

Саме з оцінкою політичних ризиків і пов'язував низький міжнародний кредитний рейтинг України перший віце-прем'єр-міністр **Микола Азаров**, наголошуючи, що міжнародні експерти неадекватно оцінюють політичну ситуацію в країні. “За яким би сценарієм не розвивалися події, — запевнив він, — абсолютно виключено, що в Україні до влади прийде уряд, який проводитиме незбалансовану бюджетну політику, відмовиться платити за своїми зовнішніми і внутрішніми зобов'язаннями, докорінно перегляне політику у сфері приватизації та проведенні структурних реформ”. Уряди змінюються, але всі зобов'язання держави виконуються, наголосив віце-прем'єр-міністр, додавши, що висловлює офіційну позицію уряду, і закликав міжнародні рейтингові агентства враховувати цю аргументацію.

Здивування та стурбованість рейтингом, присвоєним Україні щодо стійкості банківського сектору, висловив і перший заступник Голови Національного банку **Арсеній Яценюк**: “Нижче нас залишилися тільки Уругвай, Індонезія та Пакистан”.

Голова Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг **Віктор Сулов** торкнувся проблеми створення національної системи рейтингування, якій нині приділяється значна увага уряду. Робота з міжнародними рейтинговими агентствами дає змогу краще зрозуміти їхні вимоги, запровадити сучасні методи оцінки ризиків, добиватися їх зниження, дбати про підвищення рейтингу, що зрештою обертається великими економічними вигодами. Рейтингові агентства — важливий елемент сучасної фінансової системи, вкрай необхідний при інвестуванні та кредитуванні.

“Однак, — застеріг Віктор Сулов, — рейтингові агентства і кредитні рейтинги як продукт їхньої діяльності — це, можливо, єдиний елемент інфраструктури фінансових ринків, який не можна створити штучно. Штучне створення попиту на послуги рейтингування може призвести до виникнення

неринкових інструментів примусового характеру, певної монополізації, а відтак — до дискредитації значення рейтингів і рейтингування”.

Президент Національного рейтингового агентства “Кредит-рейтинг” **Олександр Гінзбург** та голова правління АКБ “Аркада” **Костянтин Паливода** поділилися першими здобутками системи національного рейтингування.

Олександр Гінзбург навів приклади використання внутрішнього рейтингового оцінювання в США та Європі. Фізична чи юридична особа, що має намір вкласти свої гроші, повинна добре уявляти, з якими ризиками зіткнеться. Надати їй цю інформацію — основне завдання рейтингового агентства, вважає пан Гінзбург. Слід виробити конкретні, справедливі, зрозумілі, прозорі правила гри на фінансовому ринку, які зокрема включають і роботу рейтингових агентств. **Олександр Гінзбург** виокремив певні особливості роботи свого агентства. Оскільки жодна компанія України не може мати рейтинг, вищий від суверенного рейтингу держави, а нині він невисокий, то всі позичальники, потенційні учасники вітчизняного фінансового ринку в межах міжнародної шкали диференціації позичальників сконцентрувалися б на вузькій її ділянці; диференціації практично не було б. Тому в Україні, як і в багатьох інших країнах, розроблено національну шкалу, яка дає змогу диференціювати позичальників, папери, що випускаються на ринок, і фінансові інструменти за ступенем ризику.

Щодо перспектив розвитку, то методологія, принципи, підходи, за якими діє національне рейтингове агентство, система розповсюдження інформації — такі ж, як у міжнародних рейтингових агентств, запевнив пан Гінзбург.

Проблема ризик-менеджменту над-

звичайно актуальна і для банківської системи України. Директор департаменту методології та планування банківського нагляду **Світлана Фабер** поінформувала про новий великий проект Національного банку України “Нагляд на основі ризиків”. Його результатом повинні стати мінімальні вимоги до систем управління ризиками комерційних банків.

Банківський нагляд має виконати велику роботу щодо запровадження у вітчизняній банківській системі ефективної системи оцінки ризиків. Для цього НБУ підготував ряд змін як до своїх нормативних документів, так і до законодавства України. Зміни стосуються систем корпоративного управління і вимог до системи управління ризиком. Банківський нагляд матиме змогу вживати заходи впливу до тих банків, у яких системи управління ризиком або відсутні, або недостатньо ефективні. Нагляд з боку НБУ стане превентивним. Якщо досі Національний банк мав право застосовувати певні заходи до того чи іншого банку лише в разі настання факту порушення законодавства, економічних нормативів, пруденційних норм, то з переходом на систему нагляду на основі ризиків ситуація зміниться. Банк може навіть виконувати норми пруденційного нагляду, проте коли з'ясується, що системи управління ризиками у нього недостатні, що із часом може призвести до серйозних ускладнень, НБУ матиме право розпочинати з банком роботу щодо розв'язання майбутніх проблем, включаючи й поліпшення його систем управління ризиками.

На нову систему банківського нагляду Національний банк планує перейти вже 2004 року. □

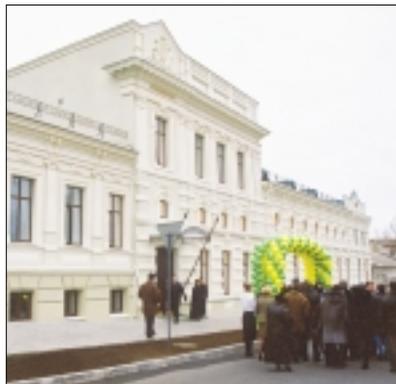

Фото **В.Негребецького**.

12 грудня 2003 року в місті Херсоні відкрито філію Брокбізнесбанку. В урочистій церемонії взяли участь Голова НБУ **С.Л.Тігішко**, голова Комітету Верховної Ради України з питань фінансів і банківської діяльності **С.В.Бурак** та глава облдержадміністрації **А.П.Юрченко**.

Круглий стіл

Форми державної фінансової підтримки приватного підприємництва

Відкриваючи засідання круглого столу, директор Центру наукових досліджень НБУ **Олександр Кіреєв** так визначив тему обговорення: яка саме державна підтримка потрібна малому бізнесу, як зробити цей бізнес провідним у країні, аби він справді став одним із трьох китів, на котрих тримається економіка.

Із порівняльного аналізу, проведеного керівником групи управління проектами міжнародних кредитних ліній при НБУ **Наталією Якубенко**, односторонньо впливало: державна підтримка створення та розвитку малих і середніх підприємств (МСП) в Україні ще недостатньо ефективна. Від інших країн перехідної економіки ми відчутно відстаємо за всіма напрямками, у тому числі визначеними на П'ятому економічному форумі Центральноєвропейської ініціативи (СЕІ), що відбувся 14 листопада 2002 р., а саме:

- ♦ впровадження сприятливішого для МСП законодавства щодо реєстрації, звітності, оподаткування;
- ♦ впровадження програм надання консультацій МСП у регіонах;
- ♦ надання юридичної підтримки МСП у веденні судових справ;
- ♦ організація програм навчання підприємців;
- ♦ створення систем інформаційної підтримки щодо глобалізації МСП;
- ♦ фінансова підтримка МСП.

Аби надолужити відставання України в **інформаційній сфері**, з кінця 2002 р. експерти Міжнародної фінансової корпорації за грантом Світового банку почали впроваджувати інтернет-проект сприяння підприємству. Керівник проекту **Володимир Іванов** ознайомив учасників круглого столу з розробленим інтернет-ресурсом www.vlasnasprava.info, який почав діяти з лютого минулого року. Проект спільно фінансується урядом Норвегії та МФК. До речі, він не перший — корпорація вже понад 10 років сприяє розвитку підприємництва в Україні. Нині активно втілюються в життя

проекти сприяння розвитку агробізнесу та корпоративного управління, проект дослідження бізнес-середовища в Україні.

Створений інтернет-ресурс присвячено питанням фінансування малого та середнього бізнесу в Україні. Він включає програми “Кредитний навігатор” — систему, що допомагає підприємцю зорієнтуватися в середовищі українських банків, які працюють з малим і середнім бізнесом, та “Кредитний калькулятор”, що полегшує роботу підприємцю з банківським кредитом.

У розділі “Фінансування бізнесу” подано детальний каталог фінансових закладів України — банків, лізингових компаній, інвестиційних компаній та фондів, кредитних спілок. Відкривши сторінку “Джерела фінансування”, підприємці ознайомляться з іншими джерелами, такими, скажімо, як лізинг та венчурне фінансування.

Розділ “Бізнес-навчання” містить календар тренінгів та семінарів. “Менеджмент підприємницької діяльності” включає програму інтерактивного навчання; в інтерактивному довіднику підприємця “Бізнес від А до Я” представлено практичні матеріали та рекомендації з управління бізнесом, які допоможуть написати бізнес-план і пройти всі етапи реєстрації підприємства. Розділ містить детальний каталог державних закладів, з якими підприємці мають справу під час реєстрації підприємницької діяльності. Крім “Бібліотеки”, де можна знайти електронні версії необхідних матеріалів, глосарій економічних та юридичних термінів, на сайті розміщено каталог корисних інтернет-ресурсів, розділ “Бізнес-новини”, іншу цікаву інформацію.

На сьогодні ресурс відвідало майже 50 тисяч користувачів, які переглянули понад 550 тисяч сторінок, повідомив Володимир Іванов. Розробники планують також створити бази даних для МСП про всі наявні

Малі та середні підприємства забезпечують понад 70% ВВП економічно розвинутих країн. Цілком природно, що держава всіляко підтримує цей сектор економіки. У США, скажімо, з 1953 року діє Агентство малого бізнесу, яке щорічно одержує з бюджету понад 100 млрд. доларів на допомогу малим та середнім підприємствам. Державна підтримка підприємництва в Україні значно скромніша, проте робота щодо її посилення не припиняється.

28 листопада 2003 року в Національному банку України відбулося засідання круглого столу “Досвід державної підтримки приватного підприємництва у країнах із перехідною та розвинутою економікою”. В його роботі взяли участь підприємці, службовці банківської системи, представники міністерств фінансів, економіки та з питань європейської інтеграції, комітетів Верховної Ради України, міжнародних організацій.

можливості кредитування з повним аналізом відповідності підприємства вимогам кредиту і рекомендаціями щодо заповнення заявок із контактними адресами.

Природно, основна дискусія точилася навколо питання про **фінансову підтримку** МСП. Комерційні банки країн як перехідної, так і розвинутої ринкової економіки, зауважила **Наталія Якубенко**, не зацікавлені у кредитуванні приватного підприємництва через високий ризик, тому держава підтримує цей сектор власним коштом. Скажімо, у Хорватії за державною програмою пільгового кредитування розвитку туризму кредити на будівництво кімнат для приїжджених надаються під 1% річних, відбудову готелів — під 2% на 20 років з десятирічним пільговим періодом. Навіть у такій країні розвинутої та стабільної економіки, як Німеччина, підтримка МСП здійснюється за рахунок державних коштів, управління якими доручено двом банкам сприяння розвитку економіки — KfW та Компенсаційному банку (нинішнього року вони об'єдналися у "Групу KfW")¹.

— Досвід економічно розвинутих країн світу свідчить, — продовжувала Наталія Якубенко, — що зусиллями лише центрального та комерційних банків неможливо розв'язати всі завдання фінансової підтримки середньострокового та довгострокового кредитування малого й середнього підприємництва. Для цього створюються спеціальні кредитні інститути, які здійснюють програми сприяння за рахунок державних коштів, але через комерційні банки. Така опосередкована діяльність дає змогу зменшити кредитні ризики для держави шляхом їх розподілу між учасниками кредитного ланцюжка.

За принципом "Групи KfW" працюють банки сприяння в Іспанії, Італії, Люксембурзі, Швеції, Фінляндії, Франції, також Банк індустріального розвитку в Мексиці, Бразильський Національний банк розвитку та банки, створювані за підтримки KfW у країнах Східної Європи — Угорщині, Хорватії, Литві.

Останні тенденції — об'єднання ряду банків сприяння європейських країн розвинутої ринкової економіки в асоціацію NEFI — мережу європейських фінансових установ із підтримки малих і середніх підприємств. NEFI засновано в 1999 році на базі банків

сприяння розвитку семи країн — Швеції, Франції, Фінляндії, Іспанії, Німеччини, Італії та Люксембургу. Всі учасники NEFI працюють у взаємодії та кооперації з національними банківськими системами, спільно фінансуючи, розподіляючи ризик та консультуючи МСП. У 2002 р. установами, які входять до складу NEFI, надано підтримку у формі кредитів та гарантій понад 115 тисячам малих і середніх підприємств Європи загальним обсягом 23 млрд. євро.

Світовий досвід свідчить на користь державної підтримки МСП через банки сприяння розвитку — установи другого рівня, що надають допомогу у фінансуванні приватних підприємств через комерційні банки. Головна причина такого вибору, за висловом Наталії Якубенко, "у схильності до корупції інституцій, що надають державні кошти клієнтам безпосередньо".

В Україні принцип роботи за схемою залучення банків до співпраці з ланкою другого рівня апробується з 1995 р. — це **впровадження кредитних ліній** МБРР, ЄБРР, Кредитної установи для відбудови (Німеччина) з метою надання фінансової допомоги малим і середнім приватним підприємствам. Такі кредитні лінії, відкриті міжнародними та зарубіжними установами Національному банку або Міністерству фінансів під гарантію Кабінету Міністрів України, впроваджуються через вітчизняні комерційні банки. За такої схеми, як уже зазначалося, зменшується кредитний ризик шляхом його перерозподілу між усіма учасниками проекту.

Визначаючи завдання, які мали вирішити учасники засідання за круглим столом, перший заступник Голови НБУ **Арсеній Яценюк** закликав до спілкування по суті проблеми: слід з'ясувати реальні чинники та фінансові важелі підтримки малого і середнього бізнесу, визначити роль держави та фінансових інституцій у цьому сегменті економіки.

Свого часу, нагадав Арсеній Яценюк, Національний банк започаткував співпрацю з Європейським банком реконструкції та розвитку за лінією кредитування суб'єктів малого і середнього бізнесу, взявши на себе пов'язані з цим **комерційні ризики**. Програма діє вже кілька років і свідчить про відповідальність держави та центрального банку за фінансову підтримку МСП. Проте існує певне протиріччя між законом України про Національний банк, між основною функцією центрального банку і його

діяльністю як гаранта за такими лініями. Тому НБУ повинен запропонувати ринку своє бачення, свій механізм вирішення цієї проблеми.

На думку Арсенія Яценюка, основним гравцем на ринку малого й середнього бізнесу має бути виключно держава. Однак нині бракує порозуміння щодо того, хто повинен цим ринком опікуватися: уряд наполягає на створенні свого банку сприяння розвитку, НБУ — свого. І це викликає певну стурбованість. Без чіткого розподілу функцій і відповідальності кошти використовуватимуться неефективно: йдеться чи то про рефінансування, чи то про інші державні ресурси, залучені до такої програми, — зазначив перший заступник Голови НБУ.

Мало того, зауважив Арсеній Яценюк, сам факт створення банку сприяння розвитку не знімає питання. Так, це чинник, який спонукатиме банківську систему активніше працювати з дрібними підприємствами, але не глобальне вирішення проблеми. Воно лежить в іншій площині — як у площині культури самого малого і середнього бізнесу, так і в площині культури банків.

Перший заступник Голови НБУ ознайомив учасників обговорення з нинішньою діяльністю Національного банку зі сприяння розвитку малого підприємництва. Це, по-перше, співпраця з ЄБРР у рамках угоди, укладеної в 1995 році. По-друге, — з іноземними банками, які виявили зацікавленість у роботі з українськими банками щодо підтримки ліній кредитування малого і середнього бізнесу. По-третє, — це рефінансування комерційних банків, які займаються кредитуванням МСП: Національний банк підтримує їх ліквідність за рахунок відносно довгого (1 рік) і дешевого (8% річних) ресурсу.

Арсеній Яценюк звернувся до учасників круглого столу з проханням подати пропозиції щодо можливостей НБУ як органу державної влади зі спеціальним статусом, чітко визначеними функціями з регулювання грошово-кредитної політики та банківського сектору у вирішенні проблем фінансування малого і середнього підприємництва.

Радник Голови НБУ **Олександра Кузьель**, яка добре знає проблеми вітчизняних підприємств, нагадала, що було вже чимало спроб організувати кредитну підтримку МСП. На її думку, кардинальних змін не відбудеться, поки підґрунтям цих зусиль не стане досвід у даній справі таких країн, як

¹ Докладніше про досвід роботи цих установ див. у журналі "Вісник НБУ" № 4, с. 54—57 і № 6, с. 68—71 за 2003 рік.

Ізраїль і США. Ми повинні, впевнена Олександра Кужель, створити **гарантійну установу**. В державному бюджеті слід передбачити кошти на гарантійний фонд цієї установи; за гарантією мають право звертатися лише банки, розподіляючи з нею у певних пропорціях ризик кредитування. Це уможливить, на думку радника Голови НБУ, реальну державну підтримку малого бізнесу. Будь-які форми прямого державного кредитування бізнесу — це шлях до корупції.

Віце-президент Асоціації українських банків **Антоніна Паламарчук** зазначила, що така гарантійна установа повинна мати відповідні кошти і професійні кадри, здатні оцінити проекти кредитування. І гроші, і необхідний досвід мають саме банки. Тому вона погодилася з думкою Олександра Кіреєва, що такою гарантійною установою повинен бути банк. Віце-президент АУБ підтримала позицію НБУ: якщо держава збирається працювати на ринку МСП, їй слід створити уста-

нову, яка надаватиме банкам ресурси та, за необхідності, гарантії. Однак це має бути установа саме другого рівня, інакше корупції та лобіювання окремих проектів не уникнути.

Олександр Кіреєв нагадав про вдалий вітчизняний досвід підтримки сільськогосподарських підприємств, коли держава сплачувала половину відсотків за користування наданими їм кредитами. З упровадженням такої схеми обсяги кредитування сільського господарства збільшилися в 6 разів. Олександр Кіреєв розповів про ще один дієвий інституціональний інструмент — **малі кооперативні банки**, які спеціалізуються на кредитуванні МСП. Наприклад, у Польщі на 7% ринку працюють 600 кооперативних банків, які обслуговують саме малий і середній бізнес. Місцеві малі підприємства мають обслуговувати місцеві банки. А у нас, — зауважив Олександр Кіреєв, — 50% банків розташовано в Києві. Розгалуженості, інтересу до малого бізнесу сьогодні, на жаль, немає.

Заступник голови правління ВАБанку **Михайло Добров** проаналізував ситуацію з фінансуванням МСП з точки зору практика. Банкіри знають, як кредитувати підприємців, уміють це робити — на даному ринку навіть існує конкуренція. Є у банків і ресурси. Проте їх ціна не задовольняє дрібного підприємця. Крім того, вітчизняним банкам бракує “довгих” ресурсів. Саме цього — **дешевого та “довгого” ресурсу** — і чекають комерційні банки від НБУ чи іншої державної інституції другого рівня, що співпрацюватиме з банками у фінансуванні МСП, підсумував Михайло Добров.

Учасники засідання висловили чимало цікавих пропозицій щодо поліпшення державної підтримки розвитку приватного підприємництва. Всі вони будуть враховані робочою групою, створеною за рекомендацією Голови НБУ Сергія Тігіпка, яка працюватиме над розробкою ефективного механізму державного сприяння МСП.

Вітаємо! /

Банки — лауреати конкурсу “Золоті торгові марки”

Нагороду одержує голова правління Укрексімбанку **О.М. Сорокін**.

20 листопада 2003 року в Національному палаці “Україна” відбулася урочиста церемонія нагородження переможців міжнародного конкурсу “Золоті торгові марки — 2003”. Його засновниками є Фонд суспільного визнання, Національна академія наук України, Торгово-промислова палата України та Українська асоціація якості. Серед лауреатів конкурсу, які невтомно працюють і суспільно корисною діяльністю сприяють соціально-економічному та духовному відродженню України, названо Державний експортно-імпорتنний банк України, акціонерний банк “Південний”, ВАТ “Кредитпромбанк”. Усі названі банки мають надійну репутацію серед клієнтів та вкладників, займають міцні позиції на фінансовому ринку країни.

Укрексімбанк має найрозвинутішу в Україні мережу банків-кореспондентів, яка складається з 575 банківських установ світу. Він — один із семи найбільших банків України: за показником сумарних активів посідає четверте місце, а за розміром статутного капіталу — третє. Укрексімбанк — універсальна кредитно-фінансова установа зі стовідсотковим державним капіталом, яка має філії та представництва в обласних центрах і великих індустріальних містах України.

Створений 10 років тому, банк “Південний” активно розвивається, розширює мережу відділень та філій. У 2001 році за рейтингом Асоціації українських банків АБ “Південний”

посів чотирнадцяте місце за обсягом активів; позаторік одесити закріпили успіх — за розміром чистих активів посіли дванадцяте місце, за обсягом кредитно-інвестиційного портфеля — одинадцяте, за обсягом депозитів юридичних осіб — сьоме.

ВАТ “Кредитпромбанк” — молодий банк, заснований у травні 1997 року. Але за кілька років діяльності на фінансовому ринку України заявив про серйозні наміри бути серед кращих. Уже сьогодні він має практично повну ліцензію Національного банку на здійснення валютно-кредитних операцій. За класифікацією НБУ “Кредитпромбанк” належить до групи великих банків.

До речі, лауреатами конкурсу стали також такі флагмани вітчизняної економіки, як Дніпропетровський машинобудівний завод, Маріупольський металургійний комбінат імені Ілліча, Південна залізниця, завод шампанських вин “Столичний”, Дарницький вагоноремонтний завод, пивзавод “Оболонь”, об’єднання “Азовсталь”, Авдіївський коксохімічний завод та інші.

Микола В'юнковський,
“Вісник НБУ”.

**Гліб
Лавінський**

Завідувач кафедри інформаційних систем Українського фінансово-економічного інституту.
Доктор технічних наук

**Володимир
Галіцин**

Завідувач кафедри інформаційного менеджменту Київського національного економічного університету.
Доктор економічних наук

**Ірина
Бушуєва**

Голова правління АКБ "ТК Кредит".
Кандидат економічних наук

Останніми роками у практиці країн із розвинутою ринковою економікою значного поширення набула нова прогресивна комплексна форма внутрішнього контролю, названа "контролінгом" [1]. У статті розкрито призначення, склад, структуру, принципи, етапи побудови та алгоритм роботи системи банківського контролінгу, показано її взаємозв'язок із системою управлінського обліку.

Банківський контролінг

Система контролінгу (СК) — важлива складова банківського менеджменту. По суті, контролінг є системою фінансового контролю, оскільки основна інформація, що надходить до неї, стосується фінансових параметрів.

У системі контролінгу фінансовий контролінг становить наглядний механізм, який забезпечує концентрацію контрольних дій на пріоритетних напрямках фінансової діяльності банку, своєчасне фіксування відхилень фактичних її результатів від передбачених планами та прийняття оперативних управлінських рішень, що забезпечують її нормалізацію.

Концепцію контролінгу розроблено у 1980-х роках як засіб активного запобігання кризовим ситуаціям, які призводять до банкрутства. Принципом цієї концепції, що отримала назву "управління за відхиленнями", є оперативне порівняння основних планових (нормативних) і фактичних значень показників з метою виявлення відхилень між ними та впливу на вузлові фактори нормалізації діяльності.

Основні функції фінансового контролінгу [1]:

- визначення тенденцій і ступеня прогресу (регресу) в розвитку банку та ефективності його роботи;

- відстеження ходу реалізації фінансових завдань, встановлених системою планових показників і нормативів;

- оцінка відхилення фактичних результатів фінансової діяльності від передбачених;

- діагностування за розмірами відхилень серйозного погіршення фінансового стану банку та суттєвого зниження темпів його розвитку;

- розробка оперативних управлінських рішень, спрямованих на нормалізацію фінансової діяльності банку відповідно до передбачених цілей і показників;

- коригування (за необхідності) окремих цілей і показників з огляду на зміни зовнішнього середовища, кон'юнктури ринку та внутрішніх умов господарської діяльності банку.

Останні дві функції виконуються не лише за допомогою системи кон-

тролінгу, а й за участю вищого менеджменту банку, причому на СК покладається вирішення насамперед контрольних завдань. Як впливає із розгляду функцій контролінгу, на нього, крім контрольних, покладаються також регулюючі дії, спрямовані на нормалізацію роботи банку.

Основні принципи побудови системи контролінгу:

- *спрямованість на реалізацію стратегії розвитку банку.* Система контролінгу має відповідати основним стратегічним пріоритетам його розвитку. Це спонукає до цілеспрямованості контролю та обмеження кількості контрольованих параметрів, аби не відволікати увагу й ресурси від найважливіших завдань розвитку банку;

- *багатофункціональність.* Необхідно забезпечити контроль усіх пріоритетних показників у цілому по банку і за окремими центрами відповідальності, можливість порівняння контрольованих показників із середньоринковими й ретроспективними та взаємозв'язок контрольованих показників з іншими показниками господарювання;

- *орієнтація на використання кількісних стандартів.* Конкретно вказуються контрольовані параметри;

- *відповідність методів фінансового аналізу та планування,* зокрема в галузі застосування контрольних показників. Контрольовані параметри належать відповідній об'єктній області;

- *своєчасність операцій контролінгу, обґрунтована дискретність контрольних операцій* [2]. Головна умова своєчасного контролінгу полягає в тому, що він повинен мати характер "раннього попередження кризового розвитку". Це дасть змогу усунути поточні відхилення раніше, ніж вони набудуть серйозного характеру;

- *гнучкість побудови.* Внутрішню систему контролінгу необхідно будувати з урахуванням можливостей пристосування до нових фінансових інструментів, нових форм і видів операційної, інвестиційної та фінансової діяльності, нових інформаційних технологій і методів здійснення фінансо-

вих операцій;

— *простота побудови*. За надмірної складності СК можуть не зрозуміти і не підтримати оператори, а для її функціонування доведеться використовувати додаткові потоки інформації;

— *економічність контролінгу*. Витрати на його здійснення мають бути мінімізовані й не повинні перевищувати ефект від його запровадження (зниження витрат, приріст доходу, прибутку).

З урахуванням перелічених функцій і принципів сформулюємо **основні етапи побудови СК у комерційному банку**.

1. *Визначення об'єктів контролінгу*. Основними об'єктами контролю є значення показників з основних аспектів діяльності банку і результатів його діяльності у планових періодах.

2. *Визначення видів і сфери контролінгу*. Основні його види — це стратегічний, поточний та оперативний контролінг. Основні характеристики видів контролінгу, узагальнені шляхом аналізу літературних джерел [1], подано в таблиці 1.

3. *Формування системи пріоритетів контрольованих показників*. Уся система показників надходить до сфери контролінгу і ранжується за значимістю. За системою пріоритетів першого рівня відбираються найважливіші показники, з тим формуються пріоритети другого рівня, котрі знаходяться у факторному зв'язку з показниками першого рівня і т. д. Такий підхід полегшує аналіз і пояснення причин відхилень фактичних значень показників від передбачених планами, завданнями або нормативами. Зазначені системи можуть мати різноманітний характер і виділяти пріоритети:

- для окремих центрів відповідальності;
- для різних напрямів операційної та фінансової діяльності банку;
- для різних аспектів використання ресурсів.

Але завжди повинні враховуватися ієрархія показників та їх взаємозв'язок (у таблиці 2 наведено приклад формування системи пріоритетів контрольованих показників).

Перш ніж визначити характеристики видів контролінгу (див. таблицю 1)

Види контролінгу	Основна сфера контролінгу
Стратегічний контролінг	Контроль фінансової стратегії та її цільових показників
Поточний контролінг	Контроль поточних фінансових планів
Оперативний контролінг	Контроль бюджетів

Пріоритети першого рівня	Пріоритети другого рівня	Пріоритети третього рівня
Сума чистого прибутку	Сума прибутків	Структура продуктів, мета, обсяг реалізації
	Сума витрат	Тарифи на послуги, обсяг виробництва продукції
	Сума податкових виплат	Характеристики системи податків, податкові пільги

і сформувати систему пріоритетів (див. таблицю 2), треба визначити перелік об'єктів контролінгу, тобто виконати перший етап побудови СК. Це вельми відповідальний етап, оскільки визначає конструктивність і ефективність системи контролінгу. Так, для контролю слід відібрати лише необхідну кількість показників, оскільки їх надлишок ускладнить ро-

— питома вага поточного прибутку і прибутку минулих років у сумі балансового капіталу ($C_{ДПК}$).

Як приклад застосування показників у процесі контролінгу розглянемо динаміку показника “розмір активів банку” трьох вітчизняних комерційних банків — “Аркада”, “ТК Кредит” і “Андріївський” у 2000—2001 роках (див. таблицю 3).

Дата	Тис. грн.			
	Березень 2000 р.	Червень 2000 р.	Грудень 2000 р.	Червень 2001 р.
Назва банку				
“Аркада”	55 182	94 166	105 413	105 513
“ТК Кредит”	35 377	42 126	71 690	82 872
“Андріївський”	18 692	30 583	41 442	77 934

* За даними, наведеними в журналі “Вісник НБУ” в 2000—2001 рр.

боту СК. Для виконання першого етапу потрібно застосувати експертні методи відбору, тому використаємо результати відбору характеристик контролю, розглянуті в [3, 4]. Об'єднуючи запропоновані у цих працях показники, виберемо такі об'єкти контролінгу:

- сплачений статутний фонд ($C_{сфд}$);
- обсяг активів банку (C_A);
- обсяг балансового капіталу (C_B);
- питома вага кредитного портфеля у структурі активів ($C_{ДКП}$);
- абсолютний річний прибуток банку (C_P);
- прибутковість активів за звітний період — i -ий вид активу — ($C_{П}^i$);
- прибуток капіталу банку за рік ($C_{КБ}$);
- питома вага статутного капіталу в балансовому капіталі ($C_{Дуб}$);
- питома вага прибутку минулих років у сумі балансового капіталу ($C_{ДЗК}$);
- питома вага зобов'язань перед клієнтами у структурі зобов'язань ($C_{ДЗК}$);

Із таблиці 3 випливає, що обсяг банківських активів зростає досить швидкими темпами. Це свідчить про активний менеджмент банків і їх постійний розвиток.

4. *Розробка системи кількісних стандартів контролю, яка визначає оцінки об'єктів контролінгу*. Оцінки оформляються у вигляді стандартів, встановлених в абсолютних і відносних значеннях. Стандартами слугують цільові стратегічні нормативи, система державних або розроблених банком нормативів.

5. *Побудова системи моніторингу (СМ) показників, використовуваних у системі контролінгу*.

За допомогою системи моніторингу постійно стежать за контрольованими показниками діяльності банку, визначають розміри відхилень фактичних результатів від передбачених стандартами, або нормативами, виявляють причини відхилень.

Систему моніторингу будують поетапно, у такій послідовності:

- а) побудова системи показників, використовуваних у СК. Вона є первинною інформаційною базою спостереження (ПІБС). На основі цієї бази розраховують відносні й абсолютні показники, які характеризують результати діяльності банку. Скажімо, стабільне збільшення активів упродовж ряду минулих періодів дає підстави для висновку, що банк роз-

вивається, нарощує обсяги діяльності, і його менеджмент успішно виконує свої функції;

б) розробка системи аналітичних показників, які відображають результати діяльності банку (розвиток, стагнація, падіння), та відповідних систем кількісних стандартів контролю (межі допустимої зміни параметрів), передбачених у СК;

в) визначення структури та форм контрольних звітів у СМ, які є носіями інформації для контролінгу. Кожна форма повинна містити такі дані:

- фактичне значення контрольованого показника;
- розмір відхилення від передбаченого (нормативного) значення;
- факторне розкладення (наскільки це можливо) розміру відхилення;
- пояснення причин негативних відхилень за показником у цілому та за його складовими;
- виявлення винних за негативне відхилення;

г) визначення періодичності контролю за кожним видом контролінгу та кожною групою контрольованих показників. Ці періоди визначаються відповідно до рекомендацій, поданих у таблиці 1, та згідно з методиками, наведеними у [2].

З урахуванням строкості реагування, необхідної для ефективного управління діяльністю банку, розрізняють такі види контрольних звітів:

- щоденний;
- щотижневий (подекадний);
- місячний;
- кварталний;

г) розміри відхилень фактичних результатів контрольованих показників від установлених стандартів визначають як в абсолютних, так і у відносних показниках. За відносними показниками відхилення поділяють на три групи:

- позитивні відхилення;
- негативні “допустимі” відхилення;
- негативні “критичні” відхилення.

За критерій в [1] рекомендовано брати такі рівні “критичного” відхилення:

- 20% і більше за щоденним і щотижневим звітами;
- 15% і більше за місячним звітом;
- 10% і більше за кварталним звітом;

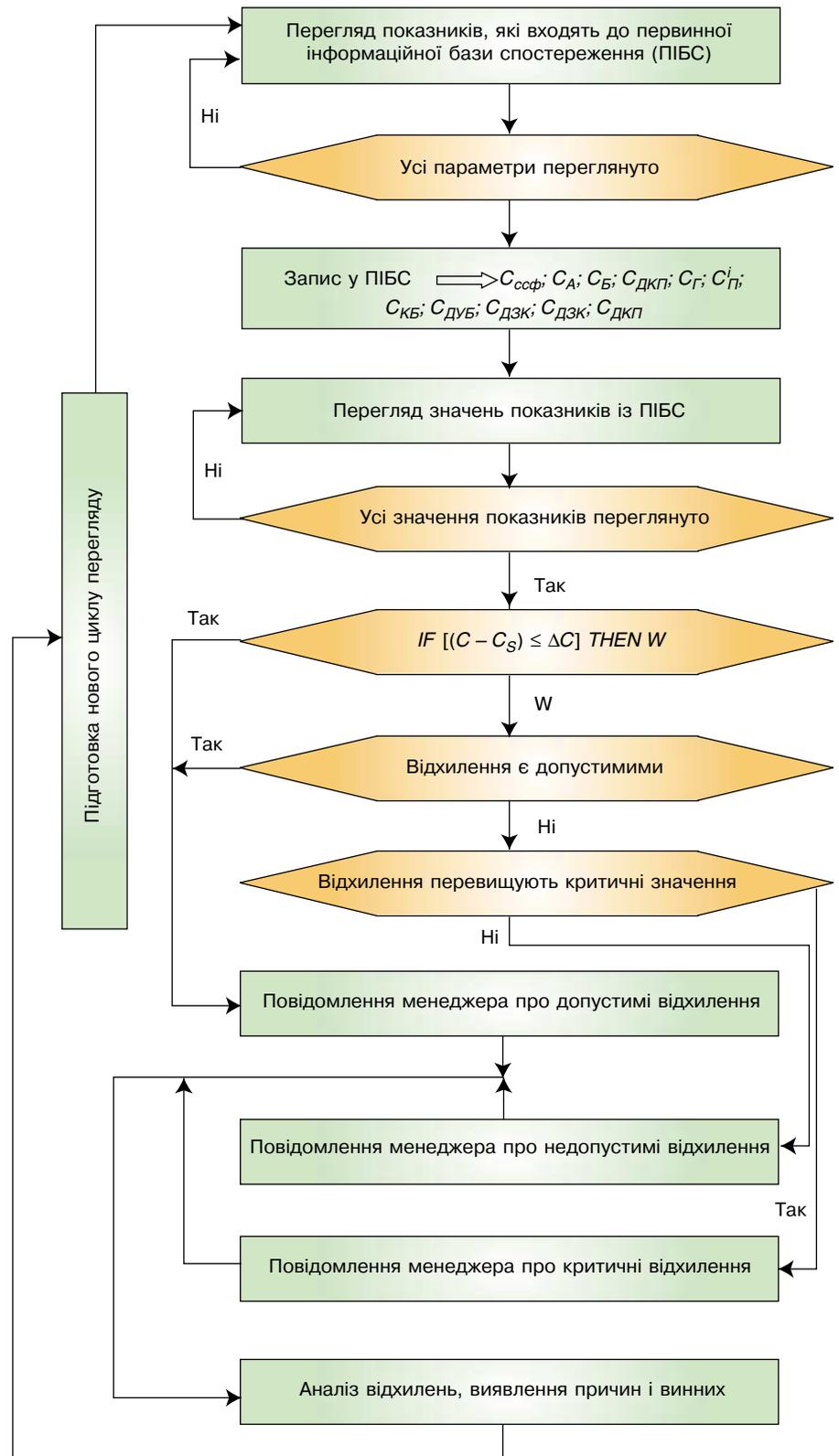
д) причини відхилень фактичних результатів від встановлених значень з’ясовуються щодо банку в цілому і щодо “центрів відповідальності” за всіма “критичними” відхиленнями і за менш значимими відхиленнями першого рівня (див. таблицю 2). При цьо-

му використовуються звіти виконавців, минулий досвід, експертні оцінки. У складі системи моніторингу може застосовуватись експертна система.

При зміні цілей контролінгу та системи контрольованих показників коригується і склад ПІБС у системі моніторингу (див. схему 1).

Оскільки запропоновані показни-

Схема 1. Алгоритм роботи системи моніторингу в системі контролінгу

ки мають досить високу стабільність і змінюються у межах кварталу з незначними відхиленнями, розглядаємо поточний контролінг із квартальною періодичністю контролю показників.

В останньому блоці алгоритму (аналіз відхилень) доцільно застосувати експертну систему.

На схемі 1 використано такі позначення:

W — дії алгоритму при недопустимих відхиленнях значень контрольованого показника;

$C(C_s)$ — контрольоване (стандартне) значення показника.

6. *Формування системи алгоритмів із усунення відхилень.* Це заключний етап побудови СК у комерційному банку. Результати контролінгу та застосовані заходи відображено на схемі 2.

Ця ідея обстоюється зокрема у праці [5], де зазначається: змінюючи стиль і методи управління фінансово-господарською діяльністю банку, його керівництво має переосмислити такі управлінські функції, як планування, облік, аналіз і контроль. Синтезує ці функції новий елемент управління — управлінський облік [6], котрий формується як синтез планування, обліку, аналізу та контролю.

Контролінг може використовуватись і як самостійна підсистема системи управління, виконуючи покладені на нього функції. Проте було б цілком виправдано і корисно об'єднати його із системою управлінського обліку з метою підвищення ефективності управління банком.

Застосування СК не обмежується сферою банківської діяльності. Од-

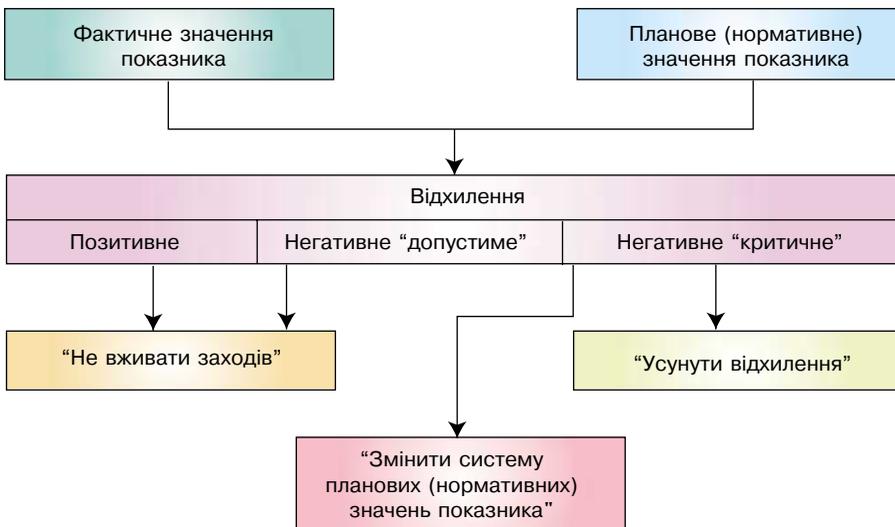
раховуватися за своїми поточними фінансовими зобов'язаннями за рахунок оборотних активів різного рівня ліквідності. Для оцінки використовуються такі основні показники: коефіцієнт абсолютної платоспроможності ($КАП$); коефіцієнт проміжної платоспроможності ($КПрП$); коефіцієнт поточної платоспроможності ($КПП$).

Коефіцієнти оцінки оборотності активів (капіталу) дають змогу оцінити, як швидко сформовані активи обертаються у процесі господарської діяльності підприємства. Для оцінки оборотності активів (капіталу) використовуються такі основні показники: кількість оборотів активів за розглянутий період ($КО$); тривалість обороту активів у днях ($ПО$).

Коефіцієнти оцінки рентабельності (прибутковості) характеризують спроможність підприємства генерувати прибуток у процесі господарської діяльності, визначаючи загальну ефективність використання активів і вкладеного капіталу. Для оцінки використовуються такі основні показники: коефіцієнт рентабельності всіх використаних активів (P_a), або коефіцієнт економічної рентабельності; коефіцієнт рентабельності власного капіталу ($P_{вк}$), або коефіцієнт фінансової рентабельності; коефіцієнт рентабельності продукції ($P_{пр}$), або коефіцієнт рентабельності поточних витрат ($P_{вт}$).

Усі початкові величини для розрахунків показників накопичуються у ПІБС, а показники розраховуються у блоці обчислень роботи системи моніторингу.

Схема 2. Дії менеджерів за результатами контролінгу

За результатами контролінгу можна вжити таких заходів (див. схему 2):

— “Не вживати заходів” — у разі, коли розмір негативних відхилень значно нижчий від передбаченого “критичного” рівня;

— “Усунути відхилення” — тобто застосувати процедури пошуку, реалізації та відновлення значень показника;

— “Змінити систему планових (нормативних) значень показника” (якщо усунути негативні відхилення складно або цілковито неможливо). В такому разі за результатами контролінгу розглядаються пропозиції щодо коригування нормативів, припинення окремих операцій та фінансових проектів і навіть зміни статусу окремих центрів витрат й інвестицій.

Запровадження у банку системи контролінгу дає змогу підвищити ефективність управління його діяльністю.

нією із найпоширеніших систем фінансового аналізу, яку можна використати для контролінгу, є **аналіз фінансових коефіцієнтів**, які характеризують різні аспекти фінансової діяльності підприємства. У фінансовому менеджменті найбільшого поширення набули наведені нижче групи фінансових коефіцієнтів.

Коефіцієнт оцінки фінансової стійкості підприємства визначає ступінь його фінансової стабільності у процесі функціонування. Для оцінки використовуються такі основні показники: коефіцієнт автономії ($КА$); коефіцієнт фінансування ($КФ$); коефіцієнт довгострокової фінансової незалежності ($КДН$); коефіцієнт маневреності власного капіталу.

Коефіцієнт оцінки платоспроможності (ліквідності) характеризує можливість підприємства самотужки роз-

Література

1. Бланк І.А. *Основи фінансового менеджмента*. — К.: Ника-Центр, 1999. — Том 1. — 592 с.
2. Галіцин В.К. *Системи моніторингу*. — К.: КНЕУ, 2000. — 231 с.
3. Гладких Д. *Як не помилитись, обираючи банк* // Вісник НБУ. — 2001. — № 4. — С. 24—27.
4. Андрущенко П., Карчева Г. *Підсумки діяльності комерційних банків України за I квартал 2001 року* // Вісник НБУ. — 2001. — № 6. — С. 2—6.
5. Кіндрацька Л. *Управлінський облік та контролінг у системі управління банку* // Вісник НБУ. — 2001. — № 8. — С. 20—24.
6. Лисенко М.В. *Управлінський облік та інформаційні потоки* // Конкурен-тоспроможність управлінських підприємств. — К.: МЦПІМ, 1999. — С. 80—83.

Людмила
Патрікац

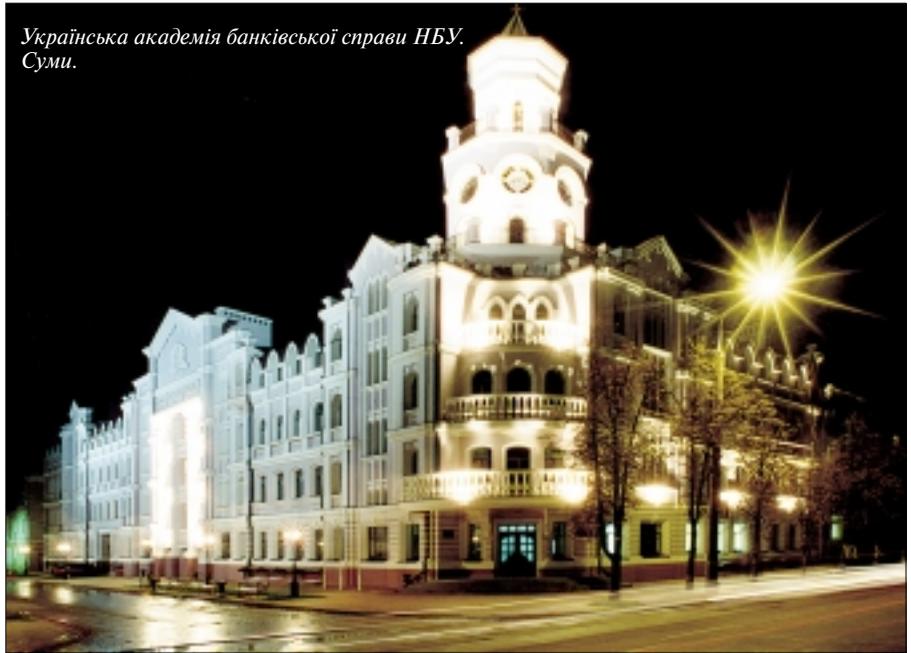

Дмитро
Крохмалюк,
"Вісник НБУ"

4–5 грудня 2003 року в Українській академії банківської справи НБУ в Сумах відбулася VI Всеукраїнська науково-практична конференція на тему "Проблеми та перспективи розвитку банківської системи України". Організували її Національний банк України, Міністерство освіти і науки України, Українська академія банківської справи та Сумська обласна державна адміністрація. На конференції було обговорено проблеми приходу іноземного капіталу в банківську систему України, недостатніх темпів приросту капіталу вітчизняних банків порівняно з темпами приросту активів та зобов'язань, обґрунтовано інноваційно-інвестиційний шлях розвитку економіки України та роль у цьому процесі банківської системи, порушено багато інших злободенних питань. Пропонуємо увазі читачів нотатки з конференції спеціальних кореспондентів журналу "Вісник НБУ".

Нотатки з конференції /

Проблеми та перспективи розвитку банківської системи України

Українська академія банківської справи НБУ.
Суми.

ПРИХІД ІНОЗЕМНОГО КАПІТАЛУ В БАНКІВСЬКУ СИСТЕМУ УКРАЇНИ: ЗЛО ЧИ БЛАГО?

Першою на пленарному засіданні учасники конференції заслухали доповідь директора Центру наукових досліджень НБУ, кандидата економічних наук **О.І.Кірсєва** на тему "Роль іноземного капіталу у розвитку міжбанківської конкуренції в Україні". Питання приходу іноземного капіталу в банківську систему України нині справді належить чи не до найболючіших і найскладніших. Як зазначив доповідач, одне з перших досліджень Центру наукових досліджень НБУ було присвячене саме вивченню впливу на вітчизняну банківську систему наближення до України кордонів ЄС та вступу України до СОТ. Аналітики центру дійшли висновку, що прямого негативного впливу ці процеси не матимуть.

Та й сам іноземний капітал, відверто кажучи, не товпиться у черзі на кордоні України. Щоб він прийшов, ми повинні створити для нього сприятливий клімат, прозорі правила гри.

Приміром, викладач кафедри банківської справи Львівського банківського інституту НБУ **О.О.Другов** запропонував у своїй доповіді на засіданні секції виробити для цього гнучку систему оподаткування доходів, отриманих банками від інвестиційної діяльності, втілювати спільні інвестиційні та інші проекти із країнами, банки котрих планується залучити до участі в діяльності на території України, створити систему захисту капіталу від тиску з боку державних органів (згадаймо ситуацію з "Кредит-банком (Україна)" та Львівською податковою адміністрацією). До того ж, як відомо, однією з головних вимог вступу України до СОТ є правове забезпечення доступу філій іноземних банків на ринок України, гармонізація вітчизняного законодавства з європейськими нормами.

Багато уваги на конференції було приділено аналізу позитивних та негативних наслідків для вітчизняного банківського сектору приходу іноземних банків. Наведемо конспективно ці міркування.

На думку директора департаменту безвізного нагляду та інспекційних

перевірок НБУ **В.О.Зінченка** (тема його доповіді — “Роль та перспективи діяльності банків з іноземним капіталом в Україні”), прихід транснаціональних банків сприятиме швидшому впровадженню сучасних банківських технологій, поширенню міжнародного досвіду ведення банківської справи, поліпшенню трансформаційної функції банківської системи у процесі розподілу кредитно-інвестиційних ресурсів, поліпшенню обслуговування клієнтів, розширенню асортименту банківських послуг та підвищенню їх якості. Інакше кажучи — на ринок України прийдуть дешеві

банки залучають від населення валютні вклади під 3—4, щонайбільше — 5% річних.

Прихід іноземного капіталу на національний банківський ринок може дати поштовх довгоочікуваному реформуванню банківського сектору України, його структуруванню. В цьому **В.О.Зінченка** підтримали й інші доповідачі. Зокрема, на думку **О.І.Кіреєва**, далеко не всі вітчизняні банки повинні мати доступ на міжнародні ринки, а переорієнтовуватися на інтереси регіонів, на інтереси малого і середнього бізнесу. Або — реорганізуватися чи закриватися.

банківську конкуренцію.

Серед інших можливих негативних наслідків, на думку **В.О.Зінченка**, — ймовірність впливу українського капіталу до зарубіжних країн, ускладнення банківського нагляду за зазначеними установами, підвищення вразливості банківського сектору країни до коливань на світових фінансових ринках.

Оскільки рейтинг країни та інвестиційний рейтинг України досить низькі, зауважив **О.І.Кіреєв**, існує небезпека повторення ситуації початку 1990-х років, коли в нашу країну прийшло багато філій іноземних банків, які не мали ні надійної репутації, ні достатніх капіталів, ні амбітних проектів. Аби унеможливити прихід до нас таких банків з метою відмивання “брудних” грошей чи викачування ресурсів, треба встановити для них досить високі планки приписного капіталу (50—100 мільйонів євро) та інвестиційного рейтингу. Крім того, обов’язково має укладатися угода між органами нагляду України та країни походження материнського банку про доступ українського органу банківського нагляду до певних матеріалів про діяльність банку — засновника філії.

Замикатися в собі банківська система України не може. Всі доповідачі були одностайні в тому, що процеси глобалізації відбуваються незалежно від того, хотіли б ми того чи ні. І альтернатива цим процесам одна — відстати назавжди.

БАНКІВСЬКІ ПРОБЛЕМИ ОЧИМА ТЕОРЕТИКІВ І ПРАКТИКІВ

“Зі 154 діючих банків України 114 — відкриті акціонерні товариства. Скажіть, на яких біржах можна купити їхні акції? І як можна їхній капітал обліковувати за номіналом, вважаючи, що це справедлива оцінка, яка відповідає міжнародним стандартам бухгалтерського обліку?” Запитання **О.І.Кіреєва** — з розряду риторичних.

І науковці, і банкіри, які виступали на конференції, висловлювали серйозну стурбованість щодо відставання темпів приросту капіталу банків України від приросту їхніх активів. Важко також назвати нормальною ситуацію, коли обсяги депозитів зростають в 1.5—2 рази, а капітал за цей же час — усього на 10—20%, зауважив **О.І.Кіреєв**. “Якщо такий розрив зберігатиметься ще декілька років, — сказав доповідач, — то рано чи пізно це призведе до вибуху і невідпо-

А як у сусідів?

Кінець минулого століття характеризувався значними переміщеннями капіталу в банківських системах багатьох країн світу. Разючі зміни відбулися в банківських системах країн Центральної та Східної Європи. Важко знайти країну, в яку в першій половині 1990-х років в умовах розпаду союзу держави і політичної нестабільності, високої інфляції, обвального спаду виробництва і зростання соціальної напруженості не почали приходити іноземні банки із промислово розвинутих країн — Франції, Німеччини, США, Нідерландів, Австрії та інших. Вони супроводжують процеси приходу інвестицій, промислових інвесторів. Скажімо, у банківській системі Польщі є суто спеціалізовані банки, які обслуговують автомобілебудування, і ці сфери виробництва належать уже не полякам, а інвесторам. Зрозуміло, такі інвестиційні проекти фінансують, кредитують і обслуговують не польські банки, а банки за участю іноземного капіталу, найчастіше — зі 100-відсотковим іноземним капіталом.

Іноземні банки в країнах Центральної та Східної Європи (за винятком Росії) контролюють близько 60 відсотків усіх банківських активів. У більшості цих країн їм вдалося захопити командні висоти в банківській системі. У першій двадцятці найбільших банків країн Східної Європи (за винятком Росії) залишилося лише чотири банки, які не належать іноземному капіталу, а в першій десятці — всього один (державний ощадний банк Польщі). По одному великому банку, які поки що не перейшли в руки іноземних власників, лишилось у Румунії, Словенії та Угорщині. У багатьох країнах спостерігається фактичне зникнення сегмента банківського сектору, який контролювався би місцевим приватним капіталом. Усе це — свідчення процесів глобалізації світової економіки, які все активніше захоплюють і Україну.

Віктор Зінченко,
директор департаменту без-
виїзного нагляду та
інспекційних перевірок НБУ.

(З доповіді
на конференції).

ресурси, загостриться конкуренція між іноземними та вітчизняними банками. У такій ситуації, на переконання **В.О.Зінченка**, “деякі наші банки... фактично не зможуть вести свій бізнес”, оскільки ставки за залученими коштами у них дуже високі. В іноземній валюті вони часом доходять до 15% річних, а в гривні — до 20 і більше відсотків. Водночас іноземні

В.О.Зінченко, О.І.Кіреєв, інші доповідачі говорили про неготовність більшості українських банків витримати конкуренцію із сильнішими транснаціональними банками. Крім дешевих кредитів, іноземні банки спроможні запропонувати своїм клієнтам дешевше обслуговування, що також створить тиск на вітчизняні кредитні установи та загострить між-

відності. Я переконаний, що ця невідповідність є вже сьогодні — невідповідність між розмірами банківського сектору і розмірами та потребами економіки”.

Поділяючи загальну стурбованість недостатніми темпами приросту капіталу порівняно з темпами приросту активів та зобов'язань, головний спеціаліст Центру наукових досліджень НБУ, кандидат економічних наук **Ю.О.Заруба** усе ж застеріг від підходу, коли капітал вважають панацеєю від усіх банківських лих. На його думку, навіть якби темпи приросту капіталу банків України були адекватними зростанню банківських активів, заспокоюватися не варто. Бо в умовах нинішнього “шаленого” приросту активів та зобов'язань банків їх конкурентоспроможність у перспективі визначатиметься в основному двома факторами: готовністю до можливих проблем з ліквідністю (оскільки вільні кошти вкладників обмежені й темпи їх зростання в майбутньому обов'язково знизяться) та якістю активів. “Безпосереднім амортизатором можливих коливань якості активів, — вважає **Юрій Заруба**, — покликаний стати не капітал банку, а спеціальні резерви під активні операції. На жаль, на початок 2003 року вони становили всього 6% від обсягу активів банківської системи. Роль же банківського капіталу як фінансової бази для захисту інтересів кредиторів і вкладників повинна бути лише потенційною, оскільки його використання для покриття банківських прорахунків часто передувє краху самого банку”.

Проблему нерациональності територіальної структури банківської системи України порушували у своїх доповідях **О.І.Кіреєв**, **Я.В.Грудзевич**, **О.О.Другов** та інші учасники конференції. Скажімо, у Києві розташовані 90 банків, тоді як у десяти областях країни немає жодного банку — юридичної особи.

“Як свідчить аналіз, — наголосив кандидат економічних наук, доцент, проректор з наукової роботи Львівського банківського інституту НБУ **Я.В.Грудзевич**, — територіальна нерівномірність розміщення банків може істотно впливати на економічний розвиток регіонів. Мало того, відсутність або недостатня кількість у регіоні юридично самостійних банків може спричинитися до його депресивності”. **Ярослав Грудзевич** на підтвердження своїх слів навів такі цифри: кожний юридично самостійний банк уклав в економіку області в середньому 121 млн. гривень,

тоді як філія іногороднього банку — всього 32 млн. гривень.

О.І.Кіреєв, висловивши сумнів у тому, що філії великих банків дбати-муть про розвиток малого та середнього бізнесу в регіонах, запропонував створювати й розвивати сектор місцевих муніципальних і кооперативних банків.

Малі банки ризикують акціонерним капіталом

Аналіз структури капіталу українських банків свідчить, що формування загальних резервів значною мірою залежить від розміру банку. Так, для групи великих та середніх банків середня питома вага резервів у капіталі становить відповідно 10 та 9%, тоді як для малих — 2%. Таку ситуацію не назвеш позитивною, адже невеликі банківські установи позбавляються можливості ефективно реагувати на динаміку ринкового середовища, ризикуючи акціонерним капіталом. Водночас для групи великих банків захищеність статутного капіталу за рахунок резервних коштів є значно вищою.

Таким чином, структура власного капіталу чинить значний вплив на довгостроковий конкурентний потенціал бан-

для другої — 5, третьої — 3, четвертої — 1 млн. євро. В результаті, як вважає доповідач, структурні зміни у банківській системі не торкнуться банків I, II та частини банків III групи. Решта ж будуть змушені або збільшити рівень капіталізації, або стати регіональними універсальними чи регіональними спеціалізованими банка-

ківської установи.

Не можна не зауважити також прямої залежності між обсягом капіталу банку та прихильністю до нього вкладників. Так, на 01.07.2003 р. понад 62% коштів громадян та підприємницького сектору було сконцентровано у 14 провідних банках, які становлять 9.2% від загальної кількості діючих банків України. Тобто населення та підприємці часто не керуються жодними корпоративними інтересами та надають перевагу банкам, які володіють великим капіталом. Це в свою чергу позитивно впливає на конкурентний потенціал цих банків.

Юрій Заруба,
кандидат економічних наук, головний спеціаліст
Центру наукових досліджень
НБУ.

(3 доповіді
на конференції).

Удосконалити структуру банківської системи запропонував **О.О.Другов**. Основним шляхом, на його думку, має стати створення в Україні нової ланки банківських установ — спеціалізованих банків (іпотечних, лізингових, трастових, факторингових тощо), які виконуватимуть вузьке коло операцій і обслуговуватимуть певне коло клієнтури. Після впровадження цих змін банківська система матиме таку структуру:

- універсальні загальнодержавні банки, які здійснюють широке коло операцій на території всієї України;
- регіональні універсальні банки, які здійснюють широке коло операцій, але на території однієї області;
- регіональні спеціалізовані банки, які здійснюють вузьке коло операцій на території однієї області;
- кооперативні банки.

Для банків першої групи **О.О.Другов** пропонує встановити вимоги щодо капіталу не менше 10 млн. євро,

ми, або злитися з іншими банківськими установами чи реорганізуватися.

Якщо до деяких банків застосувати формулу “Активи — Зобов'язання = Капітал”, то в результаті отримаємо нуль. Щодо таких банків, на думку **Олександра Кіреєва**, варто встановити чіткі правила: або примусова реорганізація в кооперативний банк (ці банки позбавляються доступу до широкого кола вкладників), або — ліквідація чи оздоровлення.

Серйозні дискусії точилися на конференції про долю малих банків, їх місце у вітчизняній банківській системі. Точки зору часом були діаметрально протилежними, причому аргументи кожної зі сторін мали як свої переваги, так і недоліки. Наведемо деякі міркування із цього приводу.

Юрій Заруба: “Скорочення кількості малих і середніх банківських установ можна вважати свідченням поліпшення, я б сказав, якості банківської системи, оскільки малі банки в

Україні з огляду на незначний фінансовий потенціал навряд чи можна назвати цілком конкурентоспроможними, навіть якщо вони конкурують лише між собою. Вони просто не здатні зробити якісний стрибок у своєму розвитку”.

Олексій Другов: “На нашу думку, Україні не потрібні 157 банків, котрі, не маючи належного рівня капіталізації, здійснюють дуже широке коло операцій на території кількох областей або й на території всієї України. Це в будь-який момент може призвести до виникнення у тому чи іншому банку з низьким рівнем капіталу фінансових ускладнень та спричинити подальше банкрутство, яке у свою чергу негативно позначиться на загальному фінансовому стані банківської системи та підірве довіру населення до банків”.

Як вихід доповідач пропонує поліпшити структуру банківської системи, про що вже йшлося вище.

Олександр Кіреєв закликав припинити порожні розмови про те, скільки банків у нас малих, скільки з них треба ліквідувати тощо. “Давайте говорити про структуру банків, а ще краще — діяти. Має бути пласт комерційних, універсальних банків, пласт — муніципальних і пласт — кооперативних. Бо ми багато говоримо: “Халва, халва, малий, середній бізнес”. Але в роті солодке не стає, бо для створення інфраструктури малого і середнього бізнесу, де мають бути кооперативні банки, не робимо майже нічого”.

У нас дуже часто наводяться вирвані приклади з польського досвіду, що, мовляв, восьмий банк Польщі більший за всю банківську систему України. Але не забуваймо, нагадав **О.І.Кіреєв**, про інфраструктуру польської банківської системи, де є 60 комерційних банків і 600 — кооперативних.

Палко, із цифрами в руках, захищав право малих і середніх банків на існування **Ярослав Грудзевич**. Ефективність роботи таких банків в області, доводив доповідач, набагато вища, ніж філій великих банків. Останні навіть не розглядають заявки про надання кредитів на суму до 100 тисяч доларів. А хто кредитуватиме меншими сумами? Цілком очевидно, доводив промовець, що в областях треба створювати місцеві — муніципальні та регіональні банки.

— У Німеччині нині 4 200 банків! І ніхто не пропонує малі банки ліквідувати, як у нас. Чому ми говоримо, що банкрутують лише малі банки?

А “Інко”, а Лісбанк, а “Відродження”, а “Україна”? — нагадав **Я.В.Грудзевич**.

Ще одна серйозна проблема — встановлення реального власника — фізичної особи капіталу банку. **І Олександр Кіреєв**, і **Віктор Зінченко** наголошували, що НБУ не дає це зробити недосконалість законодавства. “Далі другого коліна ми нічого не бачимо”, — зауважив **В.О.Зінченко**. А відтак служби банківського нагляду НБУ не можуть перевірити і ділову репутацію цих осіб. Що проблема ця не проста, свідчить хоча б доля запорізького банку “Наш банк”. “Фактично ним керувала фізична особа, яка мала в ньому всього 0.2% участі, хоча всі компанії, що були учасниками цього банку, теж фактично керувалися нею. І вся політика установи зводилася до захисту інтересів цієї фізичної особи. В результаті кошти, зібрані в населення на кредитування, фактично втрачені й повертати їх доводиться через Фонд гарантування вкладів фізичних осіб” (**В.О.Зінченко**).

Порушувалися на конференції також проблеми посилення олігопольного характеру ринку банківських послуг в Україні, тобто розширення присутності на ньому невеликої кількості банків-монополістів (**Ю.О.Заруба**), відображення реальної картини присутності іноземного капіталу (**В.О.Зінченко** та **О.І.Кіреєв**). Так, відповідно до вимог статті 2 Закону України “Про банки і банківську діяльність” банком з іноземним капіталом вважається той, у якому частка капіталу, що належить хоча б одному нерезиденту, перевищує 10%. Якщо ж учасниками (власниками) банку є декілька іноземних юридичних чи фізичних осіб, кожна з яких окремо володіє часткою, меншою 10%, він уже не вважається банком з іноземним капіталом. Крім того, банк, учасниками (власниками) якого є юридичні особи, зареєстровані іноземцями в Україні, вважається вітчизняним. (Приклад — НРБ “Україна”).

БАНАЛЬНА ВІЧНА ПРОБЛЕМА, АБО ДЕ ВЗЯТИ ГРОШІ ДЛЯ ІНВЕСТИЦІЙ В ЕКОНОМІКУ?

Кілька доповідей на конференції були присвячені обґрунтуванню інноваційно-інвестиційного шляху розвитку економіки України та ролі в цьому процесі банківської системи. Зокрема, доктор економічних наук, заступник голови Сумської обласної державної адміністрації **О.А.Кириченко** розповів про розробку на Сумщині

регіональної інноваційно-інвестиційної моделі та практичних механізмів її реалізації. В області розроблено програму технопарку зі спеціалізацією на шкільному і лабораторному приладобудуванні. Інвестиційний потенціал цієї програми — 100 млн. євро.

А який вплив на реалізацію інноваційно-інвестиційної моделі розвитку справляє банківська система України? Передусім, наголосив кандидат економічних наук, заступник керівника експертно-аналітичного центру апарату Ради НБУ з питань грошово-кредитної політики **С.Ю.Михайличенко**, це довгострокове кредитування економіки. Його обсяги за останні три роки зросли у дев'ять разів — із 2.6 до 24 мільярдів гривень.

Хоча, звісно, цього замало. Тому час від часу на конференції вибухали дискусії щодо банальної, але вічної проблеми: де взяти гроші для інвестицій в економіку?

Не зупинятимемося на не вельми оригінальних пропозиціях пустити шапку по відомому колу: ЄБРР, Світовий банк, МВФ, інші зарубіжні донори.

Про дещо призабутий, але теж не новий метод у ролі джерела ресурсів банківської системи з використанням механізму рефінансування комерційних банків з подальшим цільовим кредитуванням підприємств нагадав кандидат економічних наук, завідувач кафедри “Фінанси і кредит” Севастопольського національного технічного університету **А.П.Вожжов**. Як ресурсну базу економічного зростання **Анатолій Вожжов** запропонував використати керовану кредитну емісію НБУ, аргументуючи свою позицію складними формулами і графіками.

Пропозиція викликала бурхливу, навіть запеклу дискусію, учасники котрої зійшлися на думці, яку узагальнив директор генерального економічного департаменту НБУ **І.А.Шумило**: “Гіперінфляція 1993 року буде дитячою іграшкою порівняно з наслідками такої емісії”. Чистим кейнсіанством назвав позицію кримського колеги доктор економічних наук, професор, виконуючий обов'язки ректора Української академії банківської справи НБУ **В.І.Міщенко**.

Гіркі манівці “українського” шляху до ринку давно переконали нас, що не існує “позабюджетної”, “цільової”, “точкової”, “обмеженої”, “контрольованої”, “поміркованої”, “дозованої”, “керованої” та інших подібного штибу емісій. Є просто емісія, допустимі розміри якої на певний

період визначаються відповідно до прогнозних макроекономічних показників розвитку економіки. Збільшення цього розміру як узагалі, так і за окремими галузевими програмами призводить до надмірного зростання рівня інфляції з усіма її негативними наслідками. Гроші — особливий вид товару, для якого не існує кордонів між галузями, територіями, формами власності тощо. Надійшовши спочатку лише в одну з галузей економіки, вони відразу ж (через розрахунки з постачальниками) з'являються в інших. І якщо ця емісія не зумовлена об'єктивною необхідністю (тобто перевищує заплановані обсяги, є "зайвою"), емітовані кошти починають "тиснути" на споживчі ціни та на курс національної валюти, спричиняючи її знецінення.

Темі банківського кредиту та його ролі в інвестиційному процесі на підприємствах присвятив свою доповідь доктор економічних наук, професор Української академії банківської справи НБУ **В.П.Москаленко**. Учений-практик, який багато років працював і працює на виробництві (у даний час — у Сумському НВО імені Фрунзе), він із боєм говорив про величезну зношеність основних фондів у промисловості (за даними доповідача — близько 70%), нецільове використання амортизаційних відрахувань, недоступність для виробничників банківського кредиту.

Як знизити ціну кредитних ресурсів? **Володимир Москаленко** запропонував знизити депозитні ставки, зробивши їх диференційованими. Наприклад, якщо середня ставка депозиту дорівнює умовно 15%, то на великий вклад ставка може становити 5%, на маленький — 25%. Подібним чином **В.П.Москаленко** пропонує диференціювати і податки на депозити: малий депозит — малий податок, великий депозит — великий податок.

Не скажемо, що ця пропозиція дістала широку підтримку на конференції. Приміром, **С.Ю.Михайличенко** заявив із трибуни, що навряд чи пропозицію про диференціацію депозитних ставок можна вважати раціональною. Хто завадить вкладнику зробити з одного великого депозиту десять малих?

Із цікавою доповіддю про кредитну діяльність банків в інвестиційній сфері виступила викладач Севастопольського національного технічного університету **Н.В.Попова**. Вона розповіла про досвід акціонерного банку "Морський" в інвестиційному кредитуванні виробничої сфери —

будівництва для Севастопольського морського заводу транспортної платформи та морського пожежного судна. Ці два проекти відродили на підприємстві суднобудування.

О.О.Другов запропонував розробити гнучку політику щодо оподаткування доходів, отриманих банками від інвестиційних вкладень. Точка зору керівника апарату Ради НБУ **С.А.Буковинського** була іншою: "Необхідно ввести мораторій як на списання боргів, так і на надання пільг платникам податків".

ДОКИ ТРИВАТИМЕ КРИЗА ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ?

На фоні дискусій про проблеми та перспективи розвитку банківської системи України доповідь доктора економічних наук, керівника експертно-аналітичного центру апарату Ради НБУ з питань грошово-кредитної політики **А.А.Гриценка** можна вважати нетрадиційною. Він звернувся увагу учасників конференції на суто теоретичні питання, довівши, що вони є аж ніяк не абстрактними, а надзвичайно злободенними.

Практика чекає від науки відповідей на багато запитань, що виникають у повсякденному житті. Проте наука, економічна теорія, вважає Андрій Гриценко, перебуває у глибокій кризі. Причому не лише вітчизняна, а й світова. Економічні дослідження все більше і більше набувають абстрактного, фрагментарного характеру, заглиблюються у складні, далекі від реальності математичні моделі. Чимало дисертацій є хіба що набором таких фрагментарних матеріалів, на основі яких робляться формальні висновки.

Андрій Гриценко навів приклад і проаналізував кілька проблемних питань, на які повинна дати відповідь економічна теорія. Зупинимося на деяких із них.

Про приватизаційні процеси в Україні. Після 12 років ринкових перетворень нині в Україні панують приватна власність, конкуренція, вільне ціноутворення та інші атрибути ринкової економіки. Проте якщо абстрагуватися від усталених понять і цифр, які характеризують розвиток цих процесів, зауважимо багато невідповідностей тому, що маємо на практиці. Бо насправді до приватної власності ми переходили не від суспільної, як вважається, а від відомчо-монополістичної, котра по суті теж була

приватною. Тобто в нас відбувся перехід від однієї форми приватної власності до іншої.

До того ж процеси приватизації зайшли в Україні набагато далі, ніж це відображається у статистиці. Тому що приватизовано не лише економіку — приватизовано деякі державні функції і навіть окремі державні органи. А отже, певною мірою приватизовано і державу. І це зовсім не те, що твердить теорія.

Реальні рішення у країні приймаються зовсім не так, як це подається формально. Їх приймає неформальна група осіб, до якої входять як державні діячі, так і особи, офіційно не представлені в органах державної влади. На думку Андрія Гриценка, це мало чим відрізняється від практики радянського політбюро, яке теж приймало рішення в неправовому полі.

Економічна теорія ще має осмислити процеси, які відбуваються в нашій країні останнім часом.

Про золотовалютні резерви. Що таке золотовалютні резерви? Прийнято вважати, що це запаси іноземної валюти і золота, які належать державі й можуть бути використані органами грошово-кредитного регулювання на регулятивні та інші потреби загальноекономічного значення. Тобто це ніби своєрідний страховий поліс, який можна задіяти для пом'якшення певних ситуацій. Основна частина золотовалютних резервів — іноземна валюта, яка існує у вигляді записів на рахунках. НБУ розміщує її на депозитах надійних банків, у облігаціях казначейства тощо. Реальні цінності при цьому не переміщуються.

А тепер уявімо собі, що ці рахунки з якихось причин (мова зараз не про них), із чиеїсь злої волі заморожені в іноземних банках. Теоретично таке цілком можливо. Що тоді? Тоді з найнадійнішого даний інструмент перетвориться у найненадійніший. Виявляється, що золотовалютні резерви — це передусім інститут довіри, а вже потім — усе інше. Якщо аналізувати ризики, пов'язані із зазначеними резервами, то це насамперед ризики довіри. Такого розуміння резервів нині нема. Цю прогалину також має заповнити теорія.

Про білі плями у монетарній сфері. У цій сфері дуже багато незвичного, нетрадиційного і незрозумілого. Приміром, ми знаємо, що нині немає прямого зв'язку між зростанням обсягів грошових агрегатів та інфляцією. (Хоча в західних країнах цей зв'язок тісний). Ми можемо назвати загальні

причини відсутності такого зв'язку в Україні. Але який механізм даних процесів, як конкретно це відбувається і коли це припиниться (а прямий зв'язок між зростанням обсягів грошових агрегатів та інфляцією відновиться неодмінно!), ми не знаємо. Ми

А який агрегат використовувати? Чому саме М3 чи, скажімо, М2? Які для цього підстави? Чому коефіцієнт монетизації визначається як відношення грошової маси саме до ВВП? Адже ВВП — це вартість товарів і послуг лише кінцевого споживання! А

Реальна і фіктивна капіталізація

Термін “капіталізація” має безліч визначень. Одні науковці вважають її результатом перемноження вартості акцій на їх кількість. Другі розглядають як абсолютний розмір цінних паперів, представлених у капіталі. Треті — як перетворення вартості в капітал. Перелік можна продовжити.

Виникає запитання: чому одне і те ж поняття виражає абсолютно різні речі? Ясно, що причина передусім у нерозробленості цього поняття, недостатньо глибокому його розумінні. Щоб розібратися в цих процесах, треба вводити інші поняття, диференціювати поняття капіталізації.

На мій погляд, необхідно чітко розрізнити *капіталізацію реальну* і *капіталізацію фіктивну*. Перша полягає у перетворенні реальної вартості в капітал, вартості, представлені реальними матеріальними цінностями, яка пов'язана з виробництвом реальних матеріальних цінностей і отриманням реального доходу. А капіталізація фіктивна пов'язана з представленням вартості в цінних паперах. І ця капіталізація повинна відрізнитися від реальної теоретично.

Азіатська криза 1998 року значною мірою пояснюється фіктивним характером капіталізації. Коли оцінюється вартість компанії, ринку, які динамічно розвиваються і мають високу дохідність, то часто-гус-

то оцінка їх буває завищеною. Ця фіктивна частина поступово накопичується, і рано чи пізно настає момент, коли фіктивний капітал приходить у відповідність із реальним. Тоді відбуваються кризи, компанії банкрутують, а мільярди доларів зникають. Виникає запитання: куди вони поділися? Сотні мільярдів! Вони зникли, тому що їх і не було. Це було суто функціональне утворення, яке не мало реальної основи.

Звідси випливає, що подібні кризи неминуче відбуватимуться і в подальшому. Така закономірність розвитку. Завжди будуть регіони чи ринки, які розвиватимуться дуже динамічно, завжди накопичуватимуться фіктивна вартість. І завжди вона буде десь несподівано “обриватися”. Якщо таким чином підходити до розуміння відмінностей реальної і фіктивної капіталізації, тоді ми інакше оцінюватимемо економічні процеси, інакше за ними стежитимемо.

Але для цього потрібно ввести теоретичні поняття. У тому числі такі, як *пряма капіталізація*, яка пов'язана з перетворенням вартості в капітал, і *зворотна капіталізація*, пов'язана з оцінкою вартості за доходом.

Андрій Гриценко,

доктор економічних наук, керівник експертно-аналітичного центру апарату Ради НБУ з питань грошово-кредитної політики.

(3 доповіді на конференції).

не вивчили глибоко ці питання.

Або візьмімо *монетизацію*. Її коефіцієнт визначається як відношення обсягу грошової маси до ВВП. Часто це і вважають визначенням даного поняття. Але ж насправді це лише кількісне визначення. Навіть якщо ми скажемо, що монетизація — це ступінь насиченості економіки грошми, таке визначення мало що змінить.

гроші беруть участь у реалізації і проміжного продукту. У такому разі було б логічніше вважати монетизацію відношенням грошової маси не до ВВП, а до обсягу реалізації, підрахованого таким чином, як свого часу рахували, скажімо, валовий суспільний продукт. Але нині навіть показника такого немає. Також логічніше було б до такої чистої вартості, якою є

ВВП, відносити базові, не мультипліковані гроші. Цей показник більше відповідав би сутності даного поняття. Але окреслені проблеми сьогодні не лише не вирішуються, а й не порушуються.

Про сеньйораж. Час від часу в Україні загострюється питання: що таке сеньйораж і кому повинен належати прибуток від нього? В економіці, де емісія здійснюється головним чином безготівковими грошми, де реальні гроші функціонують усе менше, відповіді на це запитання немає. І саме теоретики повинні дати на нього відповідь.

Про сутність грошей. Є багато різних підходів до цього питання, але згрупувати їх можна у два: логіко-історичний (гроші — це товар, який виконує роль загального еквівалента) і суто функціональний (гроші — це все, що виконує функції грошей). Однак ні те, ні друге визначення не дає відповіді на багато питань, які виникають під час аналізу реалій. Андрій Гриценко запропонував інше розуміння сутності грошей та їх функцій, яке об'єднує і логіко-історичний, і функціональний підходи. Воно базується передусім на розумінні, що гроші — це представник вартості як еквівалента в обігу. Тобто це не власне гроші, як було у Маркса, а лише представник вартості.

Якщо люди, які займаються функціональним аналізом, наголосив Андрій Гриценко, звертатимуть увагу на теоретичні аспекти або якщо цими питаннями займуться теоретики, які є водночас і практиками, ми зможемо вийти на новий рівень теоретичного розуміння економічних процесів і відповіді на питання, відповідей на які нині не існує.

У конференції взяло участь 118 науковців і працівників вітчизняних банків із 14 міст України, у тому числі 6 академіків, 13 професорів, 49 доцентів, які представляли Національний банк України, 5 комерційних банків, Національну академію наук України, 14 вищих навчальних закладів, Сумську обласну державну адміністрацію.

Згідно з офіційною програмою під час конференції працювало 6 секцій, на яких було заслухано 104 доповіді та повідомлення.

Учасники конференції одностайно прийняли рішення за результатами науково-практичної конференції “Проблеми та перспективи розвитку банківської системи України”.

м. Суми.

Інформація з першоджерел

Зміни і доповнення до Державного реєстру банків, внесені за період із 1 листопада по 1 грудня 2003 р., а також зміни і доповнення до переліку операцій, на здійснення яких банки отримали банківську ліцензію та письмовий дозвіл Національного банку України на здійснення операцій, внесені за період із 1 листопада по 1 грудня 2003 р.¹

А. Зміни і доповнення до Державного реєстру банків

Назва банку	Вид товариства	Зареєстрований статутний капітал, грн.	Дата реєстрації банку	Реєстраційний номер	Юридична адреса
м. Київ і Київська область					
Акціонерний поштово-пенсійний банк "Аваль"	ВАТ	800 000 000	27.03.1992 р.	94	м. Київ, вул. Лескова, 9
Товариство з обмеженою відповідальністю "Український промисловий банк"	ТОВ	45 000 000	21.04.1993 р.	164	м. Київ, бул. Лесі Українки, 26
Дніпропетровська область					
Акціонерний комерційний банк "Прем'єрбанк"	ЗАТ	45 000 300	22.06.1994 р.	247	м. Дніпропетровськ, вул. Мечникова, 18
Закрите акціонерне товариство Український Банк Міжнародного Співробітництва "Інвест-Кривбас Банк"	ЗАТ	20 141 000	18.10.1996 р.	263	м. Кривий Ріг, вул. Нарвська, 11-а
Донецька область					
Відкрите акціонерне товариство комерційний банк з іноземним капіталом "Промекономбанк"	ВАТ	28 200 019	25.08.1993 р.	194	м. Донецьк, просп. Ленінський, 4
Запорізька область					
Акціонерний банк "Металург"	ЗАТ	13 250 580	12.07.1993 р.	182	м. Запоріжжя, просп. Металургів, 30
Одеська область					
Акціонерний комерційний банк "Інвестбанк"	ЗАТ	18 180 000	31.03.1992 р.	95	м. Одеса, вул. Велика Арнаутська, 2-б
Харківська область					
Відкрите акціонерне товариство РЕАЛ БАНК	ВАТ	27 000 000	29.10.1991 р.	60	м. Харків, просп. Леніна, 60-а

Б. Зміни і доповнення до переліку операцій, на здійснення яких банки отримали банківську ліцензію та письмовий дозвіл Національного банку України на здійснення операцій

Назва банку	Юридична адреса	Банківська ліцензія		Письмовий дозвіл на здійснення операцій		Перелік операцій, на здійснення яких банки отримали письмовий дозвіл на здійснення операцій ²	Заходи впливу, які вжито до банків
		Номер	Дата	Номер	Дата		
1	2	3	4	5	6	7	8
м. Київ і Київська область							
Акціонерний банк "Аллонж"	м. Київ, вул. Шота Руставелі, 5	181	08.01.2002 р.	181-1	08.01.2002 р.	1,2,3,4,5,6,7,8,11*,12,13*,14*,15*,18,19,20,21	*Див. примітку 1

¹ "Офіційний список банків України, включених до Державного реєстру банків, та перелік операцій, на здійснення яких банки отримали банківську ліцензію та письмовий дозвіл Національного банку України на здійснення операцій" опубліковано у "Віснику НБУ" № 8, 2003 р. Зміни і доповнення, внесені до Державного реєстру банків та до переліку операцій, виділено червоним кольором. Примітки у колонці "Заходи впливу, які вжито до банків" викладено відповідно до рішень комісії з питань нагляду та регулювання діяльності банків. Назви банків подано за орфографією статутів.

² **Банківські операції, які банки мають право здійснювати на підставі банківської ліцензії:** 1Л — приймання вкладів (депозитів) від юридичних і фізичних осіб; 2Л — відкриття та ведення поточних рахунків клієнтів і банків-кореспондентів, у тому числі переказ грошових коштів із цих рахунків за допомогою платіжних інструментів та зарахування коштів на них; 3Л — розміщення залучених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик. **Операції та угоди, які банки мають право здійснювати за наявності банківської ліцензії без отримання письмового дозволу:** 1Н — надання гарантії і поручительства та інших зобов'язань від третіх осіб, які передбачають їх виконання у грошовій формі; 2Н — придбання права вимоги на виконання зобов'язань у грошовій формі за поставленими товарами чи наданими послугами, беручи на себе ризик виконання таких вимог та приймання платежів (факторинг); 3Н — лізинг; 4Н — послуги з відповідального зберігання та надання в оренду сейфів для зберігання цінностей і документів; 5Н — випуск, купівля, продаж і обслуговування чеків, векселів та інших оборотних платіжних інструментів; 6Н — випуск банківських платіжних карток і здійснення операцій з використанням цих карток; 7Н — надання консультативних та інформаційних послуг щодо банківських операцій. **Операції, які банки мають право здійснювати за умов отримання письмового дозволу Національного банку України. Операції з валютними цінностями:** 1 — неторговельні операції з валютними цінностями; 2 — ведення рахунків клієнтів (резидентів і нерезидентів) в іноземній валюті та клієнтів-нерезидентів у грошовій одиниці України; 3 — ведення кореспондентських рахунків банків (резидентів і нерезидентів) у іноземній валюті; 4 — ведення кореспондентських рахунків банків (нерезидентів) у грошовій одиниці України; 5 — відкриття кореспондентських рахунків в уповноважених банках України в іноземній валюті та здійснення операцій за ними; 6 — відкриття кореспондентських рахунків у банках (нерезидентах) в іноземній валюті та здійснення операцій за ними; 7 — залучення та розміщення іноземної валюти на валютному ринку України; 8 — залучення та розміщення іноземної валюти на міжнародних ринках; 9 — операції з банківськими металами на валютному ринку України; 10 — операції з банківськими металами на міжнародних ринках; 11 — інші операції з валютними цінностями на міжнародних ринках; 12 — емісія власних цінних паперів; 13 — організація купівлі та продажу цінних паперів за дорученням клієнтів; 14 — здійснення операцій на ринку цінних паперів від свого імені (включаючи андеррайтинг); 15 — здійснення інвестицій у статутні фонди та акції інших юридичних осіб; 16 — здійснення випуску, обігу, погашення (розповсюдження) державної та іншої грошової лотерії; 17 — перевезення валютних цінностей та інкасація коштів. **Операції за дорученням клієнтів або від свого імені:** 18 — операції з інструментами грошового ринку; 19 — операції з інструментами, що базуються на обмінних курсах та відсотках; 20 — операції з фінансовими ф'ючерсами та опціонами; 21 — довірче управління коштами та цінними паперами за договорами з юридичними та фізичними особами. **Депозитарна діяльність і діяльність із ведення реєстрів власників іменних цінних паперів:** 22 — депозитарна діяльність зберігача цінних паперів; 23 — діяльність із ведення реєстрів власників іменних цінних паперів.

Цифра зі знаком "+" означає номер операції, на здійснення якої банк одержав право; зі знаком "-" — втратив право, цифра із символом "*" означає номер операції, здійснення якої для даного банку певною мірою обмежене.

1	2	3	4	5	6	7	8
Акціонерний комерційний банк "Трансбанк"	м. Київ, вул. Фізкультури, 9	33	04.12.2001 р.	33-1	04.12.2001 р.	1,2,3,4,5,6,7,8,9, 11* , 12,13,14,15,17,18,19,20,21,22	Операцію 11 зупинено до досягнення банком розміру регулятивного капіталу в сумі не менше, ніж еквівалент 10 млн. євро
Відкрите акціонерне товариство Банк "Олімпійська Україна"	м. Київ, вул. Стельмаха, 10-а	207	27.11.2003 р.	207-1	27.11.2003 р.	1,2,3,5,7,12,13,14,15,18,19,20,21,22,23	
Товариство з обмеженою відповідальністю "Фортуна-банк"	м. Київ, вул. Печерська, 2/16	201	27.11.2002 р.	201-3	25.11.2003 р.	1,2,3,4,5,6,7,8,12, +13 , +14 ,16,17,18,19,20	
Акціонерний комерційний банк "ТК КРЕДИТ"	м. Київ, вул. Дмитрівська, 18/24	82	11.01.2002 р.	82-1	11.01.2002 р.	1,2,3, 4* ,5,6,7,8,12,13,14,15,18,19,20,21	Операцію 4 зупинено до 01.04.2004 р.
Відкрите акціонерне товариство "Український кредитно-торговий банк"	м. Київ, вул. Щербакова, 35	25	14.03.2003 р.	25-2	07.11.2003 р.	1,2,3,4,5,6,7,8, -11 ,12,13,14,15,17,18,19,20,21	
Товариство з обмеженою відповідальністю Комерційний банк "АРМА"	м. Київ, вул. Жиянська, 41-а	206	14.11.2003 р.	206-1	14.11.2003 р.	1,2,3,5,6,7,8,12,13,14,18,19,20	
Донецька область							
Акціонерний банк "ІКАР-БАНК"	м. Донецьк, просп. Ілліча, 100-а	55	03.01.2002 р.	55-2	23.01.2003 р.	1,2,3,4,5,6,7,8,12,13,14,15,18,19,20,21	
Запорізька область							
Акціонерне товариство "Наш банк"	м. Запоріжжя, вул. Добролюбова, 22	42	14.12.2001 р.	42-2	14.01.2003 р.	1,2,3,4,5,6,7,8,12,13,14,15,17,18,19,20,21	Із 20.11.2003 р. відкликано банківську ліцензію та письмовий дозвіл Національного банку України на здійснення операцій
АР Крим і м. Севастополь							
Відкрите акціонерне товариство "Кримський універсальний банк"	м. Сімферополь, вул. Сергеева-Ценського, 21	180	05.05.2003 р.	180-2	11.11.2003 р.	1,2,5, +7 , +12 , +13 ,14, +15 ,18,19,20, +21	
Харківська область							
Акціонерний Східно-Український Банк "Грант"	м. Харків, вул. Данилевського, 19	6	04.12.2001 р.	6-3	07.11.2003 р.	1,2,3,4,5,6,7,8, +9 ,12,13,14,15,18,19,20,21	

Банки, включені до Державного реєстру банків у листопаді 2003 р.

Назва банку	Вид товариства	Зареєстрований статутний капітал, грн.	Дата реєстрації	Реєстраційний номер	Юридична адреса
Донецька область					
Товариство з обмеженою відповідальністю комерційний банк "Український фінансовий світ"	ТОВ	33 262 796	12.11.2003 р.	288	м. Донецьк, вул. Куйбишева, 172-а
м. Київ і Київська область					
Товариство з обмеженою відповідальністю "Комерційний банк "Даніель"	ТОВ	19 000 000	27.11.2003 р.	289	м. Київ, вул. Саксаганського, 3, літ. А

*На замовлення "Вісника НБУ" матеріали підготувала головний економіст департаменту державної реєстрації та ліцензування НБУ
Олена Сілецька.*

* Примітка 1. Операції 13,14,15 зупинено до 01.01.2004 р.; операцію 11 зупинено до 01.02.2004 р.; зупинено до 01.07.2004 р.: приймання вкладів (депозитів) від юридичних і фізичних осіб, у частині приймання вкладів (депозитів) фізичних осіб у національній та іноземній валюті; розміщення залучених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик у національній та іноземній валюті, крім міжбанківських кредитів та депозитів; відкриття та ведення поточних рахунків клієнтів і банків-кореспондентів, у тому числі переказ грошових коштів з цих рахунків за допомогою платіжних інструментів та зарахування коштів на них, у частині відкриття та ведення рахунків фізичних осіб у національній та іноземній валюті.

**Світлана
Компанієць,**

“Вісник НБУ”

21–22 листопада 2003 року в Києві відбулася міжнародна науково-практична конференція на тему “Удосконалення українського ринку охоронних послуг з урахуванням міжнародного досвіду”. Ініціаторами її проведення були Асоціація українських банків, Комітет Верховної Ради України з питань фінансів і банківської діяльності, Національний банк України та Українська федерація працівників недержавних служб безпеки.

Учасники конференції вели мову про наболілу для української банківської системи проблему, яку, без перебільшення, можна назвати загальнодержавною. Позиції промовців та їх опонентів лише додавали гостроти і так загалом гарячій дискусії. Іноземні гості, ознайомившись із юридичними та практичними аспектами ситуації, що склалася на ринку охоронних послуг в Україні, поділилися досвідом своїх держав.

Вігверто про наболіле/

Удосконалення ринку охоронних послуг

З і вступним словом до учасників конференції звернувся Голова НБУ Сергій Тігіпко. — Проблема в тому, що конкуренції в охоронних послугах у держави немає. А Національний банк хотів би її бачити.

“Якщо ми говоримо, що в Україні все ще висока ставка кредитування, за якої дуже небагато галузей вітчизняної промисловості спроможні повернути кредити й додатково заробити грошей, — зауважив Голова НБУ, — то ми всі повинні подбати про зниження собівартості послуг, і охоронних у тому числі. Адже не секрет, що 10–15 відсотків витрат відділене комерційних банків України становлять послуги охорони. Це дуже багато”.

Георгій Оніщенко, президент Української федерації працівників недержавних служб безпеки:

— Багаторічний досвід країн світу свідчить, що без залучення до профілактики правопорушень та боротьби зі злочинністю найширших верств населення ефективна робота правоохоронних органів немислима. В останні роки у світі орієнтуються не тільки на поліцію, а й на приватні розшукові бюро, служби комерційної та промислової безпеки великих компаній, а також на охоронні фірми, працівники яких, здебільшого колишні правоохоронці, — високі професіонали. Ця тенденція очевидна, її посилення пояснюється фінансовою привабливістю. Багатьом урядовим органам за рубежом вигідно передавати деякі другорядні правоохоронні функції приватним агентствам та компаніям і в такий спосіб помітно скорочувати витрати на поліцію з держбюджету. Остання ж отримує змогу зосередитися

Сергій Тігіпко

на виявленні й розкритті серйозніших злочинів.

Основна проблема, яка сьогодні постає в кожному демократичному суспільстві у зв'язку з усе ширшим використанням приватних компаній у правоохоронній галузі, пов'язана із рівнем професійного посилення боротьби зі злочинністю та хронічним відставанням законодавства від зростаючих потреб.

Наведу кілька прикладів із зарубіжного досвіду. Співвідношення поліції та всіх приватних детективних агентств у США становить один до трьох. Щороку фірми витрачають на свою безпеку близько 6 млрд. доларів, укладаючи угоди з комерційними охоронними структурами. В кожному штаті свої закони про приватну охоронну та детективну діяльність, єдиного федерального закону немає. Зброю співробітників отримують, заступаючи на службу. Спеціалістів цього профілю готують 14 коледжів.

У Німеччині, крім державних охоронних структур, діють фірми, які стежать за безпекою і в самій країні, і при роботі за рубежом. Зважаючи, що всі роблять одну справу, служби тісно співпрацюють і підтримують одна одну. Згідно з відповідним законом, прийнятим французами ще 1942 року, володіти приватними розшуковими бюро можуть лише громадяни Франції та країн ЄС. Колишні поліцейські займаються цією справою лише з письмового дозволу міністра внутрішніх справ країни. В Данії та Швеції немає законодавчого акта щодо охоронної діяльності — вона регулюється загальним законом про підприємництво. Японським приватним охоронцям довірено охорону атомних електростанцій, аеропортів, банків, транспортних компаній тощо.

На українському ринку охоронних послуг діють дві структури: Державна служба охорони та недержавні організації, яким видано близько трьох тисяч ліцензій. Якщо врахувати служби безпеки банків, великих фірм, котрі створюються за наказами по підприємству, не реєструються і не мають ліцензій, то їх налічимо набагато більше, а працівників — сотні тисяч. Серед них

Георгій Оніщенко

багато досвідчених правоохоронців. У такий спосіб вирішується надзвичайно важлива соціальна проблема працевлаштування. Податки, які надходять до бюджету від недержавних охоронних структур, щороку становлять мільйони гривень.

В Україні вже два роки при Європейському університеті працює інститут безпеки, який випускає менеджерів із питань безпеки з юридичною освітою. Ми підтримуємо із цим навчальним закладом тісні контакти.

На жаль, легально діючі, зареєстровані охоронні підприємства з ліцензією часто не затребувані виконавчою владою. І досі недержавні охоронні та детективні агентства в Україні працюють поза правовим полем. Доки право на зброю матиме лише Державна служба охорони, нормальних ринкових відносин у нашій справі годі сподіватися. Вважаємо абсурдною вимогу однієї зі статей проекту Закону “Про охоронну діяльність”, згідно з якою власник не може самостійно вирішувати, кому довірити охорону своєї власності. Керуючий банком не матиме права своїм наказом створювати службу безпеки. Банку доведеться звертатися за ліцензією на діяльність такого підрозділу та приймати перевіряючих з управління держохорони, які можуть і позбавити ліцензії.

В Україні немає органу виконавчої влади, який би вирішував питання ліцензування певних видів господарської діяльності. Постановою Кабміну функції ліцензування і контролю покладено на Міністерство внутрішніх справ, але в його структурі, як і в областях, не створено відповідного підрозділу. Ці повноваження МВС передало Державній службі охорони, яка сама займається охоронною діяльністю. Виходить, ми утримуємо фірму, і в той же час конкуруємо з нею на ринку.

Українська федерація працівників недержавних служб безпеки, юристи спільно з Асоціацією українських банків за кілька останніх місяців подали до Верховної Ради понад 140 зауважень до проекту Закону “Про охоронну діяльність”. Ми сподіваємося, що такий закон працюватиме в інтересах держави та підприємців.

Сергій Жалибін, голова Комітету парламенту Казахстану з питань законодавства і судово-правової реформи:

— У Казахстані це питання регулюєть-

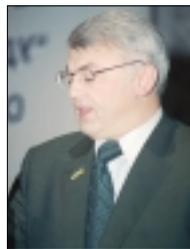
Сергій Жалибін

ся законами “Про охоронну діяльність”, “Про оборот зброї”, “Про ліцензування”, численними підзаконними актами, постановами уряду, наказами МВС. Над удосконаленням цього виду послуг продовжуємо працювати.

Лідером на казахстанському ринку охоронних послуг є Республіканське головне управління спеціалізованої служби охорони МВС. На території країни заборонено діяльність охоронних організацій іноземних держав. Суб'єкти охоронної діяльності мають право володіти цивільною і службовою зброєю відповідно до законодавства Казахстану. Її види, типи, моделі та кількість для потреб охорони визначені постановою уряду та наказом міністра внутрішніх справ. Назріла потреба у підготовці проекту Закону “Про недержавну приватну охоронну діяльність та недержавну приватну детективну діяльність у Республіці Казахстан”. Такий закон сприятиме проведенню єдиної державної політики в цій справі, дасть змогу запровадити дієвий державний контроль за правомірним використанням вогнепальної зброї та спеціальних засобів охоронцями, створить умови для розвитку цивілізованого ринку охоронних послуг у нашій країні.

Володимир Стретович, голова Комітету Верховної Ради України з питань боротьби з організованою злочинністю і корупцією:

— Сподіваюся, що, незважаючи на специфіку цієї теми, ми говоритимемо не про право сили, а про силу права. Нині вже важко з'ясувати, кому заманулося встановити тотальну монополію держави на ринку охоронних послуг. Склалася ситуація, яка не відповідає нормальному стану справ у державі з ринковою економікою. Причина в тому, що на ринку озброєної охорони діє лиш одна структура — ДСО МВС, якій законодавством України дозволено використовувати вогнепальну зброю при наданні охоронних послуг банкам та іншим клієнтам. Відтак вона займає домінуюче становище на ринку, зокрема стосовно охорони банківських установ. Це не відповідає ні міжнародним нормам, ні внутрішньому законодавству. Порушується один із принципів, визначених статтею 12 Конституції України, згідно з якою держава зобов'язана забезпечити захист конкуренції підприємницької діяльності і не допускати зловживання монополією

Володимир Стретович

становищем на ринку. Види і межі монополії повинні визначатися законом. В Україні ж досі немає базових законів, які б регулювали охоронну діяльність.

Досвід використання відомчої охорони в Національному банку, Ощадбанку свідчить, що власна озброєна охорона працює ефективніше. Банківським установам довірено зберігати гроші та цінності. Однак позбавлено можливості самостійно їх охороняти, оскільки вони не мають права володіти вогнепальною зброєю для здійснення охоронних функцій. Парадокс у тому, що в банках уже є необхідні передумови для створення власних структурних підрозділів охорони: і належна технічна база, і добре підготовлений персонал.

У Верховній Раді України в переліку до розгляду знаходиться ряд законопроектів, які безпосередньо стосуються охоронної діяльності: “Про внесення змін у Закон України “Про Національний банк України”, “Про внесення змін у Закон України “Про банки і банківську діяльність”, “Про зброю” (він має кілька альтернативних редакцій) і звичайно ж, проект Закону “Про охоронну діяльність”. Треба запровадити механізм, котрий би поєднував принципи конкурентних відносин у галузі охоронної діяльності з ефективним державним контролем за оборотом зброї. Прагнення не дати її в руки зловмисників не повинно стати перешкодою правомірному бажанню самостійно захиститися від цих злочинців.

Отже, пора нарешті прийняти згадані проекти законів, врахувавши критичні зауваження щодо них. Це дасть змогу стабілізувати ситуацію і змінити стан справ на краще. Як голова Комітету Верховної Ради скажу, що ми звикли боротися з корупцією. Втім, набагато простіше усунути її причини, однією з яких є монополізм. Давайте скористаємося тим, що в цій залі зібралися парламентарії, іноземні гості, досвідчені фахівці, зацікавлені у позитивному розв'язанні проблеми люди, і виробимо раціональні розумні рішення щодо удосконалення діючого законодавства України. Нехай підсумком сьогоднішньої дискусії стане “ні!” монополізму в охоронній діяльності банків. Ринкові механізми повинні діяти не на словах, а на ділі.

Геннадій Сейбутіс, президент Латвійської асоціації охоронних фірм:

— Закону “Про приватну охоронну

Геннадій Сейбутіс

діяльність в Латвії” вже більше десяти років. Ліцензію № 1 на охоронну діяльність із правом працювати з газовою і бойовою зброєю отримала компанія, очолювана мною з перших її днів. Нам довелося виборювати своє місце під сонцем виключно якісною роботою. Результати боротьби з кримінальними структурами формували наш престиж, імідж та повагу бізнесменів і державних структур. Повсякденною готовністю допомогти і реальною підтримкою ДСО у розкритті злочинів ми поступово зблизилися із державною службою охорони, яка в нас називається інакше, але функції виконує ті ж. Ми методично фіксували кожний свій здобуток. А коли виходили з цією статистикою на Комісію Сейму Латвії з охоронної діяльності, цифри були вагомим аргументом на нашу користь.

Цілковитий монополіст у 1993 році, нині латвійська ДСО займає 40—50 відсотків ринку охоронних послуг. Відповідно знизилася ціна, охоронні фірми отримали можливість розвиватися. Тепер ми з ДСО, за великим рахунком, навіть партнери у багатьох справах. Прийнято рішення про запрошення Державної служби охорони як асоційованого члена в нашу асоціацію охоронних фірм. Для того, щоб об’єднувати зусилля, а не конкурувати. До слова, я є радником керівництва кримінальної поліції республіки, радником начальника муніципальної поліції Риги.

У жовтні 2003 року комісія ЄС, розглядаючи питання про відповідність латвійських законів нормам Євросоюзу, дійшла висновку, що Закон “Про приватну охоронну діяльність у Латвії” відповідає їм на 95 відсотків.

Відповідь на запитання присутніх: сертифікат охоронця видається у нас на п’ять років і коштує 50 доларів США, а при його подальшому продовженні — 30 доларів США.

Олег Бебнев, начальник центру банківської безпеки Департаменту державної служби охорони при Міністерстві внутрішніх справ:

— Ми 51 рік на цьому ринку, маємо достатню базу і великий досвід. Послухавши колег із Казахстану та Латвії, я ще раз переконався, що ДСО в Україні на правильному шляху, тобто ми нормативно забезпечені, а отже, закріплені на цьому ринку, держава нам довірила зброю. А чи є якісь норми для приватних охоронних структур? Немає.

Олег Бебнев

Захист банківських установ будується у світі за такими пріоритетними напрямками: технічне зміцнення банків, їх економічний захист та охорона. І в нас, як і в Казахстані, є відповідні нормативи, затверджені державними інстанціями. Це дає нам змогу чітко регламентувати власну діяльність, правильно розраховувати ціни.

Згоден, що всі учасники охоронного ринку повинні працювати в рівних умовах. Ті структури, які хочуть прийти на цей ринок, повинні відповідати вимогам держави. Дивує їхня позиція: дайте зброю, ми будемо охороняти банки. Чому, власне, захист асоціюється тільки зі зброєю? Ми насамперед повинні подбати про життя працівників банку, його клієнтів та самих охоронців, тобто зміцнити банки технічно. Незважаючи на спротив банків, яких одразу цікавить скільки це буде коштувати, ми вимог не знімаємо, оскільки несемо матеріальну відповідальність.

Тут шлося про монополію ДСО. Ринок охоронних послуг можливий лише за умови законодавчого забезпечення. Не буде законів — не існуватиме ринку. Зараз його немає. ДСО на голову вища від усіх. Можна говорити, що ми — монополісти, бо ніхто з приватних охоронців ще до нас і не наблизився. Ми не знижуватимемо планку вимог до новостворених охоронних недержавних структур, нехай вони підтягуються до нашого рівня.

Ніна Дорофєєва, директор департаменту готівково-грошового обігу НБУ:

— Сучасний банк неможливо уявити без надійної охорони. Діючим законодавством на НБУ покладено функції щодо визначення вимог стосовно технічного стану та організації охорони приміщень банківських установ. Реалізуючи ці повноваження, ми у 2001 році прийняли перші нормативні акти, врахувавши в них вимоги європейських стандартів. В Україні було розроблено власний держстандарт. Передбачалося, що банки матимуть змогу залучати до охорони підприємницькі структури, створювати власну охорону, використовувати комбіновані варіанти. Також наголошувалося на необхідності інтенсивнішого розвитку технічних засобів охорони. У цьому документі передбачалося можливість взаємодії та співпраці охоронних органів.

Але існує й інше відомство — МВС,

яке своїми нормативними актами паралельно також врегулює певні питання. І треба сказати, що правоохоронні органи через технічні негаразди, на жаль, часто неспроможні забезпечити швидке реагування. Проблема й у тому, що, погоджуючись забезпечити озброєну охорону банку, вони не беруть на себе матеріальної відповідальності і закладають ризики у вартість послуг. Але в такий спосіб вони захищають тільки самих себе, але ніяк не банк та його клієнтів. Тобто є багато нерегульованих питань.

Найгостріша проблема полягає в тому, що повільно розвивається конкуренція на ринку. Це пов’язано з відсутністю законодавчих актів. Доки вони не будуть прийняті і не набудуть чинності, банки співпрацюватимуть тільки з Державною службою охорони. Ситуація, що склалася, постійно обговорюється на нарадах, і НБУ теж бере в них участь. Але ДСО, на жаль, продовжує диктувати банкам і ціни, і умови договорів, унаслідок чого маємо між цими двома сторонами далеко не рівноправні і не партнерські відносини. Зважаючи, що закони “Про охоронну діяльність”, “Про зброю” розглядатимуться, можливо, ще тривалий час, НБУ запропонував внести зміни до Закону “Про банки і банківську діяльність”, які б дали банкам змогу врегульовувати питання охорони.

Едуардас Вілкяліс, президент Асоціації банків Литви:

— Комерційну банківську справу в Литві почали організовувати з 1988 року, ще за часів СРСР, коли банки реєструвалися в Москві. За роки незалежності Центральному банку Литви видано ліцензії 30 установам, а тепер їх у нас 13. Три великих банки охоплюють послугами 70 відсотків ринку. 90 відсотків капіталу — іноземний. Система працює стабільно. Як і в Латвії, у нас діють відповідні закони, є порядок, злагодженість між усіма структурами. Та повернуся до того, як ми цього досягли.

Чи не найактуальніше питання охорони банків постало 1993 року. Переді мною, на той час міністром фінансів республіки, банкіри і представники охоронних служб порушили невирішене тоді питання фізичної охорони, безпеки інкасації. Центральний банк республіки у нас цим не займається — він розробляє вимоги щодо приміщень, де

Ніна Дорофєєва

Едуардас Вілкяліс

зберігають гроші й цінності, і контролює їх дотримання. Дискусія банкірів з МВС про надання дозволу на власну охоронну діяльність та на видачу зброї цим підрозділам тривала півроку. Питання було остаточно вирішене постановою уряду. Певен, що й у вас останнє слово скаже Верховна Рада України. Адже перший крок зроблено: приватні охоронні фірми працюють. Тепер мова про їх озброєння. Здоровий глузд повинен перемогти: хіба можна вудити рибу, не маючи вудки?

Олег Петриченко, головний консультант Головного науково-експертного управління Верховної Ради України:

Олег Петриченко

— Наше управління надає науково-експертні висновки стосовно законопроектів, які вносяться на перше читання Верховної Ради. Зупинюся на юридичних аспектах обговорюваної тут проблеми, а саме: чи врегульовано законодавчу приватну охоронну діяльність, яка ведеться в Україні з початку 1990-х років. Перелік охоронних послуг визначають закони про підприємство та про ліцензування деяких видів господарської діяльності. Втім, приватні охоронці керуються тільки міжвідомчими інструкціями МВС. Існує модельний закон про недержавну приватну розшукову діяльність, прийнятий у Санкт-Петербурзі на міжпарламентській асамблеї країн СНД, спираючись на який можна було б скоригувати проект Закону “Про охоронну діяльність”, що вже залежався на стадії повторного другого читання у Верховній Раді.

Причому, як уже говорилося, у ньому є досить багато помилок, неузгодженостей, певних порушень і Конституції, і законодавства, які не дають змоги прийняти його у тому вигляді, в якому його подано на розгляд Верховної Ради.

Василь Крутов, голова правління Асоціації міжнародного антитерористичного агентства:

Василь Крутов

— Тільки в умовах зрілого суспільства можна ефективно протидіяти як глобальному тероризму, так і насильницьким стереотипам у суспільних відносинах, насамперед в економічних. Вважаю, що

зміцненню правопорядку в Україні сприятиме залучення суспільних ресурсів у форматі недержавної системи безпеки підприємництва. У такий спосіб будуть створені реальні умови для громадського контролю за діяльністю правоохоронних органів.

Сергій Устименко, генеральний директор агентства безпеки “Юстар” (Молдова):

Сергій Устименко

— За 12 років роботи в охороні я переконався, що основна біда нашого бізнесу — цінова політика на ринку. Багато слабко підготовлених фірм, які виконують охоронні послуги непрофесійно, низько їх оцінюють, побоюючись конкурентів. Така ситуація стала можливою після прийняття Закону “Про недержавну детективну і охоронну діяльність”.

Закон “Про зброю” у нас дуже ліберальний. Громадяни нашої країни, схоже, найбільш озброєні в СНД: усі бажаючі мають право купити будь-яку зброю, крім автоматичної. Втім, статистика свідчить, що за час дії цього закону не траплялося випадків неправомірного застосування зброї.

Свою організацію ми створювали за оригінальним принципом. Оскільки наші попередники робили ставку на масовість і залучали до асоціації всіх бажаючих, ми надали перевагу елітним учасникам — службам, які професійно вели справи. У нас п'ять структур, які контролюють майже 50 відсотків ринку, охопленого недержавними службами безпеки. Ми стали справжніми конкурентами державній службі охорони, яка з об'єктивних та суб'єктивних причин надає дедалі менш якісні послуги. Гадаю, це спостерігається скрізь.

Коли в економіці країни з'являються великі іноземні фірми, коли наші підприємці дозрівають до рівня іноземних компаній, — підвищуються вимоги до охоронних фірм і високо цінується професіоналізм та вишкіл приватної охорони.

Анжей Вольські, генеральний директор Асоціації польських банків:

Анжей Вольські

— Безпека банку, на мій погляд, будується з багатьох складових. Фізична охорона — лише її частина, причому не найважливіша. Знач-

но актуальнішими є електронні засоби захисту. Наші законодавці вважають, що не всі об'єкти повинні охоронятися вартівним зі зброєю: завжди є ризик, що її буде застосовано. Законом визначено особливо важливі об'єкти, де й охорона має бути відповідною. У нас на стадії обговорення проекту цього закону були дискусії з представниками МВС. Вони взяли гору. Їх проект передбачав точне розмежування об'єктів, де охорона потребує особливої уваги, а де — ні. Стосовно об'єктів першої категорії, то не визначено, хто їх повинен охороняти. Зазначено лише, що це мають бути фірми, які отримали ліцензії на озброєну охоронну діяльність. Тобто виникла конкуренція. Тепер, через п'ять років, ми бачимо, як позитивно вона вплинула на наш ринок: допомогла навести на ньому порядок. Не знаю, який із наших банків використовує сьогодні державну охорону. Хіба що коли перевозиться величезна сума грошей, то на допомогу приїздить конвой із центрального банку. Тобто всі ці обов'язки щодо гарантування безпеки банків можна спокійно передати приватним компаніям.

Володимир Борецький, начальник юридичної служби Департаменту державної служби охорони при Міністерстві внутрішніх справ України:

Володимир Борецький

— Як професіонал і юрист викладу свій погляд на ринок охорони та перспективи його поліпшення з точки зору ДСО.

Звинування, що Державна служба охорони проти приватних охоронних структур, несправедливе. Зрештою, право вибору охорони закон залишає за підприємцем.

Державний сектор економіки становить близько 40 відсотків, решта — недержавний, який розвивається. У відповідному законодавчому акті слід зазначити, що недержавний сектор національної економіки, як і державний, впливає на національну, економічну та інформаційну безпеку. Отже, є всі підстави, щоб таких суб'єктів недержавного сектору обслуговували недержавні організації безпеки чи охорони, і мали ті ж повноваження. Тоді можна буде надати їм зброю. Але давайте означимо цей сектор. У Законі “Про основи національної безпеки” про нього не йдеться. У переліку суб'єктів, що забезпечують національну безпеку в економічній сфері, комерційних банків немає. У міжвідомчому держстандарті,

створеному МВС, серед об'єктів, які необхідно охороняти, їх теж не згадано. На якій підставі виступаючи тут вважають, що комерційні банки повинні мати зброю?

Щодо озброєних операторів на ринку охорони. Їх шість, ми не одні. Чому ж так багато розмов про монополічне становище охорони? У зверненні до антимонопольного комітету ми зазначили: давайте встановимо правила гри на ринку охоронних послуг — вісім років ми з вами ведемо мову про це, а відповіді досі не отримали.

Наступне запитання: які об'єкти відносити до обов'язкової охорони? Пропозиція НБУ озброїти охорону не нова, але наскільки вона виправдана? Я хотів би знати статистику нападів на банки. І чи правильна ідеологія: чим більше зброї — тим більше миру? Критерії для озброєння недержавної охорони не вироблені. Міністерство культури розуміє, що художні та історичні цінності повинна охороняти міліція, а банки, яким довірено гроші клієнтів та банків, ніяк не вирішать, чи треба охороні банків носити форму співробітників внутрішніх справ. Є десятки постанов та документів, які підтверджують, що господарники країни вважають нас, державну охорону, надійною. І Національний банк у положенні про свої територіальні відділення прямо записав, що філіали охороняються або власною озброєною охороною, або держслужбою охорони.

Олександр Сугоняко, президент Асоціації українських банків:

— Попередній виступаючий дивувався, що тільки банки висувають претензії до ДСО, а від інших клієнтів (тих, приміром, що торгують алкоголем) їх немає. А я скажу, чому в АУБ вони є: тому, що банки працюють прозоро, тому, що ми є вільними. Асоціація наша теж незалежна — ми дозволяємо собі мати позицію і називати речі своїми іменами, в тому числі кажучи про монополізм. За 12 років незалежності України МВС не змогло запропонувати ні Закону “Про зброю”, ні Закону “Про охоронну діяльність”, які б влаштували наше суспільство.

Геннадій Сейбутіс, президент Латвійської асоціації

Олександр Сугоняко

Геннадій Сейбутіс

охоронних фірм:

— Дозвольте зробити уточнення для представника МВС України, який шукає критерій монополізму. Він один в усьому світі. Це гроші, фінансовий оборот, більше нічого не варто вигадувати. Порівняйте фінансові потоки за рік усіх ліцензованих охоронних фірм та держохорони. Принаймні Європейський суд за два дні визнав би правоту банкірів.

Володимир Заречнев, голова правління Міжнародного громадського фонду “Правопорядок-Центр” (Росія):

— Проведений у нас депутатською парламентською групою аналіз засвідчив, що випадків незаконного, несанкціонованого застосування зброї в органах внутрішніх справ більше, ніж у приватних охоронних підприємствах. Це доводить, що приватним охоронним фірмам треба довіряти і давати їм розвиватися. В нас і у формувань МВС неоднакові умови на ринку, але якщо наші послуги є попит, то повинна бути й пропозиція. Приватних охоронців запрошують і банки, і великі комерційні структури. Ринок охоронних послуг, який спочатку в Росії був хаотичним, зараз уже набув плановірності. Триває його розподіл, охоронці об'єднуються в асоціації, фонди, створюють спеціалізовані підприємства. Всі вони координують свої дії з Комітетом із питань безпеки Державної Думи Росії, разом з ним працюють над проектом Закону Росії “Про охорону та розшукову діяльність”. В Україні, на мій погляд, треба зробити хоча б перші кроки, щоб усі структури працювали в правовому полі. І, звичайно ж, одразу слід вирішити проблему озброєння. Охорона без зброї — це не охорона.

Петро Решетніков, начальник управління банківських технологій Асоціації українських банків:

— Національний банк, виходячи зі своїх повноважень, закріплених відповідними законами, прийняв у 2001 році ряд нормативних актів, якими визначив порядок охорони банківських установ та вимоги щодо технічної оснащеності сховищ, лібералізувавши таким чином охорону банків. У цих документах НБУ вста-

Володимир Заречнев

Петро Решетніков

новив основні вимоги та принципи, якими керуються банки, створюючи належні умови для забезпечення надійного збереження грошей та цінностей. Банківським установам надано право мати власну службу охорони або на свій розсуд обирати охоронну фірму чи використовувати комбіновані варіанти за участю власної служби й інших суб'єктів охорони. Також передбачено посилення технічної захищеності банківських приміщень. При цьому перевага надається не фізичній охороні, а технічним засобам захисту та залученню сил реагування на сигнали тривої сигналізації.

Негативні наслідки монополізму ДСО банківська система особливо гостро відчула протягом 2001—2002 років: радикально підвищилася вартість послуг озброєної охорони.

Держава в особі відповідних органів управління, формуючи ринок послуг збройної охорони, мала б виходити з інтересів споживачів цих послуг. Оскільки цього не сталося, банківська система вимушена брати участь у формуванні конкурентних засад у сфері послуг озброєної охорони.

Виконуючи свої статутні завдання, АУБ стала на захист економічних інтересів банківської системи — активного споживача охоронних послуг. Згідно зі статтею 42 Конституції України держава захищає права споживачів (у тому числі споживачів охоронних послуг) та здійснює контроль за якістю і безпечністю. Тому ми сподіваємося, що співпраця, розпочата наприкінці 2001 року між АУБ та Кабінетом Міністрів України, триватиме і буде плідною.

Асоціація українських банків за участю комерційних банків розробила проект змін до Закону України “Про банки і банківську діяльність”, якими передбачено надати банківським установам право на володіння і використання вогнепальної зброї для здійснення функцій охорони власних приміщень, забезпечення схоронності грошей та цінностей при їх перевезенні та збереженні. Ця пропозиція АУБ розглянута НБУ, який підтримав ініціативу банків і подав до парламенту відповідний законопроект.

За підсумками роботи конференції прийнято резолюцію. Президенти Асоціації українських банків та Української федерації працівників недержавних служб безпеки направили на ім'я Президента України звернення щодо забезпечення побудови в державі повноцінного конкурентного ринку охоронних послуг.

ЕКСКЛЮЗИВ

Основні показники діяльності банків України на 1 грудня 2003 року

№ п/п	Назва показника	01.01.2001 р.	01.01.2002 р.	01.01.2003 р.	01.12.2003 р.	Темп приросту, %	
						11 місяців 2003 року	11 місяців 2002 року
1	Кількість зареєстрованих банків	195	189	182	179	x	x
2	Вилучено з Державного реєстру банків (із початку року)	9	9	12	8	x	x
3	Кількість банків, що перебувають у стадії ліквідації	38	35	24	20	x	x
4	Кількість діючих банків	153	152	157	155	x	x
4.1	Із них: з іноземним капіталом	22	21	20	20	x	x
4.1.1	У тому числі зі 100-відсотковим іноземним капіталом	7	6	7	7	x	x
5	Частка іноземного капіталу в статутному капіталі банків, %	13.3	12.5	13.7	11.6	x	x
Активи, млн. грн.							
1	Загальні активи (не скориговані на резерви за активними операціями)	39 866	50 785	67 774	100 806	48.7	27.9
1.1	Чисті активи (скориговані на резерви за активними операціями)	37 129	47 591	63 896	95 623	49.7	28.4
2	Високоліквідні активи	8 270	7 744	9 043	14 322	58.4	20.8
3	Кредитний портфель	23 637	32 097	46 736	71 074	52.1	38.1
3.1	У тому числі: кредити, надані суб'єктам господарювання;	18 216	26 564	38 189	55 970	46.6	35.0
3.2	кредити, надані фізичним особам	941	1 373	3 255	7 937	143.8	107.1
4	Довгострокові кредити	3 309	5 683	10 690	26 204	145.1	70.8
4.1	У тому числі довгострокові кредити, надані суб'єктам господарювання	2 761	5 125	9 698	22 181	128.7	67.5
5	Проблемні кредити (прострочені та сумнівні)	2 679	1 863	2 113	2 501	18.4	18.1
6	Вкладення в цінні папери	2 175	4 390	4 402	6 207	41.0	-19.3
7	Резерви за активними операціями банків	2 737	3 194	3 905	5 231	34.0	20.9
	Відсоток виконання формування резервів	61.5	85.4	93.3	97.4	x	x
7.1	У тому числі резерв на відшкодування можливих втрат за кредитними операціями	2 336	2 963	3 575	4 580	28.1	19.4
Пасиви, млн. грн.							
1	Пасиви, всього	37 129	47 591	63 896	95 623	49.7	28.4
2	Балансовий капітал	6 507	7 915	9 983	11 729	17.5	17.3
2.1	У тому числі статутний капітал	3 671	4 573	5 998	7 239	20.7	21.4
3	Зобов'язання банків	30 622	39 676	53 913	83 894	55.6	30.6
3.1	У тому числі кошти суб'єктів господарювання;	13 071	15 653	19 703	26 383	33.9	20.0
3.1.1	із них строкові кошти суб'єктів господарювання	2 867	4 698	6 161	9 346	51.7	26.3
3.2	Вклади фізичних осіб;	6 649	11 165	19 092	29 443	54.2	60.2
3.2.1	із них строкові вклади фізичних осіб	4 569	8 060	14 128	22 888	62.0	67.7
Довідково							
1	Регулятивний капітал, млн. грн.	5 148	8 025	10 099	12 074	19.6	16.8
2	Адекватність регулятивного капіталу (Н2)	15.53	20.69	18.01	14.37	x	x
3	Доходи, млн. грн.	7 446	8 583	10 470	12 304	x	x
4	Витрати, млн. грн.	7 476	8 051	9 785	11 618	x	x
5	Результат діяльності, млн. грн.	-30	532	685	686	x	x
6	Рентабельність активів, %	-0.09	1.19	1.19	0.97	x	x
7	Рентабельність капіталу, %	-0.45	7.50	7.98	6.96	x	x
8	Чиста процентна маржа, %	6.31	6.46	5.63	5.72	x	x

Матеріал надано управлінням аналізу звітності та оперативного моніторингу департаменту методології та планування банківського нагляду НБУ.

**Олена
Примостка**

Аспірант Київського національного економічного університету

Із 1 січня набули чинності закони України “Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування” та “Про недержавне пенсійне забезпечення”, за якими почала діяти нова пенсійна система в Україні. В умовах загальноєвропейського постаріння та збільшення кількості населення пенсійного віку впровадження нової пенсійної системи є досить виваженим рішенням. Банківські установи відіграватимуть активну роль у новій пенсійній системі, і тому дослідження їх ролі на цьому ринку є доцільним і своєчасним.

Аспекти

Місце та роль банківських установ у новій пенсійній системі

Стратегія економічного та соціального розвитку України на 2002—2011 роки передбачає концентрацію зусиль усіх органів влади та місцевого самоврядування на здійсненні комплексу радикальних заходів, спрямованих на розширення міжнародної співпраці та адаптації національного законодавства до міжнародних норм. Із 1 січня 2004 року набули чинності два закони України “Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування” та “Про недержавне пенсійне забезпечення”, за якими почала діяти нова пенсійна система в Україні. Вона — трирівнева: перший рівень — солідарна система пенсійного забезпечення, другий — накопичувальна, третій — добровільне недержавне пенсійне забезпечення. Перший та другий рівні є обов’язковими для всього працюючого та самозайнятого населення, третій — добровільний.

Запровадження нової системи пенсійного забезпечення є прикладом вдалого поєднання регулятивних актів загального характеру та специфічних вимог сьогодення. Згідно із законодавством банки відіграватимуть у ній важливу роль. Активна позиція банків як суб’єктів ринку пенсійного страхування та забезпечення передбачена одночасно й у системі державного пенсійного страхування, й у системі недержавного пенсійного забезпечення. Функції банківських установ залежно від рівня системи наведено в таблиці.

На першому рівні, у системі загальнообов’язкового державного пенсійного страхування, банківська установа може діяти як уповноважений банк та зберігач. Уповноваженим може бути будь-який банк, визначений правлінням Пенсійного фонду. Він має провадити розрахунково-касові операції з коштами Пенсійного фонду та зберігати резерв коштів для поточних потреб фонду. Банк-зберігач виконує функцію зберігання резерву коштів Пенсійного фон-

ду для покриття дефіциту бюджету в майбутніх періодах.

Другий рівень нової пенсійної системи представлений накопичувальною системою та передбачає створення, за оптимістичними прогнозами, у 2007 році Накопичувального фонду як цільового позабюджетного фонду. Адміністративне управління Накопичувальним фондом буде здійснювати виконавча дирекція Пенсійного фонду.

У системі другого рівня загальнообов’язкового державного пенсійного страхування банківська установа виконує функцію зберігача, тобто здійснює операції щодо зберігання та обслуговування коштів Накопичувального фонду. Банк надає фонду й інформацію стосовно чистої вартості його активів.

У системі накопичувального пенсійного забезпечення протягом певного проміжку часу може бути лише один банк-зберігач. За результатами тендеру Пенсійний фонд укладає зі зберігачем договір строком на п’ять років, який схвалюють рада Накопичувального фонду та спостережна рада зберігача.

За рішенням ради Накопичувального фонду строк дії договору може бути продовжений без проведення тендера ще на два роки. У випадку пролонгації до договору зі зберігачем можуть бути внесені зміни лише щодо запровадження нових послуг або зменшення вартості тих, які досі надавалися, за умови зменшення чи незмінності вартості послуг зберігача порівняно із попереднім договором.

Усі операції з пенсійними активами, розміщеними у цінних паперах, здійснюються через банк-зберігач, причому виконання цих функцій не може поєднуватися із виконанням функцій з управління пенсійними активами.

Наявність низки гарантій законодавчого характеру значно підвище рівень довіри населення до нової пенсійної системи. Зважаючи на ту обставину, що кошти Накопичувального фонду обслу-

Роль банківських установ у новій пенсійній системі	
Рівні пенсійної системи	Роль банківської установи
Перший рівень — солідарна система	Уповноважений банк, зберігач
Другий рівень — державна накопичувальна система	Зберігач
Третій рівень — недержавна накопичувальна система	Учасник ринку, зберігач

говуватимуться лише одним зберігачем, на рахунках якого розміщуватимуться акумульовані кошти, доцільно ввести ряд вимог та обмежень щодо діяльності таких банківських установ.

Законом встановлюються вимоги до банківських установ — зберігачів, які оперують у накопичувальній пенсійній системі. Зокрема зберігач повинен:

- ◆ мати ліцензію Державної комісії із цінних паперів та фондового ринку на право ведення професійної депозитарної діяльності зберігача цінних паперів;

- ◆ володіти регулятивним капіталом у сумі, еквівалентній не менш як 40 млн. євро за офіційним обмінним курсом Національного банку України.

Зважаючи на вимогу щодо розміру регулятивного капіталу на тлі значного рівня недокапіталізації банківського сектору України, можемо констатувати, що працювати зберігачами зможуть лише найбільші банки (їх на сьогодні лише десять). Отже, великі, середні та малі банки не матимуть можливості ні брати участь у тендері, ні бути учасниками системи недержавного пенсійного страхування.

Банк-зберігач повинен також забезпечити зберігання та облік резерву коштів для покриття дефіциту бюджету Пенсійного фонду в майбутніх періодах окремо від пенсійних активів Накопичувального фонду.

Визначено ряд обмежень щодо пов'язаних осіб, зокрема банк-зберігач не може бути компанією з управління активами, пов'язаною особою компанії з управління активами та активами її пов'язаних осіб, а також не може бути пов'язаною особою аудитора Накопичувального фонду та його пов'язаних осіб.

Банк-зберігач не може бути кредитором органів Пенсійного фонду або компанії з управління пенсійними активами, з якою фондом укладено договір про управління активами.

Відповідно до завдань, поставлених перед банком-зберігачем у новій пенсійній системі, він має виконувати такі функції:

- ◆ відкривати рахунок Накопичувального фонду, здійснювати розрахунково-касові операції у грошових коштах та операції із цінними паперами Накопичувального фонду і забезпечувати зберігання грошових надходжень до нього та цінних паперів, які є пенсійними активами, а також інших документів, пов'язаних із формуванням та використанням пенсійних активів;

- ◆ відкривати і здійснювати розрахунково-касові операції за рахунком Пенсійного фонду, на якому акумулюється резерв коштів для покриття дефіциту бюджету Пенсійного фонду в майбутніх періодах, забезпечувати їх

зберігання;

- ◆ здійснювати операції з активами, розміщеними у цінних паперах, які сформовані за рахунок резерву коштів для покриття дефіциту бюджету Пенсійного фонду в майбутніх періодах;

- ◆ розміщувати резерв коштів для покриття дефіциту бюджету Пенсійного фонду в майбутніх періодах на депозитних рахунках з виплатою відсотків у розмірах, передбачених відповідним договором;

- ◆ виконувати доручення виконавчої дирекції Пенсійного фонду щодо перерахування коштів у сумі, облікованій на накопичувальному пенсійному рахунку застрахованої особи, до недержавного пенсійного фонду, страхової організації для оплати договору страхування довічної пенсії або одноразової виплати застрахованій особі чи спадкоємцям;

- ◆ виконувати доручення виконавчої дирекції Пенсійного фонду щодо перерахування коштів Накопичувального фонду для оплати витрат, пов'язаних з адміністративним управлінням Накопичувальним фондом, виплати винагороди раднику з інвестиційних питань, компаніям з управління активами, зберігачу, аудитору Накопичувального фонду;

- ◆ подавати Пенсійному фонду та раді Накопичувального фонду в установленому порядку: інформацію про загальну суму страхових внесків, перерахованих до Накопичувального фонду; передбачену законодавством звітність, пов'язану зі зберіганням та використанням пенсійних активів і резерву коштів для покриття дефіциту бюджету Пенсійного фонду в майбутніх періодах; дані щодо загальної вартості пенсійних активів, їх ринкової вартості на день подання цих даних та щодо загального обсягу інвестиційного доходу за відповідний період; інформацію про операції з пенсійними активами, проведені компаніями з управління активами.

Зберігачу забороняється придбання активів у цінних паперах Накопичувального фонду та укладення договорів щодо надання послуг торговця цінними паперами із компанією з управління активами.

Виступаючи як зберігач, банк подає правління Пенсійного фонду, раді Накопичувального фонду та Кабінету Міністрів України щорічний звіт про свою діяльність, який схвалює наглядова рада. Також зберігач зобов'язаний забезпечити відокремлене зберігання та окремий облік коштів Накопичувального фонду, що інвестуються кожною із компаній з управління активами, та пенсійних активів у цінних паперах, які перебувають у їх управлінні.

Нині зберігач несе відповідальність

перед Пенсійним фондом лише за збитки, завдані Накопичувальному фонду та/або застрахованим особам унаслідок невиконання або неналежного виконання умов договору, забезпечує їх відшкодування і не відповідає за зобов'язаннями Пенсійного фонду перед застрахованими особами та за зобов'язаннями компаній з управління активами.

Оплата послуг зберігача провадиться згідно з договором, укладеним між Пенсійним фондом та зберігачем, але максимальний щорічний розмір винагороди зберігача не може перевищувати 0.3% загальної річної суми страхових внесків, перерахованих до Накопичувального фонду. Оскільки внески до Накопичувального фонду, за певними винятками, будуть сплачуватися в обов'язковому порядку у розмірі 7% від доходу фізичних осіб, передбачається, що кумулятивна величина залучених коштів буде доволі значною. Таким чином, укладення банком договору зберігання, з одного боку, є досить привабливим, з другого — підвищує ступінь відповідальності банку.

На третьому рівні, у системі недержавного пенсійного забезпечення, банківські установи можуть виступати як безпосередні учасники шляхом укладення договорів про відкриття пенсійних депозитних рахунків та виконуючи функції зберігача.

Розглянемо спочатку роль банку як безпосереднього учасника нової системи недержавного пенсійного забезпечення. Учасником ринку банківська установа може стати шляхом укладення договорів про відкриття пенсійних депозитних рахунків для накопичення пенсійних заощаджень. Їх сума обмежується величиною, визначеною для відшкодування вкладів Фондом гарантування вкладів фізичних осіб. На даний час розмір цієї суми встановлений на рівні 2 000 грн.

Привабливим для банківських установ у новій пенсійній системі є можливість формування стабільної довгострокової ресурсної бази.

Банк може виконувати і роль зберігача недержавного пенсійного фонду. Вимоги до банків — зберігачів недержавного пенсійного фонду аналогічні вимогам, що висуваються до зберігача Накопичувального фонду, але існують і певні відмінності, зокрема щодо пов'язаних осіб.

Банк-зберігач не має бути пов'язаною особою недержавного пенсійного фонду, з радою якого укладено договір про обслуговування пенсійного фонду, адміністратора, осіб, що здійснюють управління активами, засновників і аудитора такого фонду та їх пов'язаних осіб. Також банк не має права виступати зберігачем та водно-

час управляти активами створеного ним корпоративного пенсійного фонду. У разі кредитування адміністратора або осіб, що здійснюють управління активами пенсійного фонду, банк-зберігач не може укласти договір про обслуговування цього ж пенсійного фонду.

Недержавний пенсійний фонд може обслуговуватися тільки одним зберігачем, тому усі операції з активами цього пенсійного фонду здійснюються через нього. Зокрема, відкриваються поточні рахунки пенсійного фонду, зберігаються пенсійні активи пенсійного фонду у цінних паперах та документи, які підтверджують право власності на пенсійні активи в інших формах. Обов'язками зберігача пенсійного фонду є:

- ◆ відкриття та ведення рахунків пенсійного фонду;

- ◆ приймання, передача (переведення), облік та забезпечення зберігання цінних паперів, а також документів, які підтверджують право власності на пенсійні активи в інших формах, документів, пов'язаних із формуванням та використанням пенсійних активів;

- ◆ перевірка підрахунку чистої вартості активів пенсійного фонду і чистої вартості одиниці пенсійних внесків;

- ◆ виконання розпоряджень адміністратора недержавного пенсійного фонду щодо перерахування пенсійних коштів;

- ◆ виконання розпоряджень адміністратора щодо перерахування грошових коштів для оплати послуг адміністратора, зберігача, винагороди особі, що провадить діяльність з управління активами пенсійного фонду, аудитора (аудиторської фірми), оплати консультативних та агентських послуг, послуг торговців цінними паперами та інших посередників, здійснення оплати витрат на перереєстрацію прав власності та оплати інших витрат;

- ◆ виконання розпоряджень особи, на яку покладено управління активами пенсійного фонду, згідно з інвестиційною декларацією пенсійного фонду;

- ◆ зберігання копій розпоряджень щодо операцій із цінними паперами та іншими активами, наданих особами, що здійснюють управління активами пенсійного фонду, торговцям цінними паперами та іншим посередникам;

- ◆ подання звітності встановленої форми.

Однією з найважливіших функцій, що покладається на зберігача, є функція контролера за активами пенсійного фонду. По-перше, у разі виявлення порушень законодавства щодо провадження діяльності з управління активами пенсійного фонду, вчинених особою, на яку

таке управління покладено, зберігач протягом одного робочого дня з моменту виявлення зазначеного порушення письмово надає відповідну інформацію раді пенсійного фонду, адміністратору, самому порушнику та уповноваженим органам. По-друге, у разі зменшення протягом року чистої вартості одиниці пенсійних внесків більш як на 20% зберігач повинен повідомити про це раду пенсійного фонду та уповноважені органи.

Суттєвим обмеженням для банків є заборона зберігачу використовувати активи пенсійного фонду, що перебувають на рахунках цього фонду, як кредитні ресурси. Невід'ємною частиною договору є інвестиційна декларація пенсійного фонду, відомості про осіб, що здійснюють управління активами пенсійного фонду, та копії укладених з ними договорів про управління активами.

Рада фонду може замінювати зберігача у випадку закінчення строку дії договору або шляхом його розірвання, але з обов'язковим повідомленням уповноважених органів про зміну зберігача.

Дострокове розірвання договору про обслуговування пенсійного фонду зберігачем рада фонду ініціює у разі:

- 1) анулювання Державною комісією із цінних паперів та фондового ринку ліцензії на провадження депозитарної діяльності зберігача цінних паперів;

- 2) повідомлення органів державної влади про порушення зберігачем законодавства про недержавне пенсійне забезпечення;

- 3) порушення зберігачем умов договору про обслуговування пенсійного фонду;

- 4) порушення справи про банкрутство зберігача, прийняття рішення про його ліквідацію або введення щодо нього режиму санації.

Договір про обслуговування пенсійного фонду може бути достроково розірваний за ініціативою зберігача у разі його неспроможності виконувати свої функції відповідно до умов договору про обслуговування пенсійного фонду зберігачем, про що він повинен письмово повідомити раду відповідного пенсійного фонду із зазначенням причин, які перешкоджають виконанню такого договору.

У разі закінчення строку або розірвання зазначеного договору рада фонду зобов'язана:

- 1) письмово, із зазначенням підстав розірвання договору повідомити про це уповноважені органи, зберігача, адміністратора, осіб, які здійснюють управління активами фонду;

- 2) укласти договір про обслуговуван-

ня пенсійного фонду з іншим зберігачем.

У випадку обрання нового зберігача попередній, з яким розривається договір, зобов'язаний:

- забезпечити передачу всіх пенсійних активів фонду та належної документації новому зберігачу в зазначені у договорі строки;

- виконувати функції зберігача щодо пенсійних активів, які залишатимуться у нього на зберіганні, до повної передачі всіх пенсійних активів фонду новому його зберігачу;

- повністю завершити передачу пенсійних активів та всієї належної документації до дати припинення дії договору, укладеного зберігачем з радою пенсійного фонду.

У межах реалізації своїх повноважень зберігач несе відповідальність за збитки, завдані ним недержавному пенсійному фонду та його учасникам унаслідок невиконання або неналежного виконання умов договору про обслуговування пенсійного фонду зберігачем та відшкодовує їх.

Зберігач не несе відповідальності за зобов'язаннями пенсійного фонду перед його учасниками, за зобов'язаннями осіб, що здійснюють управління активами пенсійного фонду, та за зобов'язаннями адміністратора перед пенсійним фондом.

Отже, із викладеного вище можна зробити висновок, що участь у новій системі пенсійного забезпечення відкриває перед банками нові можливості щодо залучення коштів, розширює спектр банківських послуг. За рахунок розміщення до 50% загальної вартості пенсійних активів на банківських депозитних рахунках та в ошадних сертифікатах розширюватиметься ресурсна база.

Проте до учасників нової системи пенсійного забезпечення висуваються підвищені вимоги, зокрема щодо розміру регулятивного капіталу, показників надійності та фінансової стійкості банку.

Особливо жорсткі вимоги висуваються до банків-зберігачів. Вони повинні мати висококваліфіковані кадри, які спеціалізувалися б саме на веденні рахунків та визначенні чистої вартості пенсійних активів Пенсійного та Накопичувального фондів та ретельно стежили за дотриманням нормативних вимог щодо умов інвестування пенсійних активів, підготовка яких вимагатиме певних витрат. □

Література

1. Закон України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування".

2. Закон України "Про недержавне пенсійне забезпечення".

На порядку денному/

Роль сучасного банку в боротьбі з легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом

Олена Романченко

Начальник управління фінансового контролю, аналізу та моніторингу ризиків АБ "Діамант".
Кандидат економічних наук

Цією публікацією автор продовжує актуальну тему, розпочату в № 9 "Вісника НБУ" за 2003 рік. У попередній статті йшлося про відмивання "брудних" грошей як злочин, про розробку дієвої методології боротьби з легалізацією незаконних доходів. У другій статті О. Романченко зосереджує увагу на ролі сучасних банків у цій боротьбі, розглядає питання становлення системи фінансового моніторингу й аналізу змін у діяльності комерційних банків у нових умовах.

Боротьба з відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом, швидко набула світового розмаху. Економічні методи протистояння організованій злочинності і тіньовому бізнесу довели свою життєздатність ще в період їх застосування виключно проти сфери розповсюдження наркотиків і психотропних речовин. Потреба в державній системі контролю за легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом, нині є очевидною. Такий контроль у поєднанні з ефективним розслідуванням предикатних правопорушень дає змогу створити ефективну систему протидії незаконному бізнесу. Ризик потрапити у сферу контролю справляє стримуючий вплив на розвиток організованої злочинності.

ОСНОВИ МЕХАНІЗМУ КОНТРОЛЮ ЗА ОРГАНІЗОВАНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ

Комплекс організаційних і правових заходів щодо запобігання легалізації брудних коштів у цілому склався. Це:

- визначення поняття легалізації (відмивання) доходів;
- визнання легалізації (відмивання) доходів злочином і встановлення відповідальності за його вчинення;
- встановлення вимог щодо реєстрації певних видів фінансових операцій та ідентифікації осіб, які їх здійснюють, установлення вимог до зберігання відомостей про такі операції;
- застосування широкого поняття фінансової операції як операції з грошима, цінними паперами, майном, майновими правами та висунення вимоги щодо реєстрації таких операцій;
- застосування широкого поняття фінансового посередника, якими визнаються не тільки кредитні установи, а й ломбарди, реєстратори, депозитарії тощо;
- встановлення обмежень на операції з готівкою та з переміщення

готівки через митний кордон;

— зобов'язання фінансових установ повідомляти уповноваженому органу про операції, що потребують особливого контролю;

— гарантування співробітникам фінансових установ імунітету від відповідальності за розголошення відомостей, що становлять банківську або комерційну таємницю, при повідомленні таких відомостей уповноваженому органу та встановлення відповідальності за неповідомлення інформації про операції, які потребують особливого контролю.

Отже, у структурі фінансового контролю співіснують два взаємопов'язаних механізми: карно-правовий і фінансовий.

ОРГАНІЗАЦІЯ ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ

Наявний світовий досвід пропонує до застосування три основні схеми організації фінансового контролю.

Перша — система контролю, якою передбачено заборону великих за обсягом угод із готівкою без участі професійного посередника. Вона реалізована в межах Європейського Союзу. Наприклад, італійським законодавством не вимагається, щоб підприємці або фінансисти вели облік значних угод із готівкою та повідомляли про них. Натомість існує заборона на здійснення таких угод без законного фінансового посередника, який веде відповідний облік.

Друга — система контролю, якою передбачено обов'язкове повідомлення уповноваженого органу про всі угоди, сума яких перевищує певний обсяг. Така система діє у Сполучених Штатах Америки та Австралії. Схема, безумовно, примітивна, але саме її примітивність гарантує отримання уповноваженим органом інформації, хай і не дуже високої якості. Крім того, простота критерію відбору опе-

рацій, що підлягають контролю, робить правила гри якими та зрозумілими для всіх учасників і виключає момент підозри з боку суб'єкта фінансового моніторингу.

Третя — система контролю, якою передбачено інформування про сумнівні угоди. Проблема реалізації цієї системи полягає у визначенні сумнівності. Якщо вона базується на жорсткій фіксації предикатного злочину (наприклад, тероризму або наркоторгівлі), на суб'єкта фінансового моніторингу автоматично покладаються функції розслідування, оскільки ходити з тавром “терорист” ніхто не погодиться, а кваліфікації фінансиста для встановлення причетності особи до цієї соціально небезпечної діяльності недостатньо. Інший спосіб визначення сумнівності — застосування органами нагляду певних критеріїв. Утримаємося від аналізу того, наскільки вони будуть адекватними та дієздатними. Зрештою, останній спосіб визначити сумнівність операції — цілкомито покластися на досвід суб'єкта фінансового моніторингу.

В Україні реалізується модель фінансового контролю змішаного типу. Національний банк уже проводить роботу з обмеження готівкового обігу без участі банківських установ. Кількісний критерій щодо визначення операцій, які підлягають фінансовому моніторингу, встановлено законодавчо. Стосовно ж визначення сумнівності операцій маємо повний спектр методів:

- суб'єкти фінансового моніторингу, зокрема банки, зобов'язані припинити операції, якщо є підозра, що вони проводяться для фінансування тероризму. При цьому з'ясувати особу терориста або перелік осіб, які засуджувалися за вчинення цього злочину, абсолютно неможливо;

- суб'єкти фінансового моніторингу мають перелік операцій, контроль за якими є обов'язковим. Цей перелік визначено статтею 11 Закону України “Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом”;

- перелік операцій, які мають контролюватися на розсуд суб'єкта фінансового моніторингу на підставі його внутрішніх правил, визначається статтею 12 зазначеного закону.

Залишилося з'ясувати, як же почуватиметься суб'єкт фінансового моніторингу у складній моделі контролю за відмиванням кримінальних доходів, реалізованій в Україні.

ПОЛІТИКА “ЗНАЙ СВОГО КЛІЄНТА” І ПРОГРАМИ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ

Політика “знай свого клієнта” не є відкриттям сучасності. Це не що інше, як давно відомий принцип “Due Diligence” — принцип захисту репутації фінансової установи, яким передбачено відмову від співробітництва з недобропорядними контрагентами. До встановлення в Україні законодавчих вимог щодо ідентифікації клієнтів кожен банк вирішував цю проблему по-своєму. За десять років у нашій країні сформовано і закріплено функції служб безпеки та юриспруденції. Тепер вимоги щодо дотримання принципу “Due Diligence” посилюються настільки, що власна політика в цій галузі практично втратила сенс.

У цьому контексті зауважимо моральну застарілість певних нормативних вимог до банківської діяльності. Мовиться, зокрема, про відокремлення підрозділу з торгівлі цінними паперами всередині банку та заборону руху інформації між цим та іншими підрозділами. Принципом “Due Diligence” передбачено, що певна інформація про клієнта, особливості його діяльності, фінансові інтереси має бути доступною для багатьох співробітників банку. Інакше кожен відділ (департамент) буде змушений самотужки здійснювати ідентифікацію. Сказати, що це створить для клієнта незручності — нічого не сказати.

Безперечно, для забезпечення “прозорості” клієнта персоналу необхідно набути спеціальних навиків. Це взагалі є однією з головних складностей роботи вітчизняного банкіра: за розвинутої технічної бази та високих темпів якісного й кількісного зростання операцій він не встигає формувати ділові звичаї (те, що прийнято називати звичайною практикою, тобто більш-менш стандартні процедури, не визначені законодавчо, але використовувані досить широко).

Якщо зазвичай відсутність традицій ми компенсуємо чужим досвідом (часто використовуючи його дуже екліктично), то у випадку з фінансовим моніторингом цей досвід просто ніде взяти. Що ж робити? Залишається вклонитися методології, яка, може, й не гарантує уникнення дрібних прорахунків, але точно застереже від великих помилок.

ТОМУ ЩО ОСОБЛИВИ...

У сукупності суб'єктів первинного фінансового моніторингу банкам належить особлива роль. Це пояснюється кількома причинами.

Передовсім банки — найорганізованіші фінансові посередники. Тобто здатні швидко реагувати на зміни умов діяльності. Саме внаслідок цього на банки припадає лівова частка управлінських зусиль щодо організації та здійснення фінансового моніторингу.

По-друге, банк традиційно є першочерговою розрахунковою агентом. Отже, з одного боку, проведення розрахунків без участі банку неможливе. Відтак він володіє інформацією практично про всі розрахунки клієнта. З іншого боку, специфіка українських банків у тому, що вони, як правило, прагнуть максимально розширювати спектр своїх послуг. Таким чином, банк де-факто є водночас і власне банком, і професійним торговцем цінними паперами, і депозитарієм, зберігачем, і консалтинговою компанією. Широкий діапазон обслуговуваних операцій та великий обсяг інформації дають усі підстави стверджувати, що банк об'єктивно набуває статусу не просто фінансового посередника, а й фінансового експерта.

В Україні банки сьогодні є чи не єдиними фінансовими посередниками, які справді здатні здійснювати фінансовий моніторинг. Надана ними інформація буде наймасовішою. Отже, доведеться враховувати технологічні особливості їх роботи. Головне — потрібно зрозуміти, що український банк (будь-який) здійснює облік у програмно-апаратному комплексі, організованому як база даних. Одиницею обліку в цій базі є транзакція, яка характеризується граничною кількістю параметрів. Причому єдиний неформалізований параметр — призначення платежу. Усе ніби гаразд, але світовий досвід і, отже, українська модель фінансового моніторингу передбачають опис операції, а операція може визначатись (і, як правило, визначається) кількома транзакціями. Варіантів вирішення цього методологічного конфлікту лише два: або банки будуть змушені переналаджувати свої облікові системи, або Державний комітет з фінансового моніторингу змінить методологію.

Те ж стосується ще однієї особливості банківської діяльності. В обов'язки розрахункового агента, яким виступає банк, не входить кон-

троль за поставкою товару або наданням послуги. Тобто для банку операція є закінченою в момент здійснення платежу. Однак із точки зору фінансового моніторингу операція є закінченою в момент остаточних розрахунків. Навряд чи знайдеться в Україні банк, готовий вимагати від клієнта свідоцтво про одержання або надання ним робіт, послуг, товарів та підшивати в документи дня товарні накладні, довіреності на одержання цінностей тощо.

ЗА ЯКИМИ БАНКАМИ МАЙБУТНЄ?

Отже, банки об'єктивно є специфічними суб'єктами фінансового моніторингу. А бути такими суб'єктами є так само специфічно для банків. Не буде перебільшенням сказати, що суперечки навколо цього питання мають під собою одну-єдину причину.

Банк, або, у трохи застарілій термінології, комерційний банк, — це абсолютно приватна організація, заснована на кошти приватних осіб. Головною метою функціонування банку є одержання прибутку. З набуттям чин-

ності законодавства з питань протидії легалізації (відмиванню) коштів, одержаних злочинним шляхом, на банк покладається суспільна (мало того — правоохоронна) функція здійснення фінансового моніторингу, виконання якої часто входить у конфлікт зі статутними завданнями діяльності. Отже, можемо говорити про зміну концепції функціонування сучасного банку.

У чому ж полягатиме ця зміна? По-перше, дискусію про переваги універсальних та спеціалізованих банків можна вважати завершеною. Найактуальніший рекламний лозунг для банкіра сьогодні: “Усе — в одному флаконі!” Інші принципи роботи важко собі уявити, оскільки в результаті ідентифікації клієнту доведеться надавати фінансовому посереднику такий обсяг інформації про себе, що він, природно, намагатиметься співпрацювати з якомога вужчим колом посередницьких установ.

По-друге, слід подивитися правді у вічі й зізнатися, що концепція діяльності банку, яка будувалася на принципі банківської таємниці, відійшла в минуле. Чи варто шкодувати із цього

приводу? Хтозна. Інститут законодавчо закріпленої банківської таємниці налічує всього близько трьох століть. Об'єктивною підставою для легітимації банківської таємниці було суттєве зростання обсягів капіталів, власники яких не були зацікавлені в розголошенні джерел походження коштів. Влада мала вибрати щось одне: або високі моральні принципи, або політику “гроші не пахнуть”. Принаймні порівняно з історією кредиту, якому вже кілька тисячоліть, триста років — мить.

У будь-якому разі сучасний банк в умовах боротьби з відмиванням коштів, одержаних злочинним шляхом, не може гарантувати клієнтам збереження банківської таємниці. Отже, побудовану за цією ідеєю концепцію діяльності потрібно замінити, і заміна має бути адекватною. Якщо банк не може гарантувати сувору конфіденційність одержаної інформації, він має гарантувати добропорядному клієнту послуги фінансового експерта такої якості, яка компенсувала б певний дискомфорт від втрати таємності. □

Парламентські слухання/

Парламентарії шукають шляхи компенсації втрачених заощаджень

54 млн. ошадних рахунків, власники яких втратили свої вклади; 132 млрд. грн. невиплачених заощаджень, що перевищує 2 річних державних бюджетів; донині компенсовано менше 1 відсотка цієї суми; до завершення виплат за діючою системою залишається понад 600 років — ці цифри красномовно свідчать: принципи, закладені в основу процесу повернення втрачених вкладів, не працюють. Ідеться, без перебільшення, про загальнонаціональну проблему, яка не може не хвилювати народних обранців. 8 грудня 2003 року у Верховній Раді пройшли слухання “Про державну політику в галузі повернення та компенсації втрачених знецінених заощаджень громадян: стан відновлення та перспективи”.

Відкриваючи слухання, Голова Верховної Ради Володимир Литвин закликав шукати реальні підходи до розв'язання проблеми, наголосивши: “Втрата заощаджень — один із головних чинників, який є каталізатором недовіри людей до влади. Йдеться не просто про відновлення соціальної справедливості, йдеться про імідж і майбутнє держави”.

Із доповіддю від організаційного

комітету з підготовки парламентських слухань виступив голова Комітету Верховної Ради з питань соціальної політики та праці Василь Хара, зі співдоповідями — голова тимчасової спеціальної комісії з питань фінансово-економічного обґрунтування джерел і механізму відновлення заощаджень громадян Катерина Фоменко та заступник міністра фінансів Олександр Яременко.

ІСТОРІЯ ПИТАННЯ

Аби зорієнтувати присутніх у суті питання, доповідачі частину своїх виступів присвятили його історії.

Заощадження громадян виконували роль потужних інвестицій у народне господарство Радянського Союзу. Значний їх обсяг у передкризові 1989—1991 роки акумулювала система Ошадбанку. За діючими тоді правилами, на початку кожного року депозити Ошадбанку України, який був невід'ємною частиною Ошадбанку СРСР, перераховували до останнього, а в кінці року — повертали. У січні 1991-го близько 84 млрд. радянських рублів перевезли у Москву, до Ошадбанку СРСР. У грудні того ж року Радянський Союз розвалився разом зі своєю єдиною фінансовою системою, і гроші в Україну не повернулися.

Унаслідок кризи в економіці України та гіперінфляції купівельна спроможність грошей стрімко впала. Грошова реформа 1996 року, коли карбованці обміняли за курсом 100 тисяч за одну гривню, остаточно знецінила ошадні вклади. Українська держава вирішила відшкодувати населенню збитки і в листопаді 1996 р. першою в СНД прийняла Закон “Про державні гарантії відновлення заоща-

джень громадян України”. Закон, на думку парламентаріїв, виявився недієздатним — його слід або скасувати, або суттєво змінити. Розміри коштів, щорічно передбачуваних у державному бюджеті на компенсацію втрат, не забезпечують реального зменшення обсягу неповернутих вкладів громадян.

ПОЗИЦІЯ ВЛАДНИХ СТРУКТУР

Верховна Рада

Депутати Верховної Ради другого скликання подали 10, а третього скликання — 19 законопроектів про внесення змін до закону 1996 року. Комітет з питань соціальної політики та праці розглянув їх і практично всі, повідомив **Василь Хара**, запропонував прийняти за основу. Слід також, додав голова комітету, заручитися підтримкою Національного банку і його допомогою в пошуку коштів та визначенні додаткових джерел фінансування. Скажімо, за прикладом Білорусі, установи Ощадбанку могли б розглянути питання про видачу сертифікатів для сплати частини житлово-комунальних послуг, придбання медикаментів, товарів довгострокового користування вітчизняного виробництва тощо.

Тимчасова спеціальна комісія з питань фінансово-економічного обґрунтування джерел і механізму відновлення заощаджень громадян, доповіла **Катерина Фоменко**, працює за двома напрямками: визначення зовнішніх і внутрішніх джерел фінансування компенсації знецінених вкладів.

Щодо зовнішніх джерел, то вивчивши відповідні документи, комісія дійшла висновку: є всі підстави для відновлення переговорів стосовно зобов'язань колишнього Ощадбанку СРСР перед вкладниками України. Цей висновок підтримали комітети Верховної Ради із закордонних справ, з питань соціальної політики, Міністерство закордонних справ України. Комісія подала до Верховної Ради проект постанови про створення у складі Міжпарламентської комісії зі співробітництва Верховної Ради України та Федеральних Зборів Російської Федерації міжпарламентської групи для врегулювання з Росією питань розподілу міждержавних зобов'язань колишнього Ощадбанку СРСР закладами громадян України. Проте до розгляду цього проекту у Верховній Раді справа досі не дійшла.

Щодо внутрішніх джерел, то, на

думку комісії, одним із найсуттєвіших із них має стати податок на нерухоме майно громадян. Відповідний проект закону подано ще у квітні 2003 року. Його впровадження, упевнена Катерина Фоменко, не позначиться на матеріальному становищі малозахисених верств населення, оскільки неоподатковуваний мінімум становитиме 70 тисяч доларів загальної вартості нерухомості.

Тимчасовою спеціальною комісією подано ще один проект закону, в якому запропоновано новий механізм компенсації знецінених вкладів. Він передбачає створення спеціального Державного фонду компенсації заощаджень громадян. На суму компенсації знецінених вкладів видаватимуться державні компенсаційні облігації, які у визначені законом терміни викуплятиме фонд. Наповнюватиметься він не з бюджету, а за рахунок надходження коштів від:

- реалізації закону про податок на нерухоме майно громадян;

- приватизації державних підприємств (у розмірі не менше 50 відсотків цих коштів);

- відсотків від прибутку колишніх державних спеціалізованих банків, а також банків, які фінансували державні цільові програми.

Коли коштів із цих джерел не вистачатиме, для повного погашення державних компенсаційних облігацій Національний банк надаватиме фонду безпроцентний кредит на 25 років. НБУ має також провести інвентаризацію вкладів населення та забезпечити кожному вкладнику можливість отримати державні компенсаційні облігації через систему Ощадбанку. Катерина Фоменко вважає, що за результатами інвентаризації сума заборгованості значно скоротиться унаслідок зменшення чисельності населення, виїзду громадян в інші країни, втрати ощадних книжок тощо.

Невикуплені компенсаційні облігації вкладники зможуть використати для безготівкових розрахунків за товари, роботи, оплати навчання, послуги установ охорони здоров'я, покриття заборгованості за житлово-комунальні послуги тощо.

Уряд

Заступник міністра фінансів України **Олександр Яременко** визнав, що повернення громадянам грошових заощаджень відбувається повільно. Для прискорення виплат він порадив шукати нетрадиційні джерела і механізми, а не намагатися вирішити

цю проблему виключно за рахунок державного бюджету.

Міністерство фінансів, пояснив **Олександр Яременко**, ще з 2000 р. вивчало питання щодо можливості здійснення за рахунок знецінених грошових заощаджень громадян розрахунків за житлово-комунальні послуги, оплати навчання, медичні послуги тощо. Однак рішення з цього приводу не прийнято, оскільки в результаті проведеної роботи з'ясувалося: аби такий механізм справді працював, на рахунках вкладників повинні бути реальні гроші. Інакше близько 15 млн. квартирономачів, практично всі житлово-комунальні організації, підприємства, що надають послуги, були б залучені до безрезультатної праці. Тому в якій би формі розрахунки не пропонувалися — у готівковій чи безготівковій, — їх реалізацію необхідно підкріпити реальними фінансовими ресурсами.

Заступник міністра нагадав, що у 2000 р. відповідно до розпорядження Президента України було розроблено проект закону про виплату соціальної компенсації громадянам України, в основу якого покладено розрахунок реального співвідношення гривні та радянського рубля, що містив прихований інфляційний потенціал. Однак на зменшення загального обсягу зо-

Зaproвaджeння бyдe-якoгo мeхaнiзмy oпaти нaвчaння, житлoвo-кoмyнaльних тa мeдичних пoслyг тoщo з рaхyнкiв вклaдникiв пoзбaвлeнo сeнcy, якщo нa цix рaхyнкax нe бyдe рeaльних грoшeй

бов'язань держави тоді не пішли. **Олександр Яременко** звернувся до народних депутатів із пропозицією продовжити роботу в цьому напрямі “шляхом визначення реальних етапів і розмірів гарантованих виплат вкладникам Ощадного банку і Укреджстраху”, зауваживши, що серед країн — колишніх союзних республік лише в Україні розрахунок зобов'язань здійснено без урахування реального зростання гривні щодо радянського рубля та зниження номінальної вартості заощаджень відповідно до рівня інфляції.

Національний банк

Від НБУ на слуханнях виступив заступник Голови Національного банку **Олександр Шлапак**. Готуючись до парламентських слухань, фахівці НБУ разом із колегами з Ощадного банку

проаналізували близько 10 тисяч звернень громадян. Люди скаржаться, повідомив Олександр Шлапак, на брак коштів для виплат навіть по 50 грн., що призводить до вибіркового принципу їх розподілу, на недосконалість самої процедури виплат тощо.

Для вирішення проблеми заступник Голови НБУ запропонував підвищити у бюджеті 2004 р. суму виплат із 500 млн. до 1 млрд. 855 млн. грн., щоб розрахуватися з усіма вкладниками із заборгованості за компенсаціями у 50 грн., яка накопичилася впродовж останніх років. Аби забезпечити соціальну справедливість, гроші треба зараховувати на рахунки всіх вкладників. Знаючи, що їх можна зняти у будь-який час, люди “не рознеситимуть вщент” відділення Ощадбанку.

Усвідомлюючи, що з виплатою компенсацій у бюджеті можуть ви-

Докорінне поліпшення соціально-економічної ситуації — найсуттєвіший фактор, що визначає можливість повернення вкладникам втрачених знецінених заощаджень

никнути труднощі, Національний банк пропонує уряду активну співпрацю, зокрема висловлює готовність використати інструмент рефінансування Ощадного банку. При цьому заступник Голови НБУ висловив два застереження:

- розмір суми компенсацій слід узгоджувати з розвитком української економіки, з реальним обсягом її зростання;

- в жодному разі не можна використовувати емісійні джерела.

“Якщо ми запустимо такий механізм, ми, власне, ще раз обдуримо людей, ще раз обкладемо їх інфляційним податком”, — попередив він.

Олександр Шлапак підтримав пропозицію Катерини Фоменко щодо формування спеціального фонду, наголосивши, що такий фонд обов'язково має бути бюджетним і підлягати всім формам бюджетного контролю, а джерелами його наповнення повинні бути як доходи від приватизації державного майна, так і від державних цінних паперів, частка доходів від державних акцій в акціонерних підприємствах, частка прибутку комерційних банків. Він також запропонував провести інвентаризацію вкладів, розглянути можливість включення суми виплачених компенсацій до сукупного доходу громадян, дати

зможу населенню розраховуватися за комунальні послуги.

ПРОПОЗИЦІЇ НАРОДНИХ ДЕПУТАТІВ

У дискусії взяла участь половина із 40 депутатів, що записалися на виступ. Як водиться, вони передусім озвучували перед радіослухачами, для яких велася трансляція слухання, ідеологічні засади своїх фракцій чи партій. Якщо не зважати на заяви на кшталт “за нинішньої влади на суттєві зрушення у поверненні заощаджень не варто сподіватися за будь-яких механізмів”, то конкретні пропозиції, можна звести до такого переліку:

- вважати втрачені заощадження державним боргом;

- не відносити втрачені заощадження до внутрішнього державного боргу; у питаннях повернення вкладів держава повинна виступати від імені громадян України;

- індексувати знецінені заощадження у бік збільшення з огляду на те, що купівельна спроможність тогочасного карбованця значно перевищувала купівельну спроможність нинішньої гривні;

- індексувати втрачені вклади у бік зменшення, оскільки у радянських грошах була прихована інфляція;

- створити постійно діючий міжвідомчий орган виконавчої влади з питань повернення заощаджень громадян;

- втрачені вклади повертати живими грошима, а не у вигляді списання боргів, взаємозаліків і соціальних компенсацій;

Група підтримки Костянтина Ільчука — голови Рівненської обласної організації Всеукраїнської спілки ошуканих вкладників та акціонерів.

- спрямувати на виплату заощаджень додаткові кошти, які з'являться в бюджеті із запровадженням державної монополії на торгівлю стратегічною сировиною, виробництво

тютюну та алкоголю;

- відраховувати на виплату втрачених вкладів 1 відсоток від суми валюти, купленої юридичними та фізичними особами, 3 відсотки від продажу предметів розкошу: дорогих автомобілів, золота і виробів з нього;

- спрямувати на виплату заощаджень частину прибутку комерційних банків та багатих і надбагатих вкладників;

- використати для повернення вкладів не менше 1 відсотка від ВВП попереднього року;

- спрямувати на виплату заощаджень частину грошей від використання акцій державних підприємств, державної частки акцій, кошти від приватизації;

- не оподатковувати доходи від повернутих вкладів за новим законом про оподаткування доходів громадян, оскільки ці вклади вже оподатковувалися раніше;

- розкласти загальний борг на складові та визначити щодо кожної з них певний спосіб повернення;

- оформити борг за невиплаченими заощадженнями у вигляді державних облигацій;

- зараховувати до 50% утрачених вкладів у накопичувальний фонд пенсійної системи.

ПІДСУМКИ

Підбиваючи підсумки слухання, Володимир Литвин виділив три напрями подальшої діяльності. Слід насамперед докорінно поліпшити соціально-економічну ситуацію, бо лише від розвитку економіки залежатиме ступінь реалізації пропозицій.

По-друге — прискорити прийняття закону, який дав би змогу контролювати виконання урядом зобов'язань, які братиме на себе держава з метою врегулювання цієї болісної проблеми.

По-третє — продовжити переговорний процес із Російською Федерацією щодо повернення заощаджень, попри всю неоднозначність даного питання.

Завершуючи засідання, Голова Верховної Ради висловив сподівання, що все розмаїття висловлених пропозицій вдасться звести до спільного знаменника і врахувати у відповідних законодавчих актах, аби досягти зрушень у вирішенні проблеми компенсації втрачених заощаджень.

Олег Бакун,
“Вісник НБУ”.

Дослідження/

Банківський сектор України як джерело фінансування інвестиційно-інноваційної діяльності

**Анжела
Кузнєцова**

Доцент, завідувач кафедри фінансів Львівського банківського інституту Національного банку України.
Кандидат економічних наук

**Ярослав
Карпа**

Начальник центру інформаційних технологій і технічного забезпечення Львівської дирекції ВАТ "Укртелеком".
Кандидат економічних наук

Автори публікації доходять висновку, що нинішня фінансова система України, представлена переважно комерційними банками, недостатньо впливає на прискорення розвитку народногосподарського комплексу, пропонують на основі наукових досліджень і нагромадженого досвіду активізувати інвестиційну діяльність, використовуючи потенціал комерційних банків як "фінансових акумуляторів" заощаджень фізичних та юридичних осіб і залучаючи їх до розробки та реалізації інвестиційної політики у країні.

Протягом останніх років відбулися помітні зрушення в народногосподарському комплексі України. Бурхливими темпами розвивається фінансовий сектор. Зростання обсягів вкладень вказує на відродження громадської довіри до банківської системи. Вдалося отримати задовільні макроекономічні показники, забезпечити впевнене економічне зростання, знизити інфляцію, стабілізувати курс гривні та збільшити обсяги валютних резервів.

Однак українській фінансовій системі не вдалося повністю реалізувати наявний потенціал у сфері прискорення економічних перетворень. На її ефективність негативно впливають високі операційні витрати й обмеженість можливостей для спрямування ресурсів у рентабельні проекти. Крім того, фінансовий сектор України і надалі залишається фрагментарним, а його обсягів бракує. Так, сукупні активи фінансового сектору, три чверті яких припадають на комерційні банки, не перевищують 30% ВВП¹.

Незначна за обсягами фінансова система України представлена головним чином комерційною банківською діяльністю. Сукупні активи 153 працюючих банків становлять 27% ВВП. Фондові ринки залишаються слабо-розвинутими, а їхня капіталізація не перевищує 3% ВВП. Інша помітна складова фінансової системи — страхова галузь: сукупні страхові внески

дорівнюють приблизно 1.5% ВВП. Сукупні активи решти фінансових установ та організацій — пенсійних фондів, кредитних спілок і лізингових компаній — не досягають й 1% ВВП (таблиця 1). Отже, основні фактори ризику фінансової системи слід шукати саме в банківському секторі.

Взаємодіючи із залученням грошових коштів і формуванням банківського капіталу, банківські інвестиції, на нашу думку, здійснюються, як правило, не тільки виходячи з розрахунку отриманого доходу в майбутньому у вигляді приросту вартості (процента) на вкладений капітал банку, а й поверненням вартості цього капіталу після певного проміжку часу. У цьому і полягає одна з особливостей функціонування банківських інвестицій як економічної категорії.

Досвід розвинутих країн свідчить, що банки в інвестиційному процесі можуть працювати у трьох напрямках²:

- ♦ обслуговування руху грошей, що належать клієнтам і призначені для інвестицій;
- ♦ акумулювання заощаджень і спрямування їх на ринок цінних паперів;
- ♦ вкладення в інвестиційні проекти як власних, так і залучених коштів.

Банківська система України сьогодні діє переважно в першому напрямі, розвитку двох інших перешкоджає низка проблем, пов'язаних передусім зі строками та вартістю кредитів. Інвес-

¹ Кузнєцова А.Я. Роль держави в активізації інноваційного процесу в Україні // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Трансформаторне співробітництво, ринкова інфраструктура та фінансово-інвестиційна діяльність (Щорічник наукових праць). Вип. 6 (XXXVII), Ч. II / НАН України, ІРД. — Львів, 2002. — С. 573—581.

² Кузнєцова А.Я., Гірченко Т.Д. Фінансовий сектор України: стан та чинники дестабілізації // Банківська система в умовах трансформації фінансового ринку України: Матеріали всеукраїнського науково-практичного конференції (21—23 травня 2003 р.). Тези доповідей. — К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2003. — С. 27—30.

Таблиця 1. Динаміка розвитку фінансової системи України

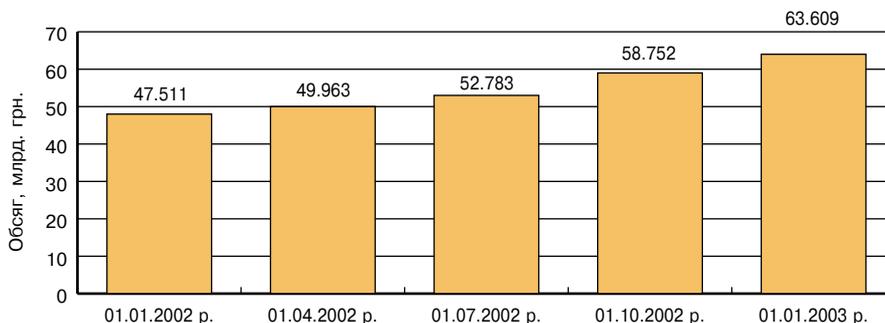
	1999 р.	2001 р.	2002 р.
Банківський сектор			
Кількість працюючих банків	162	152	153
Сукупні активи, млн. грн.	25.603	36.827	47.204
Питома вага сукупних активів у ВВП, %	19.6	21.7	23.4
Страховий сектор			
Кількість страхових компаній	263	283	328
Сукупні активи, млн. грн.	X	X	3.007
Надходження від страхових внесків, млн. грн.	1.164	2.136	3.031
Інші фінансові установи			
Кількість інвестиційних фондів та взаємних фондів інвестиційних компаній	229	397	362
Сукупні активи, млн. грн.	X	373	
Кількість пенсійних фондів	X	21	15
Сукупні активи, млн. грн.	X	23	60
Кількість кредитних спілок	X	>350	>400
Сукупні активи, млн. грн.	X	37	50
Кількість торговців цінними паперами	835	839	859
Кількість зберігачів цінних паперів	75	84	86

Джерело: Національний банк України; Міністерство фінансів України; Державна комісія із цінних паперів і фондового ринку. Дані вказано за станом на кінець грудня.

Таблиця 2. Інвестиційні кредити комерційних банків в економіку України за 1991–2001 роки

Період	Усього		У тому числі у валюті			
			національній		іноземній	
	Млн. грн.					
1991 р.	0.97	...	0.97
1992 р.	27	2 770	24	2 500	3	...
1993 р.	406	1 512	385	1 600	21	843
1994 р.	1 558	383	1 199	300	359	1 697
1995 р.	4 078	262	3 029	253	1 049	292
1996 р.	5 452	134	4 102	135	1 350	129
1997 р.	7 295	134	5 195	127	2 100	156
1998 р.	8 855	121	5 102	98	3 752	179
1999 р.	11 783	133	5 715	112	6 068	162
2000 р.	19 121	162	10 222	179	8 899	147
2001 р.	27 792	145	15 393	151	12 357	139

Графік 1. Чисті активи банківської системи

тиційний попит не задовольняється через брак необхідних обсягів інвестицій (враховуючи іноземні).

Можна стверджувати, що банківська система України в основному забезпечує потреби економіки у проведенні грошових розрахунків. Порівняно з 1991 роком обсяги наданих кре-

дитів зросли в тисячі разів (див. таблицю 2)³. Кредитування в національній валюті значно переважає кредитування в іноземній, що свідчить про зростання довіри громадян і підприємців до власної фінансової системи. Інвестиційні кредити банків

³ Бюлетень НБУ. — 2001. — № 1. — С. 84.

в економіку за 2002 рік зросли на 45.4% і досягли майже 27 млрд. гривень. При цьому процентна ставка знизилася на 8 пунктів, а за останні чотири роки — більш як удвічі.

Лише за 2002 — початок 2003 року чисті активи вітчизняної банківської системи збільшилися на 28% (майже на 70 млрд. гривень) — див. графік 1. Обсяги довгострокового кредитування зросли на 73%, поліпшилась якість кредитного портфеля.

Аналізуючи ресурсну базу банківської системи за 2002 — початок 2003 року, слід зазначити, що протягом даного періоду зросла частка коштів фізичних та юридичних осіб (див. графік 2).

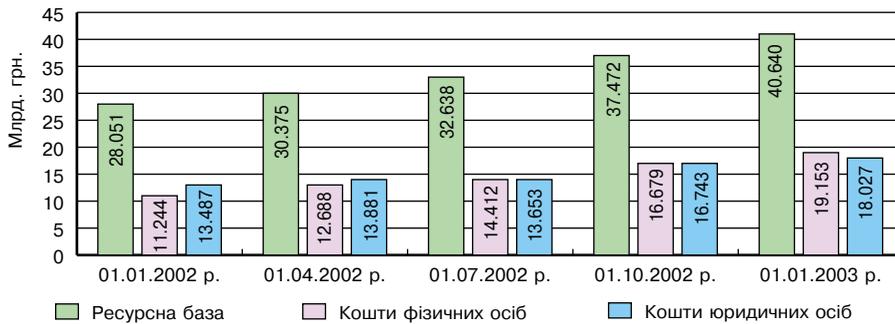
Щоправда, потужність української банківської системи є недостатньою. У більшості банків статутний фонд не перевищує 10 млн. євро, у половини він менший 5 млн. євро. І лише невелика кількість має значний власний капітал, який, попри все, є майже мізерним за європейськими масштабами.

До позитивних тенденцій зростання кількості профінансованих банками інноваційних проектів слід віднести збільшення кількості банківських установ з іноземним капіталом. Вони є суттєвим важелем, за допомогою якого українські підприємства мають прямий доступ до світових кредитних ресурсів. Хоча останнім часом в Україні почали висловлювати занепокоєння у зв'язку з експансією іноземного капіталу в національну банківську систему. Справді, у фінансових системах розвинутих країн майже немає іноземних банків. Наприклад, у США, Німеччині, Швейцарії, Японії їх кількість не перевищує 5–8%⁴. Проте порівняно з іншими країнами Центральної та Східної Європи питома вага іноземних банків у банківському секторі України залишається незначною.

Загалом іноземні банки не змогли помітно розширити свою присутність на українському ринку та подолати труднощі, пов'язані з кредитуванням в Україні. Частково це можна пояснити низькими обсягами прямих іноземних інвестицій у промисловість, а також тим, що підприємства найчастіше звертаються за послугами до банківських установ, з якими вони пов'язані інтересами власності або якимись іншими спеціальними стосунками, котрих іноземні банки з ними не мають. За станом на кінець 2001 року питома вага інозем-

⁴ Кузнецова А.Я. Роль комерційного банку у фінансуванні інноваційних проектів підприємницького сектора економіки України // Регіональна економіка. — Львів, ІРД НАН України, 2002. — № 4. — С. 213–219.

Графік 2. Динаміка ресурсної бази комерційних банків

них банків у сукупних активах банківського сектору не досягала й 20%, причому активи середньостатистичного іноземного банку не перевищували 283 мільйонів гривень. Поряд із сімома банками, що повністю контролюються нерезидентами, в Україні працює ще 22 банки із частковою участю іноземного капіталу (переважно російського; наприклад, Київський інвестиційний банк куплено російською компанією “Альфа-груп” і перейменовано на “Альфа-банк”. Власником Укрсиббанку є російський концерн “Сибірський алюміній”). Із 1998 року два банки зі стовідсотковою іноземною інвестицією припинили свою діяльність в Україні. Порівняно низька активність іноземних банків в Україні негативно впливає на розвиток банківської системи, для якої вони могли б слугувати прикладом у сфері оцінки кредитних заявок та організації внутрішніх систем управління ризиками.

Основним недоліком діяльності українських банків із погляду інвесторів є високі кредитні ставки, які зводять нанівещь можливості інвестування з банківських джерел.

Статистика свідчить, що високі процентні ставки за кредит є основним чинником, який перешкоджає готовності довгострокового кредитування та нарощуванню обсягів виробництва. Оновлення виробництва за рахунок банківських кредитних джерел більшість підприємств вважає надто дорогим задоволенням.

Справді, частка довгострокових кредитів у складі кредитного портфеля українських банків досить довго була порівняно малою: у 1991—1997 роках середнє її значення становило 8,9% від загального обсягу наданих кредитів, причому максимальне для цього періоду (12,4%) — у 1991 році. У 1998—2000 роках зафіксовано зростання цього показника до 19,6% (див. таблицю 3)⁵. Однак розглядати його як прикмету по-

⁵ Борщ Л.М. Банківська система України в інвестиційній діяльності // Фінанси України. — 2003. — № 5. — С. 5—12.

Таблиця 3. Інвестиційні кредити комерційних банків в економіку України, заборгованість на кінець періоду, %*

Показник	Роки									
	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Довгострокові інвестиційні кредити, всього	12.4	3.7	2.7	11.3	10.6	11.1	10.6	18.4	22.5	17.9
У тому числі у національній валюті	12.4	3.7	2.7	11.3	9.0	8.2	7.0	7.7	8.5	8.4
в іноземній валюті	0.0	0.0	0.0	0.0	1.6	2.9	3.6	10.7	14.0	9.5
Короткострокові інвестиційні кредити	87.6	96.3	97.3	88.7	89.4	88.9	89.4	81.6	77.5	82.1
Усього	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

* Розраховано за даними “Бюлетеня Національного банку України”. — 2001. — № 1. — С. 84.

зитивних тенденцій у кредитуванні економіки України було б передчасно.

Незначні обсяги довгострокового кредитування економіки свідчать, що українські банки надають перевагу проектам, які можуть приносити прибутки в максимально короткі терміни (слід зауважити, що економічний ефект від реалізації інноваційних проектів є “розтягнутим” у часі). Процентні ставки за кредитами комерційних банків перебувають на високому рівні, хоча і зменшилися порівняно з 1992 роком більш як удвічі. Наприклад, якщо у 1992 році вони становили 76%, то в 1998-му — 43,8, у 1999-му — 43,3, у 2000 році — 33%. Але в 2001—2002 роках подальшого зниження процентних кредитних ставок не спостерігалось. Вони не опускалися нижче 25—30% річних.

Збільшенню обсягів довгострокового інвестиційного кредитування могла б сприяти і процентна політика НБУ, принаймні останніми роками. Облікова ставка НБУ у 2000 році знизилася до 30,6% (проти 61,6% у 1998-му). У 2001 році Національний банк знижував облікову ставку шість разів: загалом із 27 до 12,5% річних. У 2002 році облікова ставка НБУ впала нижче 10%, а нині вона становить лише 7 відсотків річних⁶.

⁶ Бюлетень НБУ. — 2001. — № 1. — С. 66, 68.

У принципі це мало б стимулювати як збільшення обсягів кредитування реальної економіки, так і здешевлення інвестиційних кредитів до прийняттого рівня. Насправді ж спостерігаються протилежні тенденції.

Економічна ситуація в Україні настільки невизначена, що жодне підприємство не має гарантій ефективного функціонування на більш-менш значний період. Тому навіть обнадійливі показники поточної діяльності не гарантують, що підпри-

ємство залишиться надійним платником протягом усього терміну довгострокового кредиту.

Активізація інвестиційної діяльності банків може здійснюватися в найрізноманітніших формах. Крім вкладання власних коштів банків у вигляді довготермінових кредитів (див. таблицю 4)⁷, купівлі цінних паперів, важливого значення набуває їх діяльність, пов’язана з управлінням коштами самих підприємств — різноманітні довірчі й страхові операції банків, участь у роботі наглядових рад, безпосередній контроль і консультування конкретних інвестиційних проектів тощо. Наведена в таблиці 4 структура кредитного портфеля відображає загальноекономічну ситуацію в цілому.

Так, частка кредитів, спрямованих у торгівлю (39%), у п’ять разів перевищувала частку коштів, які позичальники спрямовували на інвестування (8%). У зв’язку з тим, що інвестиції здебільшого мають довгостроковий характер, банки здійснюють контроль за виконанням умов кредитних договорів і, в свою чергу, за діяльністю підприємств, які кредитуються. Це дає банківським установам можливість не тільки забезпечити підприємства кредитними ресурсами, а й бути учасниками інно-

⁷ Борщ Л.М. Вказана праця.

Таблиця 4. Галузева структура кредитного портфеля банків України в національній валюті у 1998 — 1999 рр.

Галузі	Заборгованість на кінець року, млн. грн.					
	Короткотермінові кредити			Довготермінові кредити		
	1997 р.	1998 р.	1999 р.	1997 р.	1998 р.	1999 р.
Усього	4 682	4 423	4 713	513	673	1 002
Промисловість	1 233	1 603	1 502	142	91	270
Сільське господарство	243	186	149	25	31	43
Будівництво	73	129	175	4	42	43
Транспорт і зв'язок	103	101	173	16	34	31
Постачання і збут	64	86	121	2	28	15
Торгівля і громадське харчування	287	1438	1675	2	136	226

важкої діяльності підприємств.

За такої умови інвестиційна діяльність банків може сприяти не лише поживленню розвитку економіки держави, а й зниженню облікової ставки НБУ, норм резервування, дохідності державних зобов'язань і в цілому сприятиме концентрації та централізації банківського капіталу. Теперішній рівень капіталізації комерційних банків неспроможний задовольнити потреби довгострокового інвестування, а також спільного кредитування інвестиційних проєктів.

Недосконалість балансів банків (дорогі ресурси, низька якість кредитного портфеля, недоліки у класифікації дебіторів тощо), низька рентабельність і зростання реальних процентних ставок, незадовільна якість позик та недостатнє резервування на покриття можливих збитків від кредитних операцій, особливо в найбільших банках, вказують на значні структурні проблеми, здатні породити кризу у фінансовому секторі. За станом на кінець 2001 року питома вага непрацюючих позик у сукупному кредитному портфелі фінансової системи сягала 25%, причому в міру наближення строків погашення позик цей показник міг зростати⁸.

Хоча фінансова система демонструє ознаки оздоровлення, деякі фактори викликають занепокоєння, зокрема:

- якість інформації, що надається позичальниками в установи банків;
- порядок прийняття банками управлінських рішень;
- здатність оцінювати кредитні ризики, особливо з огляду на зростання обсягів кредитування;
- порядок управління ризиками та чинна практика планування, в тому числі й антикризових заходів;
- здатність вищих керівних органів банків використовувати наявну інформацію у цілях стратегічного планування.

⁸ Кузнецова А.Я., Гірченко Т.Д. Вказана праця.

Водночас на стан банківської системи негативно впливають і деякі недоліки чинного економічного середовища. Аналогічні системні проблеми спостерігаються в багатьох країнах із перехідною економікою, проте це не означає, що ними можна нехтувати. Найголовніші з них такі:

- недосконала практика корпоративного і банківського управління;
- практика періодичного втручання політичних сил у діяльність банків, що перешкоджає останнім приймати господарські рішення на суто комерційних засадах;
- надання кредитів інсайдерам;
- випадки нереагування на серйозні порушення нормативних актів НБУ;
- недостатня інституційна забезпеченість механізмів відчуження заставного майна та виконання договірних зобов'язань;
- недосконала методика ведення бухгалтерського обліку на підприємствах, яка перешкоджає належній оцінці кредитних заявок і вчасному виявленню проблемних позик.

Ці чинники негативно впливають на якість кредитного портфеля, процентний інтервал та обсяги операційних витрат банків.

Нині українські банки встановлюють нижчі процентні ставки, але рідко дають кредити. Декларування низьких процентних ставок за довгостроковими позиками і водночас ненадання їх дає змогу банкам частково застрахувати себе від претензій з боку держави. Хоча регламентування максимального рівня процентних ставок в Україні формально не застосовують, однак досі поширена практика “добровільного” кредитування банками проєктів, рекомендованих державою, за заниженими ставками. Якщо ж банк сам визначає низькі ставки, то будь-які претензії стають безпідставними⁹.

⁹ Бізнес-огляд // Міжнародний центр перспективних досліджень. — 2000. — № 8. — С. 9.

З іншого боку, комерційний банк залишає за собою право використовувати процентні ставки на фіксованому рівні лише щодо обмеженого кола позичальників, відмовляючи у кредиті іншим підприємцям, посилюючись на їхню низьку платоспроможність чи запроваджуючи додаткову премію за ризик.

Щоб зрозуміти процентну політику банків, слід урахувати, що за умови сталого підтримання значної частки збиткових підприємств пошук надійного позичальника набуває особливого значення. За оцінками фахівців міжнародних фінансових організацій, частка безнадійних кредитів у кредитному портфелі комерційних банків України більша, ніж це визначено офіційно¹⁰.

Не сприяє інвестиційній активності банків і нестабільність державної бюджетної політики. Коливання розмірів бюджетного дефіциту не стимулює інвестиційного процесу.

Для активізації інвестиційної діяльності треба використати потенціал комерційних банків як “фінансових акумуляторів” заощаджень населення та юридичних осіб і залучати їх до розробки та реалізації інвестиційної політики в державі.

Активна діяльність банків на ринку недержавних корпоративних цінних паперів сприятиме ефективній співпраці банківського капіталу з інвестиційною сферою.

Ці та інші проблеми розвитку інвестиційного потенціалу економіки України можна розв'язати тільки за допомогою розробки глобальної схеми розвитку інвестиційного процесу з урахуванням як реальних економічних і соціальних завдань, які може вирішити господарство України, так і реальних можливостей інвестиційного комплексу країни.

Перелічені складові спільно зі сприятливими зовнішніми обставинами відкривають перед органами державної влади можливість провадити далекосяжні реформи у фінансово-інвестиційному секторі. Нинішні умови дають змогу урядовцям створити основу для повернення капіталу українського походження, виходу його з тіні, залучення іноземного капіталу в Україну, створення нового режиму діяльності, що ґрунтуватиметься на засадах ефективності, підзвітності і прозорості. □

¹⁰ Україна на роздоріжжі. Уроки міжнародного досвіду економічних реформ / За ред. А.Зіденберга та Л.Хоффмана. — К.: Фенікс. — 1998. — С. 228.

Спеціально для "Вісника НБУ"

Основні монетарні параметри грошово-кредитного ринку України у листопаді 2003 року

Механізми та обсяги рефінансування Національним банком України банків у 2003 р. та у листопаді 2003 р.		
	Відсотки	
Показники	2003 р.	У тому числі за листопад
Випущено в обіг платіжних засобів для рефінансування банків, усього	100	100
У тому числі через:		
— кредити "овернайт"	84.7	91.4
— кредити, продані на тендері	10.1	7.4
— операції РЕПО	2.2	—
— довгострокове кредитування інвестиційних програм	3.0	1.2
— інші механізми	—	—

Середня процентна ставка за кредитами Національного банку України, наданими банкам України у 2003 р. та листопаді 2003 р.		
	Відсотки	
Показники	2003 р.	У тому числі за листопад
Середня процентна ставка за кредитами Національного банку України, всього	7.98	8.01
У тому числі за:		
— кредитами "овернайт"	8.00	8.00
— кредитами, проданими на тендері	8.11	8.35
— операціями РЕПО	8.01	—
— довгостроковим кредитуванням інвестиційних програм	7.00	7.00
— іншими механізмами	—	—

Процентні ставки банків за кредитами та депозитами у національній валюті у листопаді 2003 р.*		
	Відсотки річних	
Показники	Листопад 2003 р.	
На міжбанківському ринку:		
за кредитами, наданими іншим банкам		15.66
за кредитами, отриманими від інших банків		15.53
за депозитами, розміщеними в інших банках		16.08
за депозитами, залученими від інших банків		9.84
Операції з клієнтами:		
за кредитами**		18.26
за депозитами		8.00

* За щоденною звітністю банків.
** Без урахування ставок за кредитами "овердрафт".

Темпи зростання грошової маси у січні – листопаді 2003 р.												
Агрегати грошової маси	01.01. 2003 р.	01.02. 2003 р.	01.03. 2003 р.	01.04. 2003 р.	01.05. 2003 р.	01.06. 2003 р.	01.07. 2003 р.	01.08. 2003 р.	01.09. 2003 р.	01.10. 2003 р.	01.11. 2003 р.	01.12. 2003 р.
Готівка. Гроші поза банками												
M0, % до початку року	100.0	93.5	96.5	98.4	104.6	105.5	111.1	113.8	117.5	116.8	119.3	118.5
M0 + кошти до запитання на поточних рахунках та в розрахунках у національній валюті												
M1, % до початку року	100.0	94.1	96.8	103.4	106.2	108.0	116.3	117.5	120.1	125.0	122.6	122.9
M1 + строкові кошти в національній валюті та валютні кошти												
M2, % до початку року	100.0	97.3	100.7	108.1	112.3	114.7	122.6	125.2	128.7	134.2	134.8	137.0
M2 + цінні папери власного боргу, емітовані банками, та поточні рахунки управителя з довірчого управління												
M3, % до початку року	100.0	97.4	100.6	108.1	112.4	114.6	122.5	125.2	128.7	134.0	134.6	136.8

Примітка. Облікова ставка Національного банку України в 2003 р. не змінювалася і починаючи з 5 грудня 2002 р. становить 7% річних. Ломбардна ставка Національного банку України відповідає розміру процентної ставки за кредитами "овернайт" і починаючи з 9 квітня 2001 р. визначається та доводиться до суб'єктів банківської системи щоденно.

Норму формування банками обов'язкових резервів диференційовано з 10 грудня 2001 р. залежно від видів залучених коштів (див. "Вісник НБУ", № 2 за 2002 р.). Інформацію про внесення змін у нормативи формування банками обов'язкових резервів залежно від виду та строку депозиту опубліковано у "Віснику НБУ", №№ 3, 5 і 6 за 2002 р.

На замовлення "Вісника НБУ" матеріали підготовлено працівниками департаменту монетарної політики Національного банку України.

Коротким рядком

Калейдоскоп подій

Верховна Рада України зобов'язала Національний банк перерахувати у 2004 році 500 млн. гривень перевищення кошторисних доходів НБУ за минулий рік над його кошторисними видатками.

Акціонери банку “Південний” (Одеса) вирішили збільшити статутний фонд банку на 16.49 млн. гривень до 100 млн. шляхом випуску нових акцій. Випущені акції банк розподілив серед діючих акціонерів. Підписка на них проходила з 1 по 15 грудня. Кошти, залучені в ході додаткової емісії акцій, банк спрямовує на розширення активних операцій.

Згідно із Законом “Про державний бюджет України на 2004 рік” **Верховна Рада України** підвищила вартість патенту на право проведення валютообмінних операцій утричі — до 960 гривень за місяць.

Кабінет Міністрів України пропонує Верховній Раді забезпечити представництво акціонерів у процедурі банкрутства їхніх підприємств. Про це йдеться в законопроекті “Про внесення змін до закону “Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом”, поданому Кабміном на розгляд Верховної Ради. На думку уряду, ухвалення такого законопроекту дасть змогу забезпечити дотримання законних прав та інтересів акціонерів на всіх етапах процедури банкрутства підприємства, у тому числі в процедурі санації боржника, укладенні мирової угоди з кредиторами, а також процедурі ліквідації підприємств.

Національний банк України на спеціалізованому тендері з рефінансування банків, що надали кредити сільськогосподарським компаніям для купівлі зерна на внутрішньому і зовнішньому ринках, запропонував 200 млн. гривень кредитів за ставкою 8% річних. НБУ надаватиме ці кредити (терміном на 4 місяці) банкам, які кредитували аграріїв за ставкою не більше 14% річних.

Швейцарська компанія “Аспра Фінанц Холдинг” і будівельна компанія “Познякижитлобуд” (Київ), яка входить до п'ятірки найбільших, вирішили створити банк “Фокас”. “Аспра Фінанц Холдинг” раніше не працювала на українському ринку.

Державне казначейство погоджуватиме з Національним банком України питання щодо розміщення тимчасово вільних бюджетних коштів зі своїх рахунків на міжбанківському ринку. Це зумовлено прагненням уникнути криз ліквідності на зразок листопадової 2003 року, коли через дефіцит вільних гривневих ресурсів ставки за кредитами “овернайт” зросли до 40—50 і більше відсотків.

Укрпромбанк, який входить до групи середніх банків України, відкрив філії в Луцьку, Дніпропетровську і Черкасах, а також чотири нових відділення — по два в Києві та Одесі. Регіональна мережа банку налічує понад 120 структурних підрозділів, у тому числі 18 філій.

Рада директорів **Світового банку** прийняла рішення надати Україні в межах другого траншу програмної системної позики кредит на суму 250 млн. доларів. Із загальної обсягу кредиту Світового банку відразу надійде 75 млн. доларів, решта 175 млн. доларів — по завершенні виконання Україною обумовлених зобов'язань.

Міжнародне рейтингове агентство Moody's присвоїло Укрсоцбанку довгостроковий і короткостроковий кредитний рейтинг B2/NP в іноземній валюті. Moody's також присвоїло банку рейтинг фінансової стійкості E+. Обидва рейтинги мають стабільний прогноз. Moody's зазначає, що враховано складне і потенційно мінливе операційне середовище, в якому працює установа, крім того, рейтинг B2 обмежений рейтингом України, й у майбутньому, з підвищенням рейтингу країни, вірогідно зросте й рейтинг банку.

У 2004 році “**Аваль**”, який входить до групи найбільших банків України, має намір автоматизувати систему надання послуг клієнтам. “З нового року банк кардинально перебудовує всю технологію роботи з клієнтами через мережу регіональних відділень”, — повідомив голова правління банку Олександр Деркач. Заплановано ввести в експлуатацію систему для роздрібного бізнесу на основі програмного комплексу Bankmaster RS.

Кабінет Міністрів України відклав до 1 березня 2004 року виконання вимоги до суб'єктів підприємницької діяльності про встановлення у їх пунктах обміну валют касових апаратів.

Збори акціонерів **Ікар-банку** (Донецьк) прийняли рішення про збільшення статутного фонду на 6 млн. гривень — до 23 млн. Ікар-банк збільшив статутний фонд за рахунок випуску акцій номіналом 1 гривня. Банк планує спрямувати залучені кошти на розширення своєї регіональної мережі та збільшення споживчого кредитування.

Рада **Асоціації українських банків** призначила Антона Бутейка віце-президентом АУБ, а також керівником новоствореного управління міжнародних зв'язків. Це сприятиме активізації міжнародної діяльності АУБ.

Приватбанк, що входить до десятки найбільших банків України, почав реалізацію проекту з виплати заробітної плати співробітникам заводу “Черкаський автобус” (Черкаси) за допомогою платіжних карток. Приватбанк — один із лідерів на ринку платіжних карток — випустив 4 млн. карток міжнародних платіжних систем VISA та MasterCard і займає близько 43% на ринку пластикових карток. Мережа обслуговування пластикових карток банку налічує близько 1200 банкоматів і близько 13 тис. POS-терміналів.

Міжнародне рейтингове агентство Fitch присвоїло довгостроковий рейтинг B— трирічним сертифікатам участі в позиці на 100 млн. доларів зі ставкою доходності 10.875% річних, випущеним Credit Suisse First Boston International для надання кредиту Приватбанку.

Укрсиббанк, який входить до 10 найбільших банків України, домовився з міжнародними рейтинговими агентствами Fitch і Moody's про присвоєння йому рейтингу у зв'язку з планами випустити в 2004 році єврооблігації.

Офіційний курс гривні який встановлюється Національним банком

№ п/п	Код валюти	Назва валюти					
			01.11.2003 р.	02.11.2003 р.	03.11.2003 р.	04.11.2003 р.	05.11.2003 р.
1	036 AUD	100 австралійських доларів	378.1206	378.1206	376.3738	377.2138	373.5420
2	826 GBP	100 англійських фунтів стерлінгів	909.1926	909.1926	902.9022	903.8454	893.9340
3	031 AZM	10000 азербайджанських манатів	10.8571	10.8571	10.8569	10.8593	10.8591
4	974 BYR	10 білоруських рублів	0.0250	0.0250	0.0250	0.0249	0.0249
5	208 DKK	100 датських крон	84.1834	84.1834	83.3573	83.1256	82.2561
6	840 USD	100 доларів США	533.1900	533.1900	533.1800	533.1900	533.1800
7	233 EEK	100 естонських крон	39.9928	39.9928	39.6036	39.4919	39.0788
8	352 ISK	100 ісландських крон	7.0333	7.0333	6.9790	7.0034	6.9824
9	124 CAD	100 канадських доларів	408.0014	408.0014	404.8489	401.4774	398.8850
10	398 KZT	100 казахстанських тенге	3.6019	3.6019	3.6082	3.6068	3.6067
11	428 LVL	100 латвійських латів	957.2531	957.2531	953.8104	952.1250	952.1071
12	440 LTL	100 литовських літів	180.2109	180.2109	179.4252	178.9168	178.9135
13	498 MDL	100 молдовських лейв	39.8037	39.8037	39.7134	39.6878	39.6871
14	578 NOK	100 норвезьких крон	76.0700	76.0700	75.4673	75.1080	74.2683
15	985 PLN	100 польських злотих	133.8822	133.8822	131.8373	132.6422	132.2113
16	810 RUR	10 російських рублів	1.7857	1.7857	1.7805	1.7806	1.7856
17	702 SGD	100 сингапурських доларів	307.4494	307.4494	306.5508	306.1253	305.4658
18	703 SKK	100 словацьких крон	15.1495	15.1495	14.9677	14.9164	14.7622
19	792 TRL	10000 турецьких лір	0.0357	0.0357	0.0359	0.0362	0.0362
20	795 TMM	10000 туркменських манатів	10.2537	10.2537	10.2535	10.2537	10.2535
21	348 HUF	1000 угорських форинтів	24.4243	24.4243	23.9012	23.5127	23.4785
22	860 UZS	100 узбецьких сумів	0.5466	0.5466	0.5466	0.5466	0.5466
23	203 CZK	100 чеських крон	19.5194	19.5194	19.3433	19.2977	19.0751
24	752 SEK	100 шведських крон	69.4107	69.4107	68.4906	68.1047	67.5278
25	756 CHF	100 швейцарських франків	403.8411	403.8411	399.6271	397.5001	391.2033
26	392 JPY	1000 японських єн	49.2834	49.2834	48.9001	48.3841	48.3475
27	978 EUR	100 євро	625.7518	625.7518	619.6618	617.9139	611.4508
28	960 XDR	100 СПЗ	763.4100	763.4100	763.3957	762.0244	757.4957
			16.11.2003 р.	17.11.2003 р.	18.11.2003 р.	19.11.2003 р.	20.11.2003 р.
1	036 AUD	100 австралійських доларів	383.3893	383.5584	382.1477	382.6486	385.2470
2	826 GBP	100 англійських фунтів стерлінгів	897.6327	900.0141	901.1637	900.9439	904.4882
3	031 AZM	10000 азербайджанських манатів	10.8573	10.8528	10.8528	10.8506	10.8484
4	974 BYR	10 білоруських рублів	0.0249	0.0249	0.0249	0.0249	0.0249
5	208 DKK	100 датських крон	83.7449	84.3215	84.5924	84.4272	85.3780
6	840 USD	100 доларів США	533.2000	533.2000	533.2000	533.2000	533.2000
7	233 EEK	100 естонських крон	39.8027	40.0924	40.2185	40.1367	40.5865
8	352 ISK	100 ісландських крон	7.0323	7.0548	7.0634	7.0436	7.0765
9	124 CAD	100 канадських доларів	409.8569	410.2209	409.0767	407.1596	409.6511
10	398 KZT	100 казахстанських тенге	3.6191	3.6245	3.6361	3.6428	3.6421
11	428 LVL	100 латвійських латів	955.5556	955.5556	955.5556	960.7207	965.9420
12	440 LTL	100 литовських літів	180.3301	181.9733	182.2594	181.7686	184.7284
13	498 MDL	100 молдовських лейв	39.6196	39.6464	39.6773	39.7113	39.7474
14	578 NOK	100 норвезьких крон	76.1156	76.3615	76.6950	76.6886	77.5765
15	985 PLN	100 польських злотих	136.2186	137.0151	137.5692	136.6026	137.7171
16	810 RUR	10 російських рублів	1.7857	1.7881	1.7894	1.7892	1.7895
17	702 SGD	100 сингапурських доларів	308.7949	309.7826	309.1083	308.4797	310.8224
18	703 SKK	100 словацьких крон	15.1491	15.3058	15.3615	15.3415	15.5115
19	792 TRL	10000 турецьких лір	0.0360	0.0362	0.0363	0.0364	0.0365
20	795 TMM	10000 туркменських манатів	10.2538	10.2538	10.2538	10.2538	10.2538
21	348 HUF	1000 угорських форинтів	24.0873	24.3256	24.4192	24.4169	24.5807
22	860 UZS	100 узбецьких сумів	0.5464	0.5464	0.5460	0.5460	0.5460
23	203 CZK	100 чеських крон	19.4405	19.5600	19.6589	19.5731	19.9448
24	752 SEK	100 шведських крон	69.5647	70.0357	70.1815	70.0388	70.5844
25	756 CHF	100 швейцарських франків	396.2446	400.3764	403.9041	403.3935	409.2288
26	392 JPY	1000 японських єн	49.1576	49.2317	48.9486	48.9977	48.9171
27	978 EUR	100 євро	622.7776	627.3098	629.2826	628.0030	635.0412
28	960 XDR	100 СПЗ	764.7449	767.7510	767.3091	765.5937	770.0840

щодо іноземних валют, України щоденно (за листопад 2003 року)

Офіційний курс

06.11.2003 р.	07.11.2003 р.	08.11.2003 р.	09.11.2003 р.	10.11.2003 р.	11.11.2003 р.	12.11.2003 р.	13.11.2003 р.	14.11.2003 р.	15.11.2003 р.
378.2947	378.6977	378.6977	378.6977	377.2389	380.7908	380.4978	381.5620	383.3893	383.3893
894.5534	893.7931	893.7931	893.7931	886.5197	891.7471	888.9502	892.5137	897.6327	897.6327
10.8573	10.8573	10.8573	10.8573	10.8550	10.8550	10.8573	10.8573	10.8573	10.8573
0.0249	0.0249	0.0249	0.0249	0.0249	0.0249	0.0249	0.0249	0.0249	0.0249
82.2608	82.0997	82.0997	82.0997	81.9304	82.3435	82.4406	83.1792	83.7449	83.7449
533.2000	533.2000	533.2000	533.2000	533.2000	533.2000	533.2000	533.2000	533.2000	533.2000
39.0973	39.0155	39.0155	39.0155	38.9304	39.1314	39.1791	39.5301	39.8027	39.8027
6.9977	6.9967	6.9967	6.9967	6.9369	6.9592	6.9417	6.9991	7.0323	7.0323
400.3798	400.2758	400.2758	400.2758	400.6628	405.2376	405.8660	407.9894	409.8569	409.8569
3.6086	3.6144	3.6144	3.6144	3.6228	3.6176	3.6100	3.6134	3.6191	3.6191
948.7544	947.0693	947.0693	947.0693	945.3901	950.4456	948.7544	952.1429	955.5556	955.5556
177.1664	176.8256	176.8256	176.8256	176.4103	177.7689	177.1782	178.6624	180.3301	180.3301
39.6148	39.6084	39.6084	39.6084	39.5951	39.5893	39.5940	39.6116	39.6196	39.6196
74.1683	74.0626	74.0626	74.0626	73.9771	74.3773	74.6675	75.4191	76.1156	76.1156
133.2361	132.7550	132.7550	132.7550	132.6209	133.6696	134.2929	134.8167	136.2186	136.2186
1.7885	1.7886	1.7886	1.7886	1.7886	1.7886	1.7890	1.7886	1.7857	1.7857
306.3604	305.9033	305.9033	305.9033	306.2482	307.1504	307.4786	307.5185	308.7949	308.7949
14.8067	14.7740	14.7740	14.7740	14.7703	14.8376	14.8882	15.0234	15.1491	15.1491
0.0361	0.0357	0.0357	0.0357	0.0354	0.0358	0.0358	0.0359	0.0360	0.0360
10.2538	10.2538	10.2538	10.2538	10.2538	10.2538	10.2538	10.2538	10.2538	10.2538
23.7892	23.6861	23.6861	23.6861	23.6371	23.7961	23.7964	23.9131	24.0873	24.0873
0.5466	0.5466	0.5466	0.5466	0.5466	0.5466	0.5466	0.5464	0.5464	0.5464
19.1552	19.0966	19.0966	19.0966	19.1039	19.1138	19.1629	19.3273	19.4405	19.4405
67.7168	67.8064	67.8064	67.8064	67.9148	68.2146	68.2043	68.8943	69.5647	69.5647
390.8385	389.7719	389.7719	389.7719	387.9300	389.2641	390.7324	394.7613	396.2446	396.2446
48.6667	48.4877	48.4877	48.4877	48.4126	49.0604	49.0298	48.9252	49.1576	49.1576
611.7404	610.4607	610.4607	610.4607	609.1277	612.2736	613.0200	618.5120	622.7776	622.7776
757.8299	757.5661	757.5661	757.5661	756.3174	759.0781	759.3559	761.8101	764.7449	764.7449
21.11.2003 р.	22.11.2003 р.	23.11.2003 р.	24.11.2003 р.	25.11.2003 р.	26.11.2003 р.	27.11.2003 р.	28.11.2003 р.	29.11.2003 р.	30.11.2003 р.
385.5817	385.5817	385.5817	385.6795	384.5486	382.3753	384.0391	385.1518	385.1518	385.1518
907.8867	907.8867	907.8867	908.5533	905.6685	903.7861	905.0932	913.5089	913.5089	913.5089
10.8482	10.8482	10.8482	10.8460	10.8460	10.8462	10.8462	10.8440	10.8440	10.8440
0.0249	0.0249	0.0249	0.0249	0.0249	0.0248	0.0248	0.0248	0.0248	0.0248
85.3749	85.3749	85.3749	85.3044	84.7755	84.3389	84.7764	85.3011	85.3011	85.3011
533.1900	533.1900	533.1900	533.1900	533.1900	533.2000	533.2000	533.2000	533.2000	533.2000
40.5824	40.5824	40.5824	40.5483	40.2893	40.0958	40.3071	40.5593	40.5593	40.5593
7.1306	7.1306	7.1306	7.1350	7.0838	7.0538	7.0671	7.1105	7.1105	7.1105
409.1867	409.1867	409.1867	408.0280	407.7295	405.2733	407.8304	407.6666	407.6666	407.6666
3.6428	3.6428	3.6428	3.6482	3.6383	3.6369	3.6413	3.6369	3.6369	3.6369
962.4368	962.4368	962.4368	962.4368	964.1772	958.9928	958.9928	964.1953	964.1953	964.1953
184.1634	184.1634	184.1634	183.7699	183.7192	182.4528	182.7342	184.1160	184.1160	184.1160
39.7823	39.7823	39.7823	39.8510	39.9002	39.9601	40.0243	40.0860	40.0860	40.0860
77.6919	77.6919	77.6919	77.7265	77.2112	76.9110	77.3827	77.7285	77.7285	77.7285
136.8778	136.8778	136.8778	135.9423	135.9655	134.9487	135.3512	136.1513	136.1513	136.1513
1.7887	1.7887	1.7887	1.7894	1.7931	1.7931	1.7931	1.7931	1.7931	1.7931
310.4562	310.4562	310.4562	309.9530	309.2575	309.5033	309.2272	309.1459	309.1459	309.1459
15.5061	15.5061	15.5061	15.4897	15.3893	15.3202	15.4179	15.4973	15.4973	15.4973
0.0360	0.0360	0.0360	0.0363	0.0362	0.0363	0.0363	0.0364	0.0364	0.0364
10.2537	10.2537	10.2537	10.2537	10.2537	10.2538	10.2538	10.2538	10.2538	10.2538
24.6010	24.6010	24.6010	24.6099	24.3592	23.9360	24.1358	24.0121	24.0121	24.0121
0.5460	0.5460	0.5460	0.5460	0.5457	0.5457	0.5457	0.5457	0.5457	0.5457
19.9339	19.9339	19.9339	19.8891	19.7633	19.6721	19.7764	19.8131	19.8131	19.8131
70.7573	70.7573	70.7573	70.7886	70.3404	69.8257	70.1094	70.2217	70.2217	70.2217
410.1647	410.1647	410.1647	410.2973	405.9964	403.8385	406.9095	409.7196	409.7196	409.7196
48.9724	48.9724	48.9724	49.0410	48.8940	48.4787	48.6365	48.8203	48.8203	48.8203
634.9760	634.9760	634.9760	634.4428	630.3905	627.3631	630.6690	634.6146	634.6146	634.6146
770.5113	770.5113	770.5113	769.5694	767.4117	766.2009	767.5852	772.4894	772.4894	772.4894

На замовлення "Вісника НБУ" матеріал підготовлено співробітниками департаменту валютного регулювання Національного банку України.

**ОФІЦІЙНИЙ КУРС ГРИВНІ ЩОДО ІНОЗЕМНИХ ВАЛЮТ,
ЯКИЙ ВСТАНОВЛЮЄТЬСЯ НАЦІОНАЛЬНИМ БАНКОМ УКРАЇНИ ОДИН РАЗ НА МІСЯЦЬ
(за листопад 2003 року)***

№ п/п	Код валюти	Назва валюти	Офіційний курс	№ п/п	Код валюти	Назва валюти	Офіційний курс
1	100 BGL	100 левів (Болгарія)	323.4591	18	484 MXN	100 мексиканських нових песо	47.6944
2	986 BRL	100 бразильських реалів	186.0073	19	496 MNT	10000 монгольських тугриків	47.3526
3	051 AMD	10000 вірменських драмів	93.5208	20	554 NZD	100 новозеландських доларів	327.6874
4	410 KRW	1000 вон Республіки Корея	4.5326	21	586 PKR	100 пакистанських рупій	9.2817
5	704 VND	10000 в'єтнамських донгів	3.4214	22	604 PEN	100 перуанських нових сол	153.4536
6	981 GEL	100 грузинських ларі	252.3379	23	408 KPW	100 північнокорейських вон	242.3591
7	344 HKD	100 доларів Гонконгу	68.6839	24	642 ROL	10000 румунських леїв	1.5837
8	818 EGP	100 єгипетських фунтів	86.7681	25	682 SAR	100 саудівських ріялів	142.1764
9	376 ILS	100 ізраїльських нових шекелів	118.6845	26	760 SYP	100 сирійських фунтів	11.5911
10	356 INR	1000 індійських рупій	117.6630	27	705 SIT	100 словенських толарів	2.6537
11	364 IRR	1000 іранських ріалів	0.6386	28	901 TWD	100 нових тайванських доларів	15.6751
12	368 IQD	100 іракських динарів	1714.4373	29	972 TJS	100 таджицьких сомоні	174.5646
13	417 KGS	100 киргизьких сомів	12.5410	30	952 XOF	1000 франків КФА ВСЕАО	9.6107
14	414 KWD	100 кувейтських динарів	1816.0422	31	152 CLP	1000 чилійських песо	8.3934
15	422 LBP	1000 ліванських фунтів	3.5206	32	191 HRK	100 хорватських кун	82.9132
16	434 LYD	100 лівійських динарів	400.5935	33	156 CNY	100 юанів Женьміньбі (Китай)	64.4198
17	470 MTL	100 мальтійських лір	1465.1177	34	255	100 доларів США за розр. із Індією	426.5520

* Курс встановлено з 01.11.2003 року. На замовлення "Вісника НБУ" матеріал підготовлено співробітниками департаменту валютного регулювання Національного банку України.

На відкритті виставки.

Подія, на перший погляд, ординарна, якби не одна особливість: на виставці відображено окремі ланки технологічного процесу виготовлення монет — від створення ескізу на папері та форми в гіпсі до власне їх карбування.

ЗАТ АБ "Радабанк", котрий входить до складу науково-виробничої групи "Дніпротехсервіс" (директор — О.М.Зінов'єв), засновано 1993 року. За цей час він закріпив за собою репутацію стабільного і надійного фінансового інституту з високим рівнем капіталізації і сильною клієнтською базою, постійно зростаючими обсягами бізнесу і стійкими позиціями у всіх сегментах фінансового ринку.

У червні 2003 року банк очолив Євген Ревонок. Саме він і став натхненником і організатором нумізматичної виставки. Однак цю ідею було втілено в життя тільки завдяки підтримці та допомозі директора науково-виробничої групи "Дніпротехсервіс" О.М.Зінов'є-

Нумізматична виставка в Дніпропетровську

Упродовж кількох місяців у Радабанку (Дніпропетровськ) діє постійна нумізматична виставка вітчизняних монет, випущених Національним банком за роки незалежності України.

Фрагмент нумізматичної експозиції.

Перші відвідувачі знайомляться з експонатами.

ва. Майже всі українські банки займаються продажем та пропагандою вітчизняних пам'ятних і ювілейних монет, зазначає Євген Йосипович, проте Радабанк приділяє цій роботі особливу увагу. На постійно діючій виставці демонструються майже всі монети, виготовлені на замовлення Української держави у Москві й Братиславі, Лондоні й Відні і, звісно, на Монетному дворі НБУ в Києві.

До кожної монети службовці Радабанку за допомогою працівників Дніпропетровського музею ім. Д.Яворницького надали детальну історичну розвідку та інформацію про зображену на ній символіку.

Виставка національної нумізматики проводиться у Дніпропетровську за підтримки управління НБУ у Дніпропетровській області і вперше — на постійній основі. Безперечно, вона має важливе значення — і як помітна культурна подія, і як спосіб заохочення людей до колекціонування. Такі акції — ефективний засіб популяризації вітчизняної монетної продукції, а отже, — розширення та інтенсифікації внутрішнього нумізматичного ринку.

Монети України /

Про введення в обіг пам'ятної монети "Почаївська лавра"

Національний банк України, продовжуючи серію "Пам'ятки архітектури України", 25 листопада 2003 р. ввів у обіг пам'ятну монету номіналом 10 гривень "Почаївська лавра", присвячену відомій архітектурно-історичній пам'ятці, православному монастирю, перша згадка про який датується XVI століттям.

Монету виготовлено зі срібла 925 проби. Якість виготовлення — "пруф", маса дорогоцінного металу в чистоті — 31.1 г, діаметр — 38.61 мм, тираж — до 8 000 (для України — 3 000) штук. Гурт монети — рифлений.

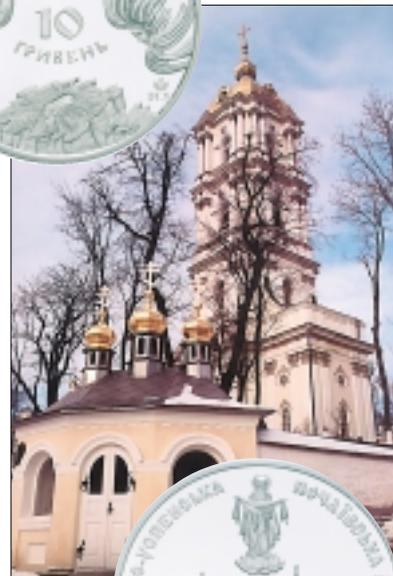
На аверсі вгорі зображено: Віфлеємську зірку, під нею — напис: **УКРАЇНА**, малий Державний герб України та написи у три рядки: **2003 / 10 / ГРИВЕНЬ**, унизу — відбиток стопи Божої Матері на стилізованій вершині почаївського пагорба, ліворуч і праворуч — серафими, а нижче — позначення металу і його проби — **Ag / 925**, маса дорогоцінного металу в чистоті — 31.1 та логотип Монетного двору НБУ.

На реверсі зображено просторову композицію комплексу Почаївського монастиря, над якою — Богородиця Покрова, з обох боків розміщено круговий напис: **СВЯТО-УС-**

ПЕНСЬКА ПОЧАЇВСЬКА ЛАВРА.

Художник — Микола Кочубей. Скульптори — Володимир Атаманчук (аверс), Роман Чайковський (реверс).

Пам'ятна монета номіналом 10 гривень "Почаївська лавра" є дійсним платіжним засобом України та обов'язкова до приймання без будь-яких обмежень за її номінальною вартістю до всіх видів платежів, а також для зарахування на розрахункові рахунки, вклади, акредитиви та для переказів.

Про введення в обіг пам'ятної монети "Кирило Розумовський"

Національний банк України, продовжуючи серію "Герої козацької доби", 27 листопада 2003 р. ввів у обіг пам'ятну монету номіналом 10 гривень "Кирило Розумовський", присвячену останньому гетьману Лівобережної України графу Кирилу Розумовському (1728—1803 рр.) — широко освіченій людині, президенту Петербурзької академії наук, фельдмаршалу, камергеру і сенатору. За часів його гетьманства було здійснено судову та військову реформи, проведено перепис населення, відстоювалися старовинні українські права та привілеї.

Монету виготовлено зі срібла 925 проби. Якість виготовлення — "пруф", маса дорогоцінного металу в чистоті — 31.1 г, діаметр — 38.61 мм, тираж — 3 000 штук. Гурт монети — рифлений.

На аверсі зображено загальну для цієї серії композицію, що втілює ідею соборності України: малий Державний герб України підтримують гербові фігури архістратиґа Михаїла і коронованого лева — символи міст Києва і Львова, розміщено стилізовані написи: **УКРАЇНА / 2003 / 10 / ГРИВЕНЬ**, логотип Монетного двору НБУ, а також позначення металу, його проби — **Ag 925** та маса дорогоцінного металу в чистоті — **31.1**.

На реверсі в намистовому колі в центрі зображено поясний портрет Кирила Розумовського, ліворуч — його

герб, на другому плані праворуч — собор Різдва Богородиці в Козельці. Між зовнішнім кантом монети і намистовим колом угорі розміщено стилізований напис: **КИРИЛО РОЗУМОВСЬКИЙ**, унизу — роки життя: **1728—1803**.

Художники — Олександр Івахненко (аверс), Святослав Іваненко (реверс). Скульптори — Анджей Новаковський, Святослав Іваненко.

Пам'ятна монета "Кирило Розумовський" номіналом 10 гривень є дійсним платіжним засобом України та обов'язкова до приймання без будь-яких обмежень за її номінальною вартістю до всіх видів платежів, а також для зарахування на розрахункові рахунки, вклади, акредитиви та для переказів.

Про введення в обіг пам'ятної монети "Саламандра"

Національний банк України, започатковуючи серію "Найменші монети світу", 8 грудня 2003 р. ввів у обіг пам'ятну монету номіналом 2 гривні "Саламандра", присвячену представникові ряду хвостатих земноводних, єдиному виду роду саламандр у фауні України — саламандрі плямистій, ареал поширення якої охоплює гірські та передгірні райони Карпат.

Монету виготовлено із золота 999,9 проби. Якість виготовлення — підвищена, маса дорогоцінного металу в чистоті — 1,24 г, діаметр — 13,92 мм, тираж — до 10 000 штук. Гурт монети — гладкий.

На аверсі в бусинковому колі розміщено малий Державний герб України; над ним — рік карбування монети: 2003; кругові написи: **УКРАЇНА** (вгорі), **2 ГРИВНІ** (внизу), а також позначення металу, його проби — **Au 999.9** (ліворуч), маса дорогоцінного металу в чистоті — **1.24** та логотип Монетного двору НБУ (праворуч).

На реверсі зображено саламандру, навколо — кругові написи: **САЛАМАНДРА** та **SALAMANDRA**.

Художник і скульптор — Володимир Дем'яненко.

Пам'ятна монета номіналом 2 гривні

"Саламандра" є дійсним платіжним засобом України й обов'язкова до приймання без будь-яких обмежень за її номінальною вартістю до всіх видів платежів, а також для зарахування на розрахункові рахунки, вклади, акредитиви та для переказів.

Про введення в обіг пам'ятної монети "Бандура"

Національний банк України, започатковуючи нову серію "Народні музичні інструменти", 23 грудня 2003 р. ввів у обіг пам'ятну монету номіналом 5 гривень "Бандура", присвячену українському народному струнно-щипковому музичному інструменту. Бандура — один із найпоширеніших українських народних інструментів. Вона відома з XV ст. Починаючи з 20-х років XX ст. мистецтво гри на бандурі переживає період відродження.

Монету відкарбовано з використанням сучасних технологій виготовлення біметалевих монет: зовнішнє коло — мельхіор, внутрішнє — нордік. Якість виготовлення — звичайна, діаметр — 28,0 мм, маса — 9,4 г, тираж — 30 000 штук. Гурт монети — секторальне рифлення.

Рельєфна поверхня поля аверсу символічно відтворює струни бандури. Вгорі розміщено малий Державний герб України та стилізований під козацький шрифт напис: **УКРАЇНА**;

внизу — рік карбування монети **2003**, **5 ГРИВЕНЬ** і логотип Монетного двору НБУ.

На реверсі зображено бандуру, по колу — бароковий орнамент і стилізований під козацький шрифт напис: **БАНДУРА**.

Художники — Володимир Таран, Олександр Харук, Сергій Харук. Скульптор — Володимир Дем'яненко.

Пам'ятна монета номіналом 5 гривень "Бандура" є дійсним платіжним засобом України та обов'язкова до приймання без будь-яких обмежень за її номінальною вартістю до всіх видів платежів, а також для зарахування на розрахункові рахунки, вклади, акредитиви та для переказів.

АННОТАЦИИ

Сергей Тигипко. *Благополучие нации начинается со стабильности отечественных денег.*

Интервью с Председателем Национального банка Украины Сергеем Тигипко.

Андрей Загородский. *“Единый голос” НБУ.*

Сообщение о семинаре в Учебном центре Национального банка Украины, посвященном связям центрального банка страны с общественностью.

Рабочая поездка Председателя НБУ в Херсон.

Сообщение о рабочей поездке 12 декабря 2003 г. Председателя НБУ С.Л.Тигипко в г. Херсон.

На святого Николая в НБУ.

Информация о праздновании дня святого Николая в НБУ, на которое были приглашены воспитанники детских домов и школ-интернатов.

Олег Терешенко. *Регуляторные возможности центрального банка в оздоровлении финансов реального сектора экономики.*

Статья содержит предложения, касающиеся усовершенствования отдельных форм индикативного регулирования банковской деятельности в рамках активизации роли центрального банка в оздоровлении реального сектора экономики. Предложен инструментальный снижения рисков финансирования реального сектора, способствующий устранению информационной асимметрии между участниками финансовых отношений.

Рынок государственных ценных бумаг Украины в ноябре 2003 года.

Аналитические материалы в форме таблиц и графика о результатах аукционов по размещению облигаций внутреннего государственного займа в ноябре 2003 года.

Сергей Яременко, Галина Юрчук. *Рынок банковских металлов — новый сегмент финансового рынка Украины.*

Анализ современных мирового и отечественного рынков банковских металлов.

Александр Петрик. *Какой должна быть стратегическая цель монетарной политики?*

Анализируются проблемные аспекты определения целей монетарной политики и принципов функционирования центрального банка, направленных на повышение ее эффективности.

Анатолий Сундук, Ярослав Юрин. *Банковское кредитование как фактор гарантирования инвестиционной безопасности регионов Украины.*

Рассматриваются основные пути повышения инвестиционной безопасности, анализируются некоторые показатели кредитования субъектов хозяйственной деятельности в разрезе регионов страны.

Ирина Овчаренко. *Концептуальные принципы реализации государственной политики преодоления бедности.*

Рассматриваются актуальные проблемы реализации в Украине государственной политики преодоления бедности, а также оптимальные пути их решения.

Олег Бакун. *Риск-менеджмент в экономической жизни Украины.*

Информация о международной конференции “Риск-менеджмент и кредитные рейтинги в Украине”, состоявшейся 12 декабря 2003 года в Национальном банке Украины.

Формы государственной финансовой поддержки частного предпринимательства.

Информация о заседании круглого стола “Опыт государственной поддержки частного предпринимательства в странах с переходной и развивающейся экономикой”, состоявшемся в НБУ 28 ноября 2003 года.

Николай Вьюнковский. *Банки — лауреаты конкурса “Золотые торговые марки”.*

Сообщение о чествовании лауреатов международного конкурса “Золотые торговые марки — 2003”, в числе которых — несколько украинских банков.

Глеб Лавинский, Владимир Галицын, Ирина Бушуева. *Банковский контролинг.*

Определены принципы, этапы построения и алгоритм работы системы банковского контроллинга. Раскрыта ее взаимосвязь с системой управленческого учета.

Людмила Патрикац, Дмитрий Крохмалюк. *Проблемы и перспективы развития банковской системы Украины.*

Отчет о VI Всеукраинской научно-практической конференции, состоявшейся 4—5 декабря в Украинской банковской академии НБУ в г. Сумы.

Изменения и дополнения к Государственному реестру банков, внесенные за период с 1 ноября по 1 декабря 2003 г., а также изменения и дополнения к перечню операций, на осуществление которых банки получили банковскую лицензию и письменное разрешение Национального банка Украины на осуществление операций, внесенные за период с 1 ноября по 1 декабря 2003 г.

Банки, включенные в Государственный реестр банков в ноябре 2003 года.

Светлана Компаниец. *Усовершенствование рынка охранных услуг.*

Отчет о международной конференции “Усовершенствование украинского рынка охранных услуг с учетом международного опыта”, состоявшейся в Киеве 21—22 ноября 2003 года.

Основные показатели деятельности банков Украины на 1 декабря 2003 года.

Елена Примостка. *Место и роль банковских учреждений в новой пенсионной системе.*

Проанализирована роль банков в пенсионной системе в зависимости от уровня системы, определены ограничения, установленные для банков, а также требования к операторам этого рынка.

Елена Романченко. *Роль современного банка в борьбе с легализацией доходов, полученных преступным путем.*

Статья посвящена проблемам становления системы финансового мониторинга и анализа изменений в деятельности коммерческих банков в новых условиях.

Олег Бакун. *Парламентарии ищут пути компенсации утраченных сбережений.*

Информация о парламентских слушаниях “О государственной политике в области возврата и компенсации утраченных обесцененных сбережений граждан: состояние восстановления и перспективы”.

Ангела Кузнецова, Ярослав Карпа. *Банковский сектор Украины как источник финансирования инвестиционно-инновационной деятельности.*

Анализируется сложившаяся в стране финансовая ситуация, при которой банковской системе не удается полностью реализовать существующий потенциал в сфере ускорения экономических преобразований.

Основные монетарные параметры денежно-кредитного рынка Украины в ноябре 2003 года.

Механизмы и объемы рефинансирования Национальным банком Украины банков, средние процентные ставки НБУ и банков, динамика роста денежной массы по состоянию на 01.12.2003 г.

Калейдоскоп событий.

Краткий обзор финансово-экономических новостей.

Официальный курс гривни к иностранным валютам, устанавливаемый Национальным банком Украины ежедневно (за ноябрь 2003 года).

Официальный курс гривни к иностранным валютам, устанавливаемый Национальным банком Украины один раз в месяц (за ноябрь 2003 года).

Нумизматическая выставка в Днепропетровске.

Фоторепортаж с выставки памятных и юбилейных монет, организованной днепропетровским акционерным банком “Радабанк”.

О выпуске в обращение памятной монеты “Почаївська лавра”.

Официальное сообщение о выпуске в обращение и нумизматическое описание памятной монеты из серии “Пам’ятки архітектури України” (памятники архитектуры Украины) “Почаївська лавра”, посвященной украинскому православному монастырю “Свято-Успенская Почаевская лавра”. Фотоизображения аверса и реверса монеты.

О выпуске в обращение памятной монеты “Кирило Розумовський”.

Официальное сообщение о выпуске в обращение и нумизматическое описание памятной монеты из серии “Герої козацької доби” (герои казацкой эпохи) “Кирило Розумовський”, посвященной гетману Левобережной Украины графу Кириллу Розумовскому (1728—1803 гг.). Фотоизображения аверса и реверса монеты.

О выпуске в обращение памятной монеты “Саламандра”.

Официальное сообщение о выпуске в обращение и нумизматическое описание памятной монеты из серии “Самые маленькие монеты мира”, посвященной представителю отряда хвостатых земноводных, единственному виду рода саламандр в фауне Украины — саламандре пятнистой. Фотоизображение аверса и реверса монеты.

О выпуске в обращение памятной монеты “Бандура”.

Официальное сообщение о выпуске в обращение и нумизматическое описание памятной монеты номиналом 5 гривень “Бандура”, которой начато новую серию “Народні музичні інструменти”.

ANNOTATIONS

Sergiy Tigipko. *The welfare of a nation begins with the stability of the national currency.*

Interview with NBU Governor Sergiy Tigipko.

Andrii Zahorodskyy. *NBU officials were unanimous in thinking.*

Report on the seminar dedicated to NBU public relations held in the NBU Training Center.

Working visit of the NBU Governor to the city of Kherson.

Report on the working visit of NBU Governor Sergiy Tigipko to the city of Kherson on 12 December 2003.

Celebration of St. Nicholas Day in the NBU.

Information about the celebration of St. Nicholas Day in the NBU with inmates of Children's Homes and boarding schools.

Oleh Tereschenko. *Regulatory capabilities of the central bank in rehabilitation of real economy sector finance.*

The article contains proposals concerning the improvement of some forms of the indicative regulation of banking activity with respect to the intensification of the role of the central bank in rehabilitation of the real economy sector. Proposed are the methods for reduction of risks of real sector financing, which allow to eliminate informational asymmetry between financial relations participants.

Government securities market of Ukraine in November 2003.

Analytical materials in tables and graphs on results of auctions on T-bills allocation in November 2003.

Serhii Yaremenko, Halyna Yurchuk. *Bank metal market as a new segment of the financial market of Ukraine.*

Discussed are present-day world and domestic bank metal markets.

Olexander Petryk. *What the objective of the monetary policy should be?*

Discussed are the problems of determining objectives of the monetary policy and principles of central bank operation aimed at monetary policy improvement.

Anatolii Sunduk, Yaroslav Yurin. *Bank lending as a guarantee of investment security for Ukrainian regions.*

Considered are the main ways of enhancing investment security, discussed are some indicators of crediting for economic entities within the regions.

Iryna Ovcharenko. *Conceptual guidelines of implementation of the public policy of poverty overcoming.*

Considered are the pressing problems of implementation of the public policy of poverty overcoming in Ukraine and their best solutions.

Oleh Bakun. *Risk management in the economic life of Ukraine.*

Information about the international conference 'Risk management and credit ratings in Ukraine' held on 12 December 2003 in the NBU.

Government financial support for private enterprise.

Information about the round table meeting 'Experience of government support for private enterprise in transition and developed economies' held on 28 November 2003 in the NBU.

Mykola Viunskovskyy. *Bank winners of the 'Golden Trademarks' contest'.*

Report on the celebration in honor of the winners of the international contest 'Golden Trademarks', among which there were several Ukrainian banks.

Hlib Lavynskyy, Volodymyr Halitsyn, Iryna Bushuieva. *Bank controlling.*

Determined are the principles, build-up stages and algorithm of working of the bank controlling system. Disclosed is the interconnection of the above system with the management accounting system.

Luidmyla Patrikats, Dmytro Krokhamaliuk. *Problems and prospects for development of the banking system of Ukraine.*

Report on the VI All-Ukrainian Practical Science Conference held on 4 - 5 December in the NBU Banking Academy in the city of Sumy.

Amendments and addenda to the State Register of Banks and to the list of transactions for whose performance banks were granted a banking license

and NBU permission in writing made over a period from 1 November to 1 December 2003.

Banks included in the State Register of Banks in November 2003.

Svitlana Kompaniets. *Improvement of the security service market.*

Report on the international conference 'Improvement of the Ukrainian security service market with international experience taken into consideration' held on 21 - 22 November 2003 in the city of Kyiv.

Major indicators of the activities of Ukrainian banks as of 1 December 2003.

Olena Prymostka. *Position and role of banking institutions in the new pension scheme.*

Discussed is the role of banks in the pension scheme depending on its level, determined are the limitations imposed on banks and requirements to the managers of this market.

Olena Romanchenko. *Role of a modern bank in the campaign against laundering of the gains obtained in a criminal way.*

The article deals with the problems of development of the financial monitoring system and analysis of changes in commercial banks' activities under present conditions.

Oleh Bakun. *MPs are searching for ways of compensation for the lost savings.*

Report on the parliamentary hearings 'On the public policy concerning return and compensation of the lost depreciated savings of citizens: recovery and prospects'.

Anzhela Kuznetsova, Yaroslav Karpa. *The banking sector of Ukraine as a funding source for investment and innovation activities.*

Discussed is the current financial situation in Ukraine, in which the banking system fails to make full use of its ability to accelerate economic changes.

Major monetary parameters of the monetary market of Ukraine in November 2003.

NBU refinancing mechanisms and volumes for banks, average interest rates of the NBU and other banks, dynamics of money supply growth as of 1 December 2003.

A patchwork of events.

Brief review of financial and economic news.

Official exchange rate of hryvnia against foreign currencies established daily by the National Bank of Ukraine (in November 2003).

Official exchange rate of hryvnia against foreign currencies established monthly by the National Bank of Ukraine (in November 2003).

Numismatic exhibition in the city of Dnipropetrovsk.

Photo-report on the exhibition of commemorative coins organized by the Dnipropetrovsk Joint-Stock Bank 'Radabank'.

Putting into circulation the commemorative coin "Pochaiv Laura".

Official report on putting into circulation the commemorative coin "Pochaiv Laura" of the "Architectural Monuments of Ukraine" series dedicated to the Ukrainian Orthodox Monastery 'Saint Assumption Pochaiv Laura'. Numismatic description, obverse and reverse of the coin are enclosed.

Putting into circulation the commemorative coin "Kyrylo Rozumovskyy".

Official report on putting into circulation the commemorative coin "Kyrylo Rozumovskyy" of the "Heroes of Cossack Age" series dedicated to Left Bank Ukraine hetman, earl Kyrylo Rozumovskyy (1728 - 1803). Numismatic description, obverse and reverse of the coin are enclosed.

Putting into circulation the commemorative coin "Salamander".

Official report on putting into circulation the commemorative coin of the "World Smallest Coins" series dedicated to Salamandra salamandra, a member of the order of caudate amphibians, the only species of the genus Salamandra in Ukraine, the fire salamander. Numismatic description, obverse and reverse of the coin are enclosed.

Putting into circulation the commemorative coin "Pandora".

Official report on putting into circulation the commemorative coin "Pandora", which initiated the "Folk Musical Instruments" series.